

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÇEVRESEL ETKİ DEĞERLENDİRMESİ
SÜRECİNE HALKIN KATILIMI SORUNU:
ÇANAKKALE İLİ TERMİK SANTRALLERİ ÖRNEĞİ

Doktora Tezi

Hazırlayan
NAHİT BEK

Tez Danışmanı
DOÇ.DR.MUSTAFA KARA

Çanakkale – 2018

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

ÇEVRESEL ETKİ DEĞERLENDİRMESİ SÜRECİNE HALKIN KATILIMI
SORUNU: ÇANAKKALE İLİ TERMİK SANTRALLERİ ÖRNEĞİ

Doktora Tezi

Hazırlayan

Nahit BEK

Tez Danışmanı

Doç. Dr.

Mustafa KARA

Çanakkale – 2018

TAAHHÜTNAME

Doktora Tezi Olarak Sunduğum “Çevresel Etki Değerlendirmesi Sürecine Halkın Katılımı Sorunu: Çanakkale İli Termik Santralleri Örneği” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

07.06.2018

Nahit BEK

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Nahit BEK'e ait **Çevresel Etki Değerlendirme Sürecine Halkın Katılımı Sorunu: Çanakkale İli Termik Santralleri Örneği** adlı çalışma, jürimiz tarafından Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'nda DOKTORA TEZİ olarak oybirliği ile kabul edilmiştir.

Üyeler

İmza

Prof. Dr.
Mustafa GÖRÜN

Doç. Dr.
Mustafa KARA
(Danışman)

Doç. Dr.
Ali Şahin ÖRNEK

Doç. Dr.
Celalettin YANIK

Dr. Öğr. Üyesi
Ersoy KUTLUK

Tez No : 10193301

Tez Savunma Tarihi : 16.05.2018

ONAY

Doç. Dr. Şerif KORKMAZ
Enstitü Müdürü

07/06/2018

KÜNYE

Tez Adı: Çevresel Etki Değerlendirmesi Sürecine Halkın Katılımı Sorunu:
Çanakkale İli Termik Santralleri Örneği

Tez Yazarı: Nahit BEK

Danışman: Doç. Dr. Mustafa KARA

Tezin Yılı: 2018

Derece: Doktora

Üniversite: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Enstitü: Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sayfa Sayısı: 150

Konu: Çevresel Etki Değerlendirmesi, Halkın Katılımı, Termik Santraller

Dizin: İçindekiler

ÖZET

ÇEVRESEL ETKİ DEĞERLENDİRMESİ SÜRECİNE HALKIN KATILIMI SORUNU:

ÇANAKKALE İLİ TERMİK SANTRALLERİ ÖRNEĞİ

Bu çalışmanın konusu çevresel etki değerlendirme (ÇED) sürecinde yönetişimin tespiti ve halk katılımının incelenmesidir. Araştırmada çevre sorunlarının çözümü için geliştirilen teoriler incelenmiştir. Sürdürülebilir kalkınma teorisinin kavramlarından birisi olan halkın katılımı irdelenmiştir. ÇED, sürdürülebilir kalkınmanın temel araçlarından birisidir. Araştırmanın amacı ÇED sürecinde yönetişim uygulanıp uygulanmadığının tespit edilmesidir. Ayrıca halkın katılımı da tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden görüşme tekniği uygulanmıştır.

Elde edilen veriler nitel veri analizi yazılımı olan MAXQDA ile çözümlenmiştir. Sonuç olarak ÇED sürecinde yönetişimin eksik olduğu tespit edilmiştir. Ek olarak halk katılımının yetersiz olduğu da tespit edilen önemli bir bulgudur. Ayrıca, ÇED sürecine halkın katılımını sağlayacak bir model geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: ÇED, Halkın katılımı, Yönetişim, Sürdürülebilir kalkınma,
Çevre

ABSTRACT

PUBLIC PARTICIPATION PROBLEM AT ENVIRONMENTAL IMPACT ASSESSMENT PROCESS: CASE OF ÇANAKKALE THERMIC REACTORS

The subject of this study is determination of governance in the EIA process and examination of public participation. In research theories developed for the solution of environmental problems was examined. Participation of the people, one of the concepts of sustainable development theory was discussed. EIA is one of the basic practice of sustainable development. The aim of the research is to determine whether governance is implemented in the EIA process. In addition, public's participation has been tried to be determined. In this study, interview technique was applied from qualitative research methods.

The obtained data were analyzed with the MAXQDA qualitative data analysis software. As a result, at the EIA process was found to lack governance. In addition, it is an important finding that public participation is inadequate. In addition to a model has developed that will enable public participation on EIA

Key Words: EIA, Public Participation, Governance, Sustainable development, Environment

ÖNSÖZ

Halk tarafından kabul görmemiş projeler bir yanıyla eksik kalmış demektir. Dünyaca kabul görmüş bir yönetim biçimi olan demokrasi en karakteristik özelliğini halkın iradesine verdiği önemle bulmaktadır. ÇED'in halk katılımını ön planda tutan bir yasal zeminde olmasına karşın uygulamada yaşanan sıkıntılar bu konuda çalışmanın gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Çalışmanın hazırlanması aşamasında emeği geçen, bana yol gösteren kıymetli danışmanım Doç. Dr. Mustafa KARA' ya teşekkürü bir borç bilirim. Her konuda yol gösteren, desteğini her zaman hissettiğim değerli hocam Doç. Dr. Celalettin YANIK'a ayrıca teşekkür ederim. Her görüşmemde tecrübelerini aktaran, fikirleriyle yürüdüğüm yola ışık tutan hocalarım Prof. Dr. Mustafa GÖRÜN'e, Doç. Dr. Ali Şahin ÖRNEK'e ve Dr. Öğr. Üyesi Ersoy KUTLUK ve Dr. Öğr. Üyesi Şermin ATAK'a teşekkürlerimi sunarım. Fikir alışverişinde bulunduğum arkadaşlarım Arş. Gör. Murat Çağrı TUNA ve Arş. Gör. İbrahim Tanju AKYOL' a teşekkürlerimi sunarım. Kendilerini sıkça rahatsız etmeme rağmen güleryüz ve yardımı esirgemeyen ÇOMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü çalışanlarına ve görüşmelerin kayıt altına alınmasında emeği geçen Çağlar YALÇINKAYA'ya teşekkür ederim. Ayrıca tezin basım aşamasında titizlikle çalışan Semih ARSLAN'a da teşekkür ederim.

Her daim desteklerini hissettiğim anne ve babama ayrıca teşekkür ederim. Hayatımda oldukları için ağabeyim ve kardeşlerime teşekkür ederim. Son olarak desteğini hiçbir zaman esirgemeyen eşim Aslı' ya ve yoğun çalışma dönemlerinde gülüşlerini kaçırdığım biricik kızım Asya'ya teşekkürü borç bilirim. Ayrıca kendilerinden çalıp kütüphene sıralarında geçirdiğim zamanlar için eşimden ve kızımdan özür dilerim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
TABLOLAR DİZİNİ.....	vi
KISALTMALAR.....	vii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇEVRESEL ETKİ DEĞERLENDİRMESİ:

KAVRAMLAR, ÇEVRE SORUNLARINA ÇÖZÜM ARAYIŞLARI VE BAZI ÜLKE ÖRNEKLERİ

1.1.Kavramsal Çerçeve.....	4
1.1.1.Çevreye İlişkin Kavramlar.....	4
1.1.2. Çevresel Etki Değerlendirmesi	6
1.1.3. Halk Katılımı	7
1.1.4. Yönetişim.....	10
1.2.Çevre Sorunlarına Çözüm Arayışları.....	12
1.2.1. Çevre Sorunlarının Ortaya Çıkışı	12
1.2.2. Çevre Hareketinin Gelişimi.....	14
1.2.2.1. Marksist ve Liberal Görüşlerde Çevre.....	15
1.2.2.2. Modern Çevre Hareketleri.....	17
1.2.3. Sürdürülebilir Kalkınma	20
1.3. Çevre Sorunları ve Çözüm Süreçlerinde Yerel Katılımın Önemi	24
1.4. ÇED Sürecine Halkın Katılımı ve Ülke Örnekleri.....	26
1.4.1. Amerika Birleşik Devletleri'nde ÇED Sürecine Halkın Katılımı	27
1.4.2.Avrupa Birliği'nde ÇED Sürecine Halkın Katılımı.....	30

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE ÇEVRE POLİTİKALARI, ÇED'İN ÇEVRE POLİTİKALARINDAKİ YERİ VE HALKIN KATILIMI

2.1. Türkiye'de Çevre Yönetimi	33
2.1.1. Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne Çevre Politikaları.....	33
2.1.2. Planlı Dönem Öncesi Çevre Politikaları	35
2.1.3. Planlı Dönem Çevre Politikaları	35
2.1.4. Adalet ve Kalkınma Partisi Dönemi Çevre Politikaları.....	42
2.1.5. Türkiye'de ÇED'in Çevre Politikaları İçerisindeki Yeri	44
2.2. Türkiye'de Çevresel Etki Değerlendirmesi.....	45
2.2.1. ÇED'in Aşamaları ve Halkın Katılımı.....	48
2.2.2. Yasalarda Halk Katılımının Yeri	50
2.2.2.1. ÇED sürecine Halkın Katılımı	52

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇANAKKALE İLİ TERMİK SANTRALLERİ ÖRNEĞİNDE HALKIN KATILIMI ve MODEL TASARIMI

3.1. Çanakkale İli Örneği.....	57
3.1.1. Çanakkale İli Tarihçesi.....	57
3.1.2. Çanakkale ili Hakkında Genel Bilgiler.....	58
3.1.3. Çanakkale'de Termik Santraller.....	59
3.2. Araştırma Yöntemi ve Analiz Tekniği.....	60
3.2.1. Problem.....	61
3.2.2. Amaç ve Araştırma Soruları.....	62
3.2.3. Kapsam ve Sınırlılıklar.....	64
3.2.4. Desen.....	65
3.2.5. Veri Toplama Yöntemleri.....	66
3.3. Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi.....	68
3.3.1. Temalara İlişkin Görüşlerin Dağılımı.....	71

3.3.2.Temaların Alt Kodlarla İlişkisi.....	77
3.3.3. Görüşmelerin Haritalandırılarak Gösterimi.....	83
3.4. Yönetişimci ÇED Model Önerisi.....	96
3.4.1. ÇED Yönetmeliği ve Halkın Katılımı.....	96
3.4.2.ÇED Sürecinin Özellikleri.....	97
3.4.3. Yönetişimci ÇED Modelinin Özellikleri.....	101
3.4.3.1. Yönetişim.....	102
3.4.3.2.Halkın Aktif Katılımı.....	102
3.4.3.3.Doğru Bilgiye Ulaşım.....	103
3.4.3.4. Şeffaflık.....	103
3.4.4. ÇED Süreci ile Yönetişimci ÇED Modelinin Karşılaştırılması.....	105
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	107
KAYNAKLAR.....	113
EKLER.....	129
EK 1: Görüşme Formu.....	129
EK 2:Termik Santraller Harita	131
EK 3: Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü Resmi Yazısı.....	133
ÖZGEÇMİŞ.....	135

TABLolar

Tablo 2. 1. Halk Bilgilendirilmesi Toplantısı Süreci.....	54
Tablo 3.1. Kod Sistemi	70
Tablo 3. 2. Görüşmelerin Ortak Kodlanması.....	78
Tablo 3. 3. Görüşmelerin Gruplandırılmış Kodlanması	80
Tablo 3. 4. Görüşmelerin Ayrı Ayrı Kodlanması	82

GRAFİKLER

Grafik 3. 1. Belediye Temsilcilerinin Temalara İlişkin İfadelerinin Sıklığı	72
Grafik 3. 2. Muhtarların Temalara İlişkin İfadelerinin Sıklığı.....	73
Grafik 3. 3. Santral Yetkililerinin Temalara İlişkin İfadelerinin Sıklığı	74
Grafik 3. 4. STK'ların Temalara İlişkin İfadelerinin Sıklığı.....	75
Grafik 3. 5. Tüm Grupların Temalara İlişkin İfadelerinin Sıklığı.....	76

ŞEKİLLER

Şekil 3. 1. Çev. Şeh. İl Md. Yapılan Görüşmenin Tek Vaka Modeli İle Gösterilmesi.....	84
Şekil 3. 2. Belediye Yetkilileri ile Yapılan Görüşmenin Tek Vaka Modeli İle Gösterilmesi ..	86
Şekil 3. 3. Muhtarlar ile Yapılan Görüşmenin Tek Vaka Modeli İle Gösterilmesi	88
Şekil 3. 4. Santral Yetkilileri ile Yapılan Görüşmenin Tek Vaka Modeli İle Gösterilmesi.....	90
Şekil 3. 5. STK Temsilcileri ile Yapılan Görüşmenin Tek Vaka Modeli İle Gösterilmesi.....	92
Şekil 3. 6. Tüm Görüşmelerin Tek Vaka Modeli İle Gösterilmesi	94
Şekil 3.7. Yönetişimci ÇED Modeli.....	99

KISALTMALAR

- AB : Avrupa Birliği
- AET : Avrupa Ekonomik Topluluğu
- AK Parti: Adalet ve Kalkınma Partisi
- A.Ş. :Anonim Şirketi
- ABD : Amerika Birleşik Devletleri
- BM : Birleşmiş Milletler
- csb : Çevre ve Şehircilik Bakanlığı
- ÇED : Çevresel Etki Değerlendirmesi
- Çev. : Çeviren
- ÇEVKO : Çevre koruma ve Ambalaj Atıkları Değerlendirme Vakfı
- ÇEVKOR: Çevre Koruma ve Araştırma Vakfı
- EMME : Akdeniz ve Orta Doğu Bölge Teşkilatı
(Mediterranean and Middle East Regional Organization)
- EPDK : Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu
- IULA : Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği
(Association of International Local Goverments)
- İDK : İnceleme Değerlendirme Komisyonu
- NEPA : Ulusal Çevre Politikası Yasası
(National Environmental Policy Act.)
- M.Ö. : Milattan Önce
- PTD : Proje Tanıtım Dosyası

RES :Rüzgar Enerji Santralleri

SÇD : Stratejik Çevresel Değerlendirme

S. : Sayı

s. :sayfa

STK : Sivil Toplum Kuruluşu

TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi

TMMOB: Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği

TÇV : Türkiye Çevre Vakfı

TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu

TÜRÇEV: Türkiye Çevre Eğitim Vakfı

UNEP : Birleşmiş Milletler Çevre Programı

(United Nations Environmental Programı)

Vd. : Ve Diğerleri

YP :Yeşiller Partisi

YY : Yüz yıl

WWF : Doğal Hayatı Koruma Vakfı

(World Wildlife Foundation)

GİRİŞ

Dünyanın karşı karşıya olduğu en büyük tehlikelerden birisi uluslaşan boyutuyla çevre sorunlarıdır. Sanayileşme, insanların bitmek bilmeyen ihtiyaçlarına cevap verebilmek için sürekli gelişme eğilimindedir. Sanayide meydana gelen hızlı gelişim hammadde tüketimini arttırmaktadır. Üretim aşamasının sonunda ortaya çıkan ürünlerle birlikte çevreye zarar veren kirleticiler de meydana gelmektedir. Bu kirleticilerin miktarındaki artış ve doğanın hammadde temini içi fazlaca kullanılması çevre kirliliklerinin temel sebeplerindendir.

Çevre kirliliğinin artması insanları bu konuda önlem almaya sevk etmiş ve çevreci hareketler gelişmiştir. Çevreci hareketler, insanın doğaya müdahalesini reddeden “doğa korumacılık” ve doğayı kaynak olarak gören “kullanarak koruma” anlayışı olan iki akım halinde gelişmiştir. Modern çevrecilik ise 1960’lı yıllarda gelişmeye başlamıştır. Modern çevre hareketinin merkezinde doğa koruma olmakla birlikte çevre hareketi kitlesel bir biçim kazanmaya başlamıştır. 1970’li yılların başından itibaren çevre sorunları küresel ölçekte tartışılmaya başlamıştır. Bu dönemde öğrenci hareketleri ve uluslararası boyuttaki çevreci örgütler çevrenin korunması için sıklıkla mücadele eden gruplar olmuştur.

20. yüzyıl içerisinde iki büyük dünya savaşı geçirmiş olan devletlerin temel amacı kalkınmayı sağlamak olmuştur. Bu noktada temel problem kalkınmayı sağlarken çevrenin ihmal edilmiş olmasıdır. Çok geçmeden ülkeler çevreye verdikleri zararın farkına varmış ve çevre sorunlarına çözüm arayışı içerisine girmiştir. Ancak bu noktada dikkati çeken çevre sorunlarına çözüm arayışında kalkınma ile çevre korumanın dengede tutulmaya çalışılmasıdır. Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankası gibi uluslararası örgütlerin çevre sorunları ile mücadele için tertipledeği konferansların sonuçlarına bakıldığında ortaya atılan “eko kalkınma”, “çevresel açıdan güvenilir kalkınma”, “ekolojik modernizasyon” ve “sürdürülebilir kalkınma” gibi fikirlerin temelinde kalkınma yer almaktadır. Söylem olarak çevre koruma ile kalkınmanın birlikte sağlanması yer almaktadır. Ancak uygulamada kalkınmadan taviz verilmezken çevre korumadan taviz verilebildiği görülmektedir.

Uluslararası örgütlerin tertipledeği konferanslardan çıkan bir diğer sonuç ise, çevre korumaya halkın dahil edilmesidir. Nitekim 1972 yılında gerçekleştirilen Stockholm konferansının sonuç bildirgesinde sürdürülebilir kalkınmayı sağlarken ihtiyaçların belirlenmesi ve sağlanması noktasında halkın katılımına önem verilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Modern dünyada artan demokratikleşme eğilimi beraberinde yönetim

anlayışında radikal değişiklikler getirmiştir. Bu değişikliklerin başında katılımı merkeze alan “yönetişim” gelmektedir. Yönetişim, yönetim sürecinin yöneten yönetilen ilişkisinin dışında tüm paydaşların katılımı ile gerçekleşmesini ifade eden katılımcı bir süreçtir. Yönetişimde devlet, özel sektör, STK’lar, halk ve konunun uzmanı kişiler yönetim sürecini birlikte yürüterek nihai kararları almaktadırlar. ÇED süreci de gerçekleştirilen halk katılım toplantılarının tüm kesimlere açık olması ve katılımcıların toplantıda söz hakkının bulunması gibi demokratik uygulamalara yer verdiği için bir tür yönetim örneği olarak düşünülmektedir. Ancak toplantılarda söz hakkı alan tüm kesimlerin öneri, itiraz, kabul veya çekince belirttiği hususların değerlendirilmediği ulusal ve yerel basında çıkan haberlerden yansımaktadır. Böyle bir problemin varolma ihtimaline karşın bu konuda çalışılması literatüre katkı sağlayacaktır.

ÇED sürecine halkın katılımının Çanakkale termik santralleri üzerinde inceleneceği bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde kavramsal ve tarihsel arka plan tespit edilmeye çalışılmıştır. Çevre, çevre sorunları, katılım, halk katılımı, sürdürülebilir kalkınma, yönetim ve çevresel etki değerlendirmesi çalışmanın temel kavramlarını oluşturmaktadır. Tarihsel olarak, çevre sorunlarının ortaya çıkışı ve bu sorunları gidermek için ortaya atılan teoriler bir süreç olarak açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca dünyada ÇED sürecine halk katılımı örneklerine yer verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde Türkiye’de çevre sorunları incelenmiştir. Daha sonra Türkiye’de çevre mevzuatının gelişimi ile birlikte ÇED süreci ve halkın katılımı aktararak Türkiye’de ÇED sürecinin açıklanması hedeflenmiştir. Üçüncü ve son bölümde ise kısaca Çanakkale’nin demografik, tarihi ve coğrafi özellikleri verildikten sonra Çanakkale’deki termik santraller hakkında da bilgi verilmiştir. Son olarak halkın katılımı probleminin tespiti için yapılan araştırmanın verilerine yer verilmiş ve yeni bir ÇED modeli oluşturulmuştur. Çalışmanın amacı yönetişimci bir anlayışla halkın katılımının artırılıp artırılamayacağını belirlemektir. Bir diğer amaçta halkın karar alma aşamasında aktif rol almasını sağlamak için öneriler geliştirmektir. Bu çalışma halkın katılımını artırmaya yönelik ve ÇED sürecinde yönetişimin sağlanması için çözüm önerileri geliştirmesi açısından önem arz etmektedir.

Mevzuatta halkın katılımına yer verilirken araştırmadan çıkan sonuç, halkın katılımının yetersiz olduğu ve bilgilendirilmenin eksik yapıldığı yönündedir. ÇED yönetmeliği Türkiye’de uygulanmaya başladığı 1997 yılından en son yürürlükte olan yönetmeliğe kadar birçok defa güncellenmiştir. Ancak bu güncellemelerde halkın

katılımının veya yönetişimin arttırıldığı katılımcı bir yaklaşıma rastlanmamaktadır. ÇED' de meydana gelen güncellemelerin AB ilerleme raporları doğrultusunda yapıldığı görülmüştür. Dünyada kalkınma her zaman öncelikli olmaktadır. Çevre koruma ve kalkınmada dengeli olunmasını savunan söylemlerin dahi koruyarak kullanma çizgisinde olduğu ortaya çıkmaktadır. Ülkelerin kalkınmaya öncelik vermesi doğayı koruyarak kullanma akımının tercih edildiğini göstermektedir. Hayatın devamlılığı için kalkınmanın değil çevre korumanın öncelikli olması gerektiği unutulmamalıdır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇEVRESEL ETKİ DEĞERLENDİRMESİ:

KAVRAMLAR, ÇEVRE SORUNLARINA ÇÖZÜM ARAYIŞLARI VE BAZI ÜLKE ÖRNEKLERİ

Bu bölümde ilk olarak çevre, çevre sorunları, sürdürülebilir kalkınma, katılım, yönetim ve Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) kavramları açıklanmıştır. İkinci olarak, çevre sorunlarına çözüm arayışıyla başlayarak sürdürülebilir kalkınma ve ÇED'e kadar gelişen süreç tarihsel olarak ele alınmıştır. Son olarak dünyada çevreyle ilgili projelere halkın katılımına ilişkin örneklere yer verilmiştir.

1.1. Kavramsal Çerçeve

Çevre, ÇED ve halk katılımına ilişkin tanımlamalar çalışmanın kavramsal çerçevesini belirlemektedir. Çalışmanın ilk bölümünde bu çerçeve içerisinde kalan tanımlara yer verilecek olup çevre sorunlarına çözüm arayışlarıyla başlayan süreç günümüz ÇED uygulamalarına kadar aktarılmaya çalışılacaktır.

1.1.1. Çevreye İlişkin Kavramlar

Fransızca kökenli çevre kelimesi kuşatan, saran anlamlarına gelen “environ” kelimesinden türetilmiştir. İnsanlar, bitkiler, hayvanlar, mikroplar gibi biyotik faktörler ile birlikte ışık, hava, su ve toprak gibi abiyotik faktörlerden oluşmaktadır.¹ Başka bir ifade ile çevre; “hava, su ve toprağın kendi aralarındaki ilişkilerin yanısıra insan ve diğer canlılar arasındaki ilişkilerin toplamıdır”². Oxford ekoloji sözlüğünde ise; “Bir organizmanın yaşadığı fiziksel ve biyolojik dış koşulların tamamı”³ olarak tanımlanmaktadır.

İnsan ve çevre ilişkisi çok köklü bir geçmişe sahiptir. Bu ilişki neticesinde genellikle, etkilenen ve değişime maruz kalan taraf çevre olmaktadır. İnsan faaliyetleri sonucu zarar gören çevre ilk başlarda kendini yenileyebilme özelliği sayesinde bu zararı giderebilmişse de insan tahribatının doğanın kendini yenileyebilme gücünün üzerine çıkmasıyla çevre sorunları baş göstermeye başlamıştır. Dolayısıyla, çevre sorunları aniden ortaya

¹ Mullai Mani Mozhi, Urbanization And Its Impacts On Environment In Pudukkottai, Tamilnadu, India Bharathidasan Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Mayıs 2010, Hindistan, s.4

² <http://www.newagepublishers.com/samplechapter/001773.pdf> . (Erişim Tarihi: 01.05.2017)

³ Allaby Michael, Dictionary of Ecology, Oxford University Press, 1998, s.143

çıkmamış, zamanla artarak kendini hissettirmiştir⁴. Çevre sorunları, insanın doğal çevreye müdahalesinin artmaya başladığı sanayileşmeyle birlikte artış gösteren bir problemdir. Sanayileşme, çevre sorunlarının tek nedeni olmamakla birlikte doğanın tahrip edilmesindeki payı büyüktür.

Çevre ve çevre sorunlarını kavrayabilmek için ekoloji, ekosistem, habitat, çevre yönetimi, çevre koruma, doğa koruma alanı ve ekolojik çevre gibi çevre ile doğrudan ilişkisi olan bazı kavramlar tanımlanmıştır.

Ekoloji; canlı varlıkların yaşamlarını sürdürürken çevre ile uyumlarını inceleyen bir bilim dalı olarak tanımlanırken; ekosistem, canlıların doğa ile uyum içinde yaşamlarını ve gelişmelerini sürdürebilmeleri için gerekli olan şartların tamamı⁵ olarak ifade edilmektedir⁶. Habitat; belirli bir türün varlığını sürdürebilmesi için gerekli özellikleri taşımakta olan coğrafi bölge ve çevresel koşulların birlikte oluşturduğu bütün olarak tanımlanmıştır⁷. Doğa koruma alanı; doğal çevrenin koruma ve inceleme amaçlarıyla korunduğu alanı⁸, ekolojik çevre, canlıların içinde buldukları ortamdaki tüm faktörlerden oluşan bir bütünü ifade etmektedir⁹. Çevre koruma; Çevreye zararı olacak maddelerin çevreye boşaltılmasının asgari düzeye indirilmesi veya önlenmesi için kaynakların yönetimi, çevre yönetimi ise; hava, su, toprak gibi kaynakların çevresel açıdan kabul edilebilir uygulamalar vasıtasıyla idaresi olarak tanımlanmaktadır¹⁰.

Çevre, doğal ve yapay çevre olarak ikiye ayrılmaktadır. Doğal çevre, insan müdahalesi olmadığı için değişikliğe uğramamış çevre olarak tanımlanırken; yapay çevre ise, insanın varoluşu ile birlikte doğal çevreye müdahalede bulunması ile oluşturduğu çevre olarak tanımlanmaktadır¹¹. Günümüzde doğal çevre dünya kara yüzeyinin yaklaşık %12'sini oluşturmaktadır¹². Bu alanlar ise milli park, tabiat koruma alanı, yaban hayatı geliştirme, tabiat parkı vs. şeklinde adlandırılarak yasalarla koruma altına alınmıştır.

⁴Ruşen Keleş ve Can Hamamcı. *Çevrebilim*, İmge Kitabevi, 3.Baskı, 1998, Ankara, s.19

⁵ Kemal Görmez. *Çevre Sorunları*, Nobel Yayıncılık, 3.Basım, Ankara, 2015, s.1

⁶ Ekosistemin en önemli unsuru yüksek etki gücü ile insandır. (Recep Akdur “Avrupa Birliği ve Türkiye’de Çevre Koruma Politikaları” Ankara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Araştırma ve Uygulama Merkezi, Araştırma Dizisi:23, 2005, s.5-6)

⁷ Çağatay Güler. *Çevre Sözlüğü*, Saypa Yayınları, Ankara,1994, s.243

⁸ Cemal Toptancı. “*Çevre ve Şehircilik Bilim ve Mevzuat Terimleri Sözlüğü*” İstanbul, 2012, s.135

⁹ Necmettin Çepel, “*Çevre Koruma ve Ekoloji Terimleri Sözlüğü*” TEMA Yayınları, 1996, s.66

¹⁰ Mary Berkmen. Glossary of Environmental Terms, IULA Environmental Series, 1992, s.32

¹¹ Kemal Görmez, “*Çevre Sorunları*”...s.4

¹² İsmail Kervankıran, Adile Gül Eryılmaz. “İsparta İli Milli Parklarının Rekreasyonel Faaliyetlerde Kullanımı”*Marmara Coğrafya Dergisi*, Sayı:29, İstanbul, 2014, s.88

İnsan nüfusunun hızlı artışıyla birlikte gereksinimler de artmakta, bu gereksinimlerin karşılanması çabaları ise doğal çevreye müdahaleyi kaçınılmaz kılmaktadır. Müdahaleler çevreyi genellikle olumsuz şekilde etkilemekte ve doğal çevreyi yapay çevreye dönüştürmektedir¹³. Çevre sorunları; içerisinde yaşanan çevrenin temel elemanları olan hava, su ve toprağın biyolojik ve fiziksel yapılarında meydana gelen, istenmeyen ve genellikle de insan sağlığını olumsuz biçimde etkileyen değişikliklerdir¹⁴. Ne yazık ki günümüzde insanın olduğu her yerde çevreye müdahale gerçekleşmekte ve çevre üzerinde olumsuz etkiler meydana gelmektedir.

Doğal kaynakların azalması tüm canlıların yaşamlarını olumsuz etkilemektedir. Doğal kaynakların aşırı kullanımı, sorunun çözümü için çevreyi etkileme olasılığı bulunan her projenin planlama aşamasında sağlıklı bir değerlendirmeye tabi tutulmasını gerekli kılmaktadır. Değerlendirmeyi verimli bir şekilde yapabilmek için ise projeden etkilenmesi muhtemel tarafların sürece dâhil edilmesi gerekmektedir. Bu değerlendirmeyi gerçekleştirmek için kullanılan yöntemlerden başında ÇED gelmektedir.

1.1.2. Çevresel Etki Değerlendirmesi

ÇED, yapımı planlanan projelerin çevreye etkisinin önceden değerlendirilmesini içeren ve çevre kalitesinin korunması amacıyla gerçekleştirilen yönetim ve karar alma sürecidir.¹⁵ ÇED, uygulama süreci içerisinde katılımcı bir yönetim hedeflemekte bu bağlamda da halkın katılımı önemsenmektedir.

“Gerçekleştirilmesi planlanan önemli projelerden önce projenin biyofiziksel, sosyal ve diğer ilgili etkilerini tanımlama, öngörme, değerlendirme ve hafifletme süreci”¹⁶ olarak tanımlanan ÇED, idarenin karar alma sürecine yeni bir yaklaşım getirmiştir. Katılım, sürece eklenerek karar alma mekanizması daha demokratik bir görünüme kavuşturulmuştur¹⁷. Katılım halkın gerçekleşecek olan projeleri sahiplenmesini sağlayacağı gibi çevre üzerinde meydana gelebilecek muhtemel zararları da azaltabilecektir.

¹³ Hülya Baykal ve Tan Baykal “ Küreselleşen Dünya’da Çevre Sorunları” *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:5, Sayı:9, 2008, s.3

¹⁴ Savaş Koparal. Çevre Sorunları ve Politikaları, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2012, s.46

¹⁵ Funda Türkoğlu. “Türkiye’de Çıkarılan ÇED Yönetmeliklerinin Karşılaştırılması ve Doğu Karadeniz Bölgesi’nde Uygulanması” Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2005, s.11

¹⁶ John Glasson, Rikı Therivel, Andrew Chadwick, “Introduction to Environmental Impact Assessment” Simultaneously Published, Canada, 2012, s.3

¹⁷ Abdurrahman Saygılı. “Çevre Hukuku Açısından Çevresel Etki Değerlendirmesi” İmaj Yay., Ankara, 2007, s.6

Sağlıklı bir ÇED süreci, planlama sürecine bütünleşme, sorumluluk, karar verme, halkın katılımı, esneklik ve demokrasi ilkeleri çerçevesinde yürütülmelidir¹⁸. Ayrıca ÇED sürecinin daha şeffaf, hesap verebilir ve karşılıklı etkileşime açık bir süreç halinde yürütülmesi yani yönetim esasına göre işletilmesi gerekmektedir. Ancak bu şekilde yürütülen bir sürecin halk tarafından benimsenip meşruiyet kazanması mümkün olacaktır. Sürece halk katılımının gerçekleşmesi projelerin meşru bir zemine oturması ve sosyal kabulünün sağlanması için temel şarttır.

Projeler için Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED), plan ve programlar için ise Stratejik Çevresel Değerlendirme (SÇD) uygulanarak değerlendirilmektedir. SÇD, politika, plan ve programlara uygun çevresel değerlendirmeler için bir çevre aracı olarak tanımlanmıştır. SÇD, karar vermede çevre ve sürdürülebilirlik konularını bütünleştiren bir süreç oluşturmaktadır¹⁹. ÇED ve SÇD uygulamalarından maksimum faydanın sağlanabilmesi için sürecin her aşamasında, projeden etkilenecek tarafların sürece katılımlarının sağlanması gerekmektedir. Katılımdan en yüksek verimi alabilmek için konunun uzmanları, sivil toplum kuruluşları (STK), yerel yöneticiler, yöre halkı ve proje ile ilgili söyleyecek sözü olanların sürece dahil edilmesi gerekmektedir

1.1.3. Halk Katılımı

Karar mekanizmasında yer almak anlamında halk katılımı, demokratik bir yönetimin temel gereksinimlerindedir. Katılım birşeyin parçası olduğumuzu gerçekten hissetmekten kamu politikalarını etkilemek için insanların harcadıkları çabaya kadar geniş bir yelpazede tanımlanabilmektedir²⁰. Ancak, katılım denince akla ilk gelen siyasal katılımdır. Siyasal katılım, bireylerin alınan ya da alınacak siyasal, ekonomik ve toplumsal kararlara karşı gösterdikleri tepkiler ve yaklaşımlardır. Vatandaşların doğrudan ya da dolaylı olarak yöneticileri seçme ve siyasi kararları etkileme amacıyla gerçekleştirdikleri eylemlerin tamamı siyasal katılma olarak nitelendirilebilir²¹. Siyasal katılma biçimleri, oy

¹⁸ Gizem Cengiz. "ÇED- SÇD İlişkisi ve Peyzaj Planma Sürecinde Stratejik Çevresel Değerlendirme'nin İrdelenmesi" Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2011, s.22

¹⁹ Maria do Rosario Partidario "Strategic Environmental Assessment Better Practice Guide" Portuguese Environment Agency and Redes Energeticas Nacionais, Lisbon, 2012, s.11

²⁰ Wilson Richard vd. "People and Participation: How to Put Citizens at the Heart of Decision-Making" 2005, s.16, <http://www.involve.org.uk/wp-content/uploads/2011/03/People-and-Participation.pdf> (Erişim Tarihi: 22.05.2016)

²¹ Nedret Çağlar "Kadının Siyasal Yaşama Katılımı ve Kota Uygulamaları" *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, Cilt:(3/4), 2011, s.57

kullanma, seçimlerde aday olma, propaganda toplantıları, gösteri yürüyüşleri ve dava açma gibi daha çok klasik katılma biçimleri olarak nitelendirilen yöntemlerdir²².

Bununla birlikte katılımın yönetsel boyutu da vardır. Yönetsel katılım “seçim ve seçime ilişkin faaliyetler dışında, kamu hizmetleriyle ilgili temel faaliyetlerin hazırlanması, olgunlaştırılması, karara dönüştürülmesi ve bu kararların uygulanması aşamalarından birisine, birkaçına veya tamamına o karardan doğrudan veya dolaylı yoldan etkileneceklerin katkıda bulunmasını içermektedir”²³. Bu tanıma göre, ÇED süreçlerinde halkın katılımının “yönetsel katılım” kapsamında değerlendirilmesi gerektiği söylenebilir.

Yönetsel katılım kamu programlarının ve bunların uygulanmasının kalitesini artırmakla beraber bunların meşruiyetini de artırmaktadır²⁴. Yönetsel katılımın gerçekleşmesi ülke ölçeğinde bir projede zor olmakla birlikte, ÇED süreçleri gibi daha dar alandaki planların karar aşamalarında kolaylıkla sağlanabilmektedir. Halkın katılımı ile birlikte bu tür plan ve projelerin daha demokratik bir süreçte gerçekleştirilmesi beklenmektedir.

Halkın katılımı farklı teknikler kullanılarak sağlanmaktadır. Halk katılımı teknikleri karar alma süreçlerine aktif bir şekilde katılımın sağlanmasına yarayan araçlardır. Halk jürileri, halk panelleri, planlama odaları, uyum konferansları ve müzakereci oylama halk katılımı için kullanılan başlıca tekniklerdir²⁵.

Halk Jürileri: Herhangi bir yerel sorunun çözümü için sorunu tartışıp çözüme yönelik ilgili paydaşlara iletilmek üzere “karar alan” bir yerel katılım tekniğidir.²⁶ Bu teknik katılımcıların kimler arasından seçileceği gibi bazı teknik sorunları barındırsa da nihai karar vericilerle halkın paydaş olarak katılımının sağlanması gibi artı yönleri bulunmaktadır²⁷. Genellikle, paydaş panelleri vasıtası ile halk arasından seçilen 12 ile 20

²² Hacer Tuğba Eroğlu, “Yönetime Katılma Biçimleri ve Yerel Yönetimlerde Demokratik Mekanizmalar” *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Sayı:11, 2006, s.194

²³ Menaf Turan vd. “Belediye Yönetimine Katılım Bakımından Stratejik Planların Değerlendirilmesi” *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt:18, Sayı:2, 2013, s.244, s.243

²⁴ Bilal Eryılmaz. *Kamu Yönetimi*, Okutman Yayıncılık, Ankara, 2011, s.55-56

²⁵ Mustafa Kara. “Gecekondu Dönüşüm Projelerinin Konut Sorununun Çözümündeki Rolü: Ankara ili Gültepe ve Yatıkmuşluk Mahalleleri Örneği” Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora tezi, Isparta, 2012, s.63

²⁶ <http://www.kadikoyakademi.org/katilimci-uygulama-ornekleri-iskocyanin-yerel-katilim-modeli-olarak-halk-jurileri/> (Erişim Tarihi: 12.06.2017)

²⁷ Robert Stevenson vd. “*Evaluation of People’s Panels and People’s Juries in Social Inclusion Partnerships*” Scottish Executive Social Research, The Stationery Office Bookshop, Edinburgh, 2004, s.26

kişi arasında değişen katılımcıdan oluşmaktadır. Bu model ilk olarak İskoçya hükümeti tarafından ortaya konmuş bir modeldir²⁸.

Halk Panelleri: Halkın önemli bir bölümünün temsil edildiği bir grubun düzenli aralıklarla toplanarak yöneticiler tarafından alınan kararları tartıştıkları bir tekniktir. Bu teknikle yönetim birimlerine halkın ihtiyaçları hakkında ve hangi hizmetin daha acil hangi hizmetin ise acil olmadığı gibi konularda bilgi verilmektedir²⁹.

Planlama Hücreleri: Planlama hücreleri tekniği ile karar vericiler halk arasından rastgele bir grup seçerek belirli bir sorunun çözümü için tartışma platformu oluşmasını hedeflemektedirler. Tartışmalar belirli sayıda katılımcıdan oluşan odalarda gerçekleştirilmektedir. Ortaya çıkan kararlar merkezi ve yerel yönetimler tarafından uygulanmaktadır³⁰. Planlama hücreleri tekniği ile alınan kararlara halk katılımını sağlamak amaçlanmaktadır.

Uzlaşma Konferansları: Uzlaşma konferansları genellikle bilim ve teknolojik gelişmeleri değerlendirmek için uzmanlar ve vatandaşlar arasında gerçekleştirilen etkileşime dayalı bir yöntemdir. Bu yöntemde seçilen vatandaşların daha önce konferansın konusu ile ilgili herhangi bir toplantıya katılmamış olmalarına özen gösterilir³¹. Uzlaşma konferansları tekniği belirli uzmanlık konularında konuyla ilgili bilgi sahibi olmayan vatandaşların bilgilendirilmesi açısından yararlı bir tekniktir.

Müzakereci Oylama: Müzakere unsurlarını birleştirerek kamuoyu yoklamasına dayanmaktadır. Halk jürileri tekniğinden daha fazla vatandaş kapsayan bu teknik aynı zamanda daha az zamanda gerçekleştirilmektedir. Bu teknik, halkın belirli bir sorun hakkında bilgilendirilip uzlaşmaya davet edildiklerinde nasıl tepki vereceklerini ölçmeye yarayan bir tekniktir³².

Halk katılımı teknikleri demokratik bir yönetimin oluşturulmasına katkı sağlamaktadır. Ancak, katılım tekniklerinde belirli sayıda kişiye yer verilmesi, tartışma

²⁸ Gene Rowe, J. Lynn Frewer. "Public Participation Methods: A Framework For Evaluation" Science, Technology & Human Values, Vol.25, N.1, Winter, 2004, s.7

²⁹ Mustafa Kara. "Geçekonu Dönüşüm Projelerinin..."s.47

³⁰ Mustafa Kara, a.g.e., s.48

³¹ Alberto Pellegrini Filho, "Social Partipation İn R&D: The Citizens Consensus Conference", Medical Sciences – Vol. II, Encyclopedia of Life Support Systems (EOLSS), Brezilya, s.1

³² Abelson J. Vd. "Deliberations about Deliberation: Issues in the Design and Evaluation of Public Consultation Processes" McMaster University Centre for Health Economics and Policy Analysis Research Working Paper 01-04, June 2001, s.2, <http://www.vcn.bc.ca/citizens-handbook/compareparticipation.pdf> (Erişim Tarihi: 15.07.2017)

konularının yöneticiler tarafından belirleniyor olması gibi özellikleri nedeni ile tam anlamıyla bir katılımdan söz etmek mümkün görünmemektedir.

ÇED sürecinin bir parçası olan halkın katılımı teknik olarak bir tür bilgilendirme usulüdür. Tam anlamıyla bir katılımdan söz etmek mümkün değildir. Ayrıca, ÇED sürecine yalnızca projenin uygulanacağı yöre halkının katılımı yeterli görülmemiştir. Çünkü yerel halk bu tür projelerde özellikle teknik konularda ya ilgisiz kalmakta ya da bilgisizlik nedeniyle çıkarlarını savunamamaktadır. Bu nedenle sürece yerel halkın çıkarlarını savunacak, halka doğru bilgi verecek yerel yönetimlerin, üniversitelerin ve STK'ların dahil edilmesi gerekmektedir. Projenin uygulandığı yöredeki yerel yönetimlerin sürece dahil edilmeleri projenin sahiplenilmesi ve işlerin kolay yürütülmesi bakımından önem arz etmektedir. Özel sektör ise kamu yönetimi tarafından planlanan projelerin hayata geçirilmesi aşamasında sağladığı finansal destekler ve işgücü ile işlerin yapımını üstlenmektedir.

İşte bu şekilde, kamu, yerel yönetimler, özel sektör, yerel halk ve STK'ların sürece katılmasıyla birlikte kararların alındığı ve uygulandığı yönetim tekniği yönetişim olarak ifade edilmektedir.

1.1.4. Yönetişim

Klasik yönetim kavramı devlet ve vatandaş ilişkilerini açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Yönetişim kavramı bu yetersizliği ortadan kaldırmak ve devlet ile vatandaş arasındaki ilişkiyi yeniden düzenleyerek idarenin karar mekanizmasına özel sektör ve STK³³ gibi diğer aktörleri de dahil etme düşüncesi temelinde ortaya çıkmıştır. Kavram, ilk olarak 1989 yılında Dünya Bankası'nın Afrika'nın kalkınmasına ilişkin hazırlanmış olduğu bir raporda kullanılmıştır³⁴. Yönetişim, birbirinden bağımsız olmakla birlikte faaliyetleri neticesinde birbirini etkileyen yapıların oluşturdukları koordinasyon biçimini ifade etmekte kullanılmaktadır. Ayrıca kavram tek yönlü ilişkiler yerine çok yönlü etkileşimleri ve ilişkileri içeren bir yapıdadır³⁵. Bu kapsamda yönetişim, kamu hizmetinin sağlanmasına ve

³³ STK: Kar amacı gütmeyen, demokratik katılımı sağlamak amacıyla, belirli çıkarları gözetmekle beraber genellikle halkın yanında yer alan kuruluşlardır. ³³(Ali Şahin Örnek. Bilgi Yönetiminde Kriz Yönetimi Stratejileri, Detay Yayıncılık, 2006, Ankara, s.88)

³⁴ Mehmed Zahid Sobacı "Yönetişim Kavramı ve Türkiye'de Uygulanabilirliği Üzerine Değerlendirmeler" *Yönetim Bilimleri Dergisi*(5:1), 2007, s.220

³⁵ Selime Güzelsarı "Neo-Liberal Politikalar ve İletişim Modeli", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt:36, Sayı:2, Haziran 2003, s.19

karar alma sürecine merkezin yanı sıra yerel yönetimleri, sivil toplumu ve özel sektörü dahil eden bir işbirliğini ifade etmektedir³⁶.

İyi bir yönetim modeli üç temel bileşenden oluşmaktadır. Karar verme yapıları, çalışma usülleri ve işbirliği sağlayıcılar. Karar verme yapıları genellikle organizasyon yapısında belirtilmektedir. Oluşturulan çalışma usülleri ile beklentiler belirlenir ve basit çalışma çabaları toplu sonuçlara dönüştürülerek en doğru kararın alınması sağlanır. İşbirliği bileşeni ise insanlara gerçek zamanlı olarak düşünce ve gözlemlerini paylaşma olanağı sağlamaktadır. Yönetişim sürecini birlikte yürüten paydaşlar devamlı iletişim halindedirler. Yönetişim modelinde önemli kararlar alınırken yöneticiler, belirtilen diğer karar vericiler ve paydaşlar kararı birlikte belirlerler³⁷. Yönetişimin temel ilkeleri katılım, şeffaflık ve hesapverebilirliktir. Bu ilkeler ile kararların alınması sürecine karardan etkilenecek olanların katılımını sağlamak, karar alma süreçlerinin ve kararların açık olması ve yetkililerin alınan kararlardan dolayı gerektiğinde hesapverebilir olması hedeflenmektedir³⁸. Yönetişimin temel amacı toplumun her kesimini yönetime dahil etmek, politikaların belirlenmesi aşamasından uygulanmasına kadar geçen tüm süreçte yerel yönetimlerin, STK'ların, özel sektör temsilcilerinin ve kamunun işbirliğini sağlamaktır³⁹. Ayrıca, kamu politikalarına yönelik kararların alınmasında demokratik katılımın sağlanması da ön planda tutulmaktadır⁴⁰.

ÇED sürecinde yönetişimin gerçekleştirilebilmesi için yöre halkının bilgilendirilmesi toplantılarında STK temsilcileri, yerel yönetim temsilcileri, vatandaşlar ve katılım sağlamak isteyen herkes yer alabilmelidir. Toplumun farklı kesimlerinden insanların biraraya gelerek gerçekleştirdikleri katılım toplantıları yönetişim temelli bir süreci yansıtmaktadır. Bu bağlamda yönetim kavramının tek aktörlü (devlet) yapısından çok aktörlü (devlet, stklar, özel sektör, vatandaş, yerel yönetimler) bir yapıya geçişi ifade eden yönetişim, ÇED sürecinde anahtar role sahiptir⁴¹. Ancak, belirtmek gerekir ki halkı

³⁶ Erbay Arıkboğa. "Yönetimde Değişim Süreci ve Yönetişim: İstanbul Konseyi Örneği", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2004, s.82

³⁷ Governance Model:Defined, <https://www.cognizant.com/InsightsWhitepapers/Governance-Model-Defined.pdf> (Erişim Tarihi: 23.11.2017)

³⁸ Selime Güzelsarı, "Neo-Liberal Politikalar ve Yönetişim Modeli" Amme İdaresi Dergisi, C.(36/2), 2003, S.17-34, s.23-24

³⁹ Ersoy Kutluk, "Afetlere Müdahale İçin Model Önerisi: Muhtemel İstanbul Depremi Uygulaması", Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011, s.115

⁴⁰ Ersoy Kutluk, Afet ve Kriz Yönetiminde Yeni Bir Model Tasarımı İstanbul Örneği, Akıl Fikir Yayınları, İstanbul, 2016, s.175

⁴¹ Yeşim Güçdemir Akıncioğlu, "Yeni Bir Yönetim Modeli: Yönetişim" İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Sayı:20, 2004, s.249

bilgilendirme toplantılarının bir tür yönetim modelini yansıtıyor olması yönetişimin varlığından söz etmek için tek başına yeterli değildir. ÇED sürecinde yönetişimin varlığından söz edebilmek için sürecin her aşamasına ilgili paydaşların dahil edilmesi, kararlarında birlikte alınıp uygulanması gerekmektedir.

Yönetişim modelinin uygulanabilirliği bağlamında “aktif yurttaşlık bilinci” ve “örgütlü toplum yapısı” belirleyici kriterlerdir. Çünkü bu kriterler katılım ve sivil toplum kavramlarıyla yakından ilişkilidir⁴². Katılım aktif yurttaş olmanın temel gereği iken sivil toplum kuruluşları da örgütlü toplum yapısının temel yapı taşlarındandır.

1.2. Çevre Sorunlarına Çözüm Arayışları

Çevre sorunlarının 19. yüzyıldan itibaren sınır aşan ve dünyayı tehdit eden ciddi boyutlara ulaşmış olması ülkeleri bu konuda onarıcı ve önleyici tedbirler almaya zorlamıştır. Çevre sorunlarının gelişimine paralel olarak çevreci hareketler de gelişmiş, zamanla siyasallaşmış ve çevre konusu parti programlarında yer almıştır. BM çatısı altında UNHABITAT (BM Çevre Teşkilatı) kurulmasından sonra çevre uluslararası boyut kazanmış, ülkelerin kamu politikaları arasında yer almaya başlamıştır. Çevre sorunlarıyla mücadele konusunda onarımcı ve önleyici kamu politikaları geliştirilmiştir. İşte ÇED’ de çevre politikasının önleyici araçları arasında değerlendirilmektedir⁴³. Bu bağlamda aşağıda çevre sorunlarının ortaya çıkışı, çevre hareketlerinin gelişimi, siyasallaşması, çevre konusunun uluslararası boyut kazanması ve çevre politikaları tarihsel gelişim dikkate alınarak, kuramsal tartışmalar çerçevesinde özetlenmiştir.

1.2.1. Çevre Sorunlarının Ortaya Çıkışı

Canlılara ait biyolojik ve fizyolojik eylemlerin hiç bir sorun oluşturmayacak şekilde devam etmesi sürecine, doğal denge (kararlı denge) denir. Bütün etkenlerin aynı düzen içinde, sistematik bir şekilde devam etmesiyle doğal dengeyi korumak mümkündür⁴⁴. Ancak, dünya nüfusunun artması doğal denge üzerindeki insan baskısını arttırmaktadır. İnsanlar doğayı kullanırken plansız ve bilinçsiz davranarak çevre sorunlarının oluşmasına neden olmaktadır. Bu kapsamda çevre sorunlarının başlıca nedenleri, hızlı nüfus artışı, plansız kentleşme ve sanayileşme şeklinde özetlenmektedir⁴⁵. Daha geniş bir ifadeyle

⁴² Mehmed Zahid Sobacı, a.g.e., s.228

⁴³ Ruşen Keleş vd, Çevre Politikası, İmge Kitabevi, 8.Baskı, 2015, s.287

⁴⁴ Murat Altın. “Ekosistem ve Doğal Denge” Ekoloji 2013 Sempozyumu Bildiri Özetleri Kitabı, Tekirdağ, 2013, s.XXI

⁴⁵Koparal Savaş, a.g.e., s.25

sanayi atıklarının akarsulara bırakılması, fabrika bacalarından atmosfere bırakılan kirleticiler, araçların egzozlarından çıkan gazlar, konutlarda kömür kullanımı ve kırsal kesimden kentlere doğru yaşanan aşırı göç ile doğal alanların bilinçsizce tahrip edilmesi çevre kirliliğinin nedenleri arasında yer almaktadır⁴⁶.

Kentleşme, doğal çevrenin bozulmasına yol açan unsurları doğrudan etkileyen bir süreçtir. Gelişmekte olan ülkelerde kırsal kesimin iticiliğinden kaynaklanan ve sanayiye dayanmayan bir kentleşme olgusu yaşanırken, gelişmiş ülkelerde, sanayi ve kentleşme bir arada seyretmektedir⁴⁷. Kentleşmenin yol açtığı sorunların başında hava kirliliği, trafik ve yetersiz altyapı sorunları gelmektedir. Bu sorunlar kentleşmenin çevre üzerindeki olumsuz etkilerinin başlıcalarıdır. Nüfus artışı da çevre üzerinde benzer etkileri göstermekle beraber kalabalıklaşan insan nüfusunun beslenme ve barınma gibi temel ihtiyaçlar noktasında meydana getirdiği talebin karşılanması için tüketim arttırılmakta, bu durum doğanın tahribatına yol açmaktadır. Çevre sorunları genel bir sınıflandırma ile; hava, su, toprak ve gürültü kirliliği olarak sıralanmaktadır.

Hava; yer küreyi saran atmosfer tabakasının yer yüzüne en yakın katmanı olan ve canlıların hayatını devam ettirebilmeleri için zorunluluk arz eden gaz tabakasıdır. Havanın yapısında bulunan bileşenlerin/gazların dışında havada bulunmayan ancak insan faaliyetleri sonucu havaya karışan gazlar/kirleticiler hava kirliliğine neden olmaktadır⁴⁸. Birleşmiş Milletlerin (BM) 2016 yılı “*Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (Sustainable Development Goals)*” adlı raporunda dünya nüfusunun % 92’sinin hava kirlilik sınırının üst sınırda olduğu yerlerde yaşadığı belirtilmiştir⁴⁹. Bu bağlamda sürdürülebilir bir çevrenin temini için hava kirliliğini önlemek adına kalıcı ve etkili tedbirlerin alınması gerekmektedir.

Su kirliliği de başlıca çevre sorunları arasında gelmektedir. Yeryüzünün %75’inin sularla kaplı olmasına karşın içilebilir su oranı %0.74’tür⁵⁰. Dünya nüfusundaki hızlı artış ve teknolojinin hızla gelişmesi gibi nedenlere bağlı olarak su tüketimi de aynı hızda

⁴⁶Hasan Ertürk. Çevre Bilimlerine Giriş, VİPAŞ A.Ş. Yayınları, Yayın no:3, 3.Baskı, Bursa, 1998, s.81

⁴⁷ Pelin Sencar.“Türkiye’de Çevre Koruma ve Ekonomik Büyüme İlişkisi” Trakya Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007 ” s.12

⁴⁸Bilal Sonsuz vd., “Adapazarı İlçesindeki Endüstriyel Kaynaklı Emisyonların Envanterlenmesi” Sakarya Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Çevre Yönetimi Bilim Dalı, Bitirme Tezi, 2011, s.2

⁴⁹ <http://www.un.org/sustainabledevelopment/blog/2016/09/vast-majority-of-world-6-76-billion-people-living-with-excessive-air-pollution-un-report/> , s.1, (Erişim tarihi: 12.03.2017)

⁵⁰ Akın Mutluhan, Akın Galip.“Suyun Önemi, Türkiye’de Su Potansiyeli, Su Havzaları ve Su Kirliliği”*Ankara Üniversite Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi Dergisi*,47/2, Ankara, 2007, s.107

artmaktadır. Bununla birlikte insanların gerekli çevre bilincinden yoksun olması suların bilinçsizce tüketilmesine ve kirletilmesine neden olmaktadır.

Toprak, insanların ve diğer canlıların üzerinde yaşamlarını sürdürdüğü temel yaşam alanlarındandır⁵¹. Bununla birlikte yeryüzünün yalnızca %25'inin topraklarla kaplı olduğu ve bu alan içerisinde de önemli bir bölümün ise dağlar ve çöller gibi doğal kısıtlılık nedeni ile tarıma ve insan kullanımına elverişsiz olduğu düşünüldüğünde toprağın önemi bir kat daha artmaktadır. Tarım alanlarında aşırı ilaç kullanımı ve yoğun gübreleme gibi tarımsal aktiviteler ile endüstriyel faaliyetler neticesinde toprağa bulaşan birtakım kirleticilerden dolayı toprak kaynakları kirlenmekte hatta yok olmaktadır⁵².

İnsan sağlığını olumsuz yönde etkileyen çevre sorunlarından birisi de gürültü kirliliğidir. Gürültü kirliliği; “insanların işitme sağlığını ve algısını olumsuz etkileyen, fizyolojik ve psikolojik dengelerini bozabilen, iş performansını azaltan, çevrenin boşluğunu ve sakinliğini yok ederek niteliğini değiştiren önemli bir çevre kirliliği türüdür”⁵³.

Çevre sorunları tüm canlıları ilgilendiren, dünyanın ortak problemidir. Bu bağlamda sadece ülkeler ve uluslararası kuruluşlar değil sivil toplum örgütleri, dernekler, vakıflar ve diğer çevreci kuruluşlar da çevre sorunlarıyla mücadele etmektedir. Öyle ki çevre hareketleri çağımızın en kapsamlı toplumsal hareketlerinden birisi olarak nitelendirilmektedir.

1.2.2. Çevre Hareketinin Gelişimi

İlk çağdan itibaren çevrenin önemine ilişkin görüş bildiren belgelere ve düşünürlere rastlanmaktadır. Tebtinus Papiri (M.Ö.3.y.y.) isimli Mısır piramitinden çıkarılan bir belgede toprağın korunması ve işlenmesine ilişkin bilgilere rastlanmıştır. 1.y.y.'da Romalı Tacitus'un barajların akarsu ekosistemlerine zarar verdiğine dair araştırmaları bulunmaktadır. John Evelyn (1664), Conte de Buffon (1707), Jan Jack Rousseau (1712) doğanın ve hayvanların korunması üzerine görüş bildiren düşünürlere arasındadır⁵⁴. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür ancak çevresel örgütlenmenin

⁵¹ Türkoğlu Bilinç. “Toprak Kirlenmesi ve Kirlenmiş Toprakların Islahı” Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana, 2006, s.3

⁵² Ayten Karaca, Oğuz Can turgay. “ Toprak Kirliliği” *Toprak ve Bitki Besleme Dergisi*, C:1, S:1, 2012, s.17

⁵³ İbrahim Hasgür. “Gürültü Kirliliğinin Türk Mevzuatındaki Yeri” *Çevre Dergisi*(e-dergi), s.1, <https://www.ekoloji.com.tr/resimler/4-8.pdf> (Erişim tarihi: 18.12.2015)

⁵⁴ Sargun Tont. “Batı Ülkelerinde Kurtarıcı Çevreciliğin Kronolojisi” *Türkiye’de Çevreciliğin ve Çevre Korumanın Tarihi Sempozyumu*, İstanbul, 2000, s21-22

19. yüzyılın ortalarına doğru oluşmaya başladığı bilinmektedir⁵⁵. Çevre hareketlerinin kökeninde söylem ve eylem tarzı bakımından farklılık gösteren başlıca iki akımdan söz edilmektedir. Birinci akım doğaya ve doğanın korunmasına gösterilen ilgi olarak 19. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmıştır. 1854 yılında ilk doğa korumacı birlik olan Societe Imperiale Zoologique D'acclimatation'un (Ulusal Doğayı Koruma Enstitüsü) ve İngiltere'de 1865'te ormanların korunması amacıyla bir derneğin kurulması ilk çevreci akımlara örnek olarak gösterilmektedir⁵⁶.

Birinci dalga doğa hareketi Kuzey Amerika ve Avrupa kökenli bir harekettir. Bu hareket genel olarak doğal yaşam alanlarının, ormanların, kuşların ve diğer hayvanların korunmasını amaç edinmiştir. Doğa korumacılık hareketi günümüzde etkilerini hala hissettiren iki rakip ekol halinde gelişmiştir. Bunlardan ilki doğayı *olduğu gibi korumayı* amaç edinen akım olup insanın doğaya müdahalesine tamamen karşıdır. İkinci akım ise *koruyarak kullanma* anlayışıdır. Bu anlayışa göre değer verilmesi gereken doğanın kendisi olmayıp doğanın insanlara sunduğu “doğal kaynak”tır. Bu akımda ekonomik büyümenin sağlanması için doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimi söz konusudur⁵⁷.

1.2.2.1. Marksist ve Liberal Görüşlerde Çevre

Karl Marx, Frederick Engels ile birlikte 1848 yılında Komünist Manifesto'yu yazarak Komünizm'in teorisini geliştirmiştir. Marx, bu eserle toplumsal hayatı kapsayan diyalektiği, sınıf mücadelesini ve proleterya'nın dünya çapındaki mücadelesini açıkça ortaya koymuştur⁵⁸. Marksizm, Marks'ın görüş ve öğretilerinin sistemidir. Marksizm'de teorik olarak *Komünist Manifesto* ile birlikte ortaya çıkmıştır. Marx'a göre tarih, sınıf mücadelelerinin tarihidir⁵⁹. Tarih boyunca bu mücadele devam etmiştir. Özgür insanla köle, patrisyen ile pleb, toprak beyi ile serf... Kısacası ezilen ve ezen devamlı birbirinin karşısında yer almıştır⁶⁰. Marksizm kapitalist düzeni reddetmiştir. Kapitalist düzenin yıkılması gerektiğini belirtmiş, kapitalist sistemde üretim maliyetlerini azaltmak ve daha fazla kar elde etmek için kaynakların/doğanın daha fazla tüketildiğini belirterek doğal

⁵⁵ Semra Cerit Mazlum, *Yeni Toplumsal Hareketler*, T.C. Anadolu Üniversitesi, Yayın No:2345, Eskişehir, 2011, s.212

⁵⁶ Banu Aygün ve Bilge Kağan Şakacı, “Türkiye’de Çevreye Doğrudan Odaklı Çevreci Hareketler ve Çevresel Yaklaşımları Üzerine Bir Deneme” T.C. Başbakanlık Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, s.141

⁵⁷ Semra Cerit Mazlum, *a.g.e.*, s.212

⁵⁸ V.I. Lenin (Çev.Tonguç OK). Marksist Öğreti, Evrensel Basım Yayın, 2.Basım, 2013, s.12

⁵⁹ Karl Marx ve F. Engels. (Çev. Muzaffer Erdost), Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri, Sol Yayınları, 2011, s.115-116

⁶⁰V.İ. Lenin. Marksizmin Bir Açıklaması ve Kısa Bir Biyografik Özeti, Eriş Yayınları, İkinci Basım, s.23-24

kaynakların devlet kontrolünde olması gerektiğini savunmuştur. Ayrıca Liberal görüşün serbest piyasa çevreciliğini reddetmektedir⁶¹.

Marksist bakış açısıyla çevre sorunlarının çözümü için gerekli olan, toplumsal düzende yapılması gereken köklü değişikliklerdir. Çevresel bir çöküşü önlemek için kapitalist üretim biçimini terk etmek gerekmektedir. Marksistlere göre sömürü ve kara dayalı kapitalizm sürdürülemez ancak, insan ihtiyaçlarının karşılanması kadar, ekolojik gerekliliklere ve eşitliğe önem veren ekolojik sosyalizm çevre için bir çözüm olabilir.⁶² Marksizm, çevre sorunlarına yol açan üretim sistemlerine vurgu yapmakta olup çevre sorunlarındaki artışın nedenini sanayileşmeye bağlamaktadır⁶³. Marksist çevre söylemi birinci dalga çevre hareketi olarak sınıflandırılan *doğa korumacılık* anlayışından beslenmektedir.

Liberalizm, bireyciliğe dayanan, bireylerin hak ve özgürlüklerini güvence altına alan, piyasa ekonomisini doğal seyrine bırakarak devletin piyasaya müdahalesinin asgari düzeyde olmasını savunan bir doktrindir. Liberalizmin temel ilkeleri; bireycilik, rasyonalite, özgürlük, laissez faire ve doğal düzen, piyasa ekonomisi ve sınırlı devlettir⁶⁴.

Liberal sistemin başarısı, fiyat sisteminin serbest piyasaya dayalı olarak etkin bir biçimde işleyişiyle ilgilidir. Kapitalist ekonomik sisteme göre doğal kaynakların tahribatı ve çevre sorunları aynı zamanda fiyat sistemindeki işleyişin de sorunlarıdır. Bu sorunların giderilmesi, liberal ekonomik sistemin temel işleyişini bozmadan fiyat mekanizmasının etkinliğini sağlayacak düzenlemelerle mümkündür. Çevre politikalarına aynı bakış açısıyla bir yaklaşım “serbest piyasa çevreciliği” olarak tanımlanmaktadır. Serbest piyasa çevreciliğinde, doğanın korunması için doğal kaynaklar üzerinde özel mülkiyetin tam olarak tesis edilmesi gerekliliği savunulmaktadır⁶⁵.

Liberal sistem, bireyin kendi tasarrufu altındakiler için her zaman doğru kararı vereceği tezine dayanarak çevreci görüşlerini özel sektör tabanında ele almaktadır⁶⁶. Dolayısıyla özel sektör kar amacından sapmadan teknolojik modernleşme ile çevre

⁶¹ Nahide Konak. “Çevre Sosyolojisi: Kavramsal ve Teorik Gelişmeler” Selçuk Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:24, 2010, s.278

⁶² Ruşen Keleş. a.g.e., s.353

⁶³ David Pepper. *Ecosocialism From deep Ecology to Social Justice*, Taylor and Francis E-Library, 2003, Canada, s.90-91

⁶⁴ Coşkun Tan Aktan. “Klasik Liberalizm, Neo-liberalizm ve Libertarianizm” *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt:28, Sayı:1, 1995, s.5

⁶⁵ Hasan Ertürk, 2011 “Çevre Politikası” Ekin Basın Yayım ve Dağıtım, Bursa, s.240

⁶⁶ Ibid...s.241

sorunlarına çözüm aramaktadır. Bu noktada “ekonominin ekolojik modernleşmesi” görüşü ortaya konmuştur. Bu görüşe göre, çevre sorunlarının giderilmesi için kapitalist üretim sistemlerinden vazgeçmek yanlıştır. Çevre sorunlarıyla mücadele edebilmek için toplumların daha ileri bir teknolojiye ihtiyaç duydukları savunulur⁶⁷. Liberalist yaklaşım, kaynakların kıt, ihtiyaçların sınırsız olduğunu ve ekonominin sürekli büyümesi gerektiğini savunmaktadır. Liberal doğa, teknomerkezci, kaynakların yönetimi ve sürdürülebilir kalkınma söylemleriyle ifade bulmuştur. Çevresel sorunlar liberal ekonominin bir parçası olmayıp, liberalizmin ve üretim sisteminin yan etkileri olarak görülmektedir⁶⁸.

1.2.2.2. Modern Çevre Hareketleri

Birinci dalga çevre hareketleri içinde kurulan bazı çevreci kuruluşlar günümüzde hala varlığını devam ettirse de şu an var olan çevre hareketlerine mevcut görünümünü kazandıran 1960’ larda doğan modern çevre hareketidir. Modern çevre hareketinin merkezinde doğa koruma olmakla birlikte, çevre hareketi kitlesel bir biçim kazanmıştır. 1970’li yılların başından itibaren çevre sorunları küresel ölçekte tartışılmaya başlanmıştır⁶⁹.

Modern çevreci hareketlerin ortaya çıkış sürecinde öğrenci hareketlerinin etkili olduğu görülmektedir. Berlin ve Paris’teki öğrenci hareketleri insan hakları, ırkçılık karşıtlığı, savaş karşıtlığı, kadın ve çevre hareketleri gibi çeşitli konuların gündeme gelmesini sağlamıştır⁷⁰. 1970’ lerde ortaya çıkmaya başlayan *Friends of The Earth* (Yeryüzü Dostları) ve *Greenpeace* (Yeşil Barış) gibi sivil kuruluşları korumacı yaklaşımdan farklı olarak sanayi kirliliği, nükleer enerji ve iklim değişikliği gibi sorunlar üzerinden toplumsal bir değişimi gündeme getirmişlerdir⁷¹. Artarak devam eden sanayileşmenin doğal kaynakları hızla tüketmesi ve çevreci hareketlerin kamuoyunda önemli bir karşılık bulması uluslararası örgütlerin bu konuda harekete geçmesine neden olmuştur. Bu süreçte yaşanan temel problem devletlerin uyguladığı kalkınma hamlelerinin çevreyi hızla tüketmeye başlamasıdır.

⁶⁷ Ruşen Keleş “Çevre Politikası”...s.352-353

⁶⁸ Nejdet Özbek, Politik Ekolojide Doğa- Toplum Diyalektik Birliğine Kuramsal Bir Bakış: Toplumsal Doğa ve Doğanın Kapitalist Üretim Tezi” *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:17, Sayı:3, 2017, s.77

⁶⁹ Yavuz Bozkurt, Reha Bayansar. “Yeni Toplumsal Hareketler Çerçevesinde Çevreci Hareket ve Gezi Parkı Olayları” *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Cilt:14, Sayı:2, yıl:2016, s.285

⁷⁰ Ibid...s.282

⁷¹ Ramazan Kaya. “Bir Ekoloji Hareketi Olarak Yeşiller ve Türkiye’de Yeşiller Partisi” *Yeşil Düşünce Broşür Dizisi-2*, 2011, s.4

BM, İsveç'in başkenti Stockholm'de 1972 yılında uluslararası ölçekte bir konferans düzenleyerek kalkınma ve çevre arasındaki ilişkiyi ele almıştır. Stockholm Konferansı olarak adlandırılan bu Konferans'ın ana teması "kalkınma ve çevre" olarak belirlenmiş, konferanstan sonra kalkınma ve çevre arasındaki ilişkinin önemine binaen "eko kalkınma", "çevresel açıdan güvenilir kalkınma" gibi kavramların kullanıldığı görülmektedir⁷². Aynı Konferans'ta ortaya atılan diğer bir kavram ise "çevreyi dışlamayan kalkınma (ecodevelopment)"dır. Bu kavram ekolojik yönden sağlam bir ekonomik gelişmeye vurgu yapmaktadır. İnsanların temel ihtiyaçlarının karşılanması ve ihtiyaçların belirlenmesinde halkın katılımına öncelik verilmesi gerekliliği çevreyi dışlamayan kalkınmanın temel kuralları arasındadır⁷³. Bu kavramlar sürdürülebilir kalkınma fikrinin ilk adımları olarak nitelendirilebilir. Ayrıca Konferans'tan sonra yayınlanan Stockholm Bildirgesi, uluslararası çevre hukukunun sonraki yıllarda gelişimi için bir temel sağlamıştır⁷⁴.

Uluslararası çevre hukuku Stockholm Konferansı'ndan sonra gelişmiş ve BM Çevre Programı olan UNEP (United Nations Environmental Program) kurulmuştur. Uluslararası örgütlerin ve gönüllü çevreci kuruluşların çevre sorunlarını gündeme getirmesi ve artan toplumsal baskılar siyasi partilerin çevre sorunlarına eğilmelerini sağlamıştır. Ayrıca çevresel sorunların büyük boyutlara ulaşması ve ekonomi açısından öneminin anlaşılması siyasi partilerin programlarında çevreye yer vermesini sağlayan diğer nedenlerdir. Bu bağlamda gençlerin içinde yaşadıkları değerler sistemini eleştirisi Amerika'da müzikle başlamış, sokak yürüyüşleri ve üniversite işgalleri gibi eylem tarzlarıyla Avrupa'ya yayılmıştır. 1980'li yıllarda Amerika'da Yuppiliğe, Doğu Avrupa'da Perestroika'ya ve Batı Avrupa'da Yeşil Hareket'e kadar uzanan bir değişim yaşanmıştır⁷⁵.

Yeşil Düşüncenin gelişiminde mevcut siyasi partilerin çevrenin korunmasında yeteri kadar hassas davranamamasının etkisi bulunmaktadır. Bu eksiklik içerisinde Yeşil Hareket sorunlara çözüm bulabilmek adına ortaya çıkmıştır. Yeşil Hareket sanayinin aynı hızda hammadde tüketmeye devam etmesi halinde doğanın insanlığı beslemeye yetmeyeceği endişesine karşı geliştirilen bir eleştiri olarak gündeme gelmiştir. Yeşiller,

⁷² Nükhet Turgut. "Sürdürülebilir Kalkınmanın Sağlanmasında Katılımın Rolü" *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 52 Sayı: 1, 1997, s.702

⁷³ Ruşen Keleş. *Çevre Politikası*, İmge Kitapevi, İstanbul, 2009, s.241

⁷⁴ Marc Pallemaerts "International Environmental Law From Stockholm to Rio: Back to the Future?" *Review of European, Comparative & International Environmental Law*, Volume:1, Issue 3, 1992, p.254-266

⁷⁵ Melda Cinman Şimşek, *Yeşiller*, Der yayınları, İstanbul, 1993, s.18

sanayi düzeninin doğayı, kentsel ve toplumsal hayatı olumsuz etkilemesine karşı oluşan tepkilerle birleşerek siyasallaşmıştır⁷⁶. Yeşillerin siyasallaşmasının asıl amacı iktidara gelip çevreci bir program uygulamak değildir. Yeşiller, yurttaş insiyatifine bağlı yeni bir siyasi anlayışın getirilmesini amaçlamaktadırlar. Sivil topluma dayalı yeni ilişkiler ağı kurup, parlamentoyu teşhir aracı olarak kullanmaktır. Yeşiller, sanayi toplumunun ekonomik değerlerine karşı sanayi ötesi toplumun manevi değerlerinin savunuculuğunu simgelemektedirler⁷⁷.

Birçok ülkelerin siyasal sisteminde yeşil partilere rastlamak mümkündür. Fransa, İngiltere, Almanya, Danimarka, Hollanda, Mısır, Türkiye⁷⁸ ve Yunanistan başlıca Yeşil Partileri bulunan ülkeler olarak sayılabilir⁷⁹. Yeşiller en iyi örneğini Almanya’da vermiştir. 1980’de Alman Yeşiller Partisi (Die Grünen) kurulmuş, kuruluşundan kısa bir süre sonra birçok yerel mecliste ve eyalet meclisinde sandalye kazanmıştır⁸⁰. Yeşillerin halk nezdinde kabulünü gören diğer partiler de çevreci söylemleri parti programlarına katmaya başlamışlardır. Günümüzde ise her partinin çevre politikası olduğu söylenebilir.

Çevre sorunları ile mücadele ve doğayı korumada çevreci örgütlerin dikkate değer bir payı vardır. Örgütlerin üye sayıları bu bilgiyi destekler niteliktedir. Örneğin Yeryüzü Dostları (Friends of the Earth) 2 milyondan fazla, World Wildlife Foundation (WWF) ise 5 milyon civarında üyeye sahiptir⁸¹. Resmi olarak üye olanların yanı sıra üyeliği bulunmayıp destekleyen kişilerde düşünülünce bu rakamlar ciddi boyutlara ulaşmaktadır. Bu rakamlardan hareketle çevreci kuruluşların çevre sorunlarına çözüm arayışında rahatlıkla kamuoyu oluşturabildikleri söylenebilir.

Avrupa Komisyonu’nun 2008 yılında 27 üye ülke ve Türkiye’nin de içlerinde bulunduğu aday ülkelerde yaptırdığı iklim değişikliği konulu *Eurobarometre* araştırmasına katılanların %62’si dünyanın en önemli sorunu sorulduğunda “iklim değişikliği/küresel ısınma” yanıtını vermişlerdir. Aynı araştırma da yer alan “çevre sorunları ile mücadelede en çok kime güvenirsiniz ?” sorusuna ise en çok Yeşil Barış (Green Peace) ve Dünya

⁷⁶ Ramazan Kaya, “Bir Ekoloji ...” s.5

⁷⁷ Melda Cinman Şimşek, a.g.e., s.22

⁷⁸ Türkiye’de ilk olarak 1988 yılında kurulan YP 1994 yılında kapanmıştır. Ardından 2008 yılında tekrar kurulan YP, 2012 yılında kapanmış ve Eşitlik ve Demokrasi Partisi ile birleşerek Yeşiller ve Sol Gelecek Partisi’ni kurmuşlardır.

⁷⁹ Ibid...s.24

⁸⁰ Erdoğan Alkin. İktisada Giriş, (11-20 Ünite), Editör: İlyas Şıklar, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayın No:1472, Açıköğretim Fakültesi Yayın No:785, Anadolu Üniversitesi Yayınlar, 7. Baskı, Eskişehir, 2008, s.215

⁸¹ http://www.wwf.org.tr/sizneyapabilirsiniz/uye_olun/ (Erişim Tarihi: 12.12.2017)

Doğayı Koruma Vakfı (Worldwide Fun for Nature-WWF) gibi çevreci kuruluşların ismi verilmiştir⁸². Araştırma sonuçları çevreci derneklerin hükümetlerden daha güvenilir bulunduğunu göstermektedir. Sonuçta doğal kaynakların artarak devam eden tüketiminin neden olduğu çevre sorunları, çevrenin korunması ve devamlılığın sağlanması için toplumları çözüm arayışına sevketmiş olup bu çabanın neticesinde sürdürülebilir kalkınma önem kazanmıştır.

1.2.3. Sürdürülebilir Kalkınma

Sürdürülebilir kalkınma kavramının ortaya çıkmasının temelinde ülkelerin kalkınmayı sağlarken çevreyi ihmal etmeleri ve bunun sonucunda çevre sorunlarının ciddi boyutlara ulaşması etkili olmuştur. İnsan ve doğa ilişkisinin yeniden belirlenmesi, çevre sorunları hakkında insanların bilinçlenmesi, çevreci hareketlerin artması ve bilim dünyasının çevre sorunları hakkındaki tespitleri sürdürülebilir kalkınma fikrinin ortaya çıkmasındaki diğer etkenlerdir⁸³. Ayrıca ekonomik kalkınma devam ederken çevre sorunlarına karşı önleyici tedbirler alınması gerekliliği sürdürülebilir kalkınmayı zorunlu kılmaktadır.

İlk kez 1987 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından hazırlanan Ortak Geleceğimiz (Brundtland Raporu) isimli raporda tanımlanan sürdürülebilir kalkınma çevre sorunlarına çözüm arayışında ortaya çıkan bir yaklaşımdır. Bunun yanı sıra sürdürülebilir kalkınma birbiriyle zıt olan iki kavramın birleşmesiyle ortaya çıkan bir kavramdır. Bu özelliğinden ötürü sürdürülebilir kalkınmayı bir karşıtlık olarak değerlendiren görüşler de bulunmaktadır⁸⁴. Brundtland Raporu'nda sürdürülebilir kalkınma; "*bugünün ihtiyaçlarının gelecek kuşakların ihtiyaçlarından ödün verilmeden sağlanması*" olarak tanımlanmaktadır⁸⁵. Bunu sağlamak için ekonomik kalkınma ile çevresel istikrarın birlikte yürütülmesi temel hedef olarak belirlenmiştir⁸⁶.

⁸² Semra Cerit Mazlum, "*Yeni Toplumsal...*"s.207

⁸³ Gökhan Orhan, "Sürdürülebilir Kalkınma, Ekolojik Modernizasyon ve Türkiye'de Çevre Politikası" *Çevre Bilim & Teknoloji Dergisi*, Cilt:2, Sayı:1, 2004, s.20

⁸⁴ Abdurrahman Saygılı, "Çevre Hukuku Açısından Çevresel Etki Değerlendirmesi" Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2007, s.103

⁸⁵ "What Is Sustainable Development"p.1, <http://www.worldbank.org/depweb/english/sd.html> (Erişim Tarihi: 29.04.2016)

⁸⁶ Emas Rachel, "The Concept of Sustainable Development: Definition and Defining Principles" Florida International University,2015

https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5839GSDR%202015_SD_concept_definiton_rev.pdf (Erişim Tarihi: 30.04.2016)

Sürdürülebilir kalkınma ile birlikte ortaya atılan bir diğer kavram ise Ekolojik Modernizasyon'dur. 1970' lerde gündeme gelmekle birlikte 1980'lerde oldukça popüler olan ekolojik modernizasyon sürdürülebilir kalkınma benzeri bir etki yaratmıştır. Ekolojik modernizasyon çevre, ekonomi ve kamu politikaları hakkında 1970' lerin çevre koruma ve kirlilik önleme stratejilerinin karşılığında tanımlanan bir görüştür. Sanayi teknolojilerinin gelişmiş teknolojilere dönüştürülmesi sonucu, olumsuz çevresel etkilerin azaltılmasına dayanan ekolojik modernizasyon "çevreye duyarlı teknolojik değişim" olarak anılmaktadır⁸⁷. Ancak sürdürülebilir kalkınma daha geniş ve kapsamlı bir toplumsal gündeme sahip iken ekolojik modernizasyon Avrupa merkezli olup asit yağmuru ve benzeri konularla ilgilenmiştir⁸⁸. Bu nedenle sürdürülebilir kalkınma küresel ölçekte yankı bulmuş olup çevre ve kalkınma söylemi de sürdürülebilir kalkınma üzerine yoğunlaşmıştır.

Sürdürülebilir kalkınmanın özünü oluşturan kalkınma kavramı kendisine yakın anlamlar taşıyan sanayileşme, büyüme, modernleşme ve ilerleme gibi kavramlarla iç içe geçmiş olup,⁸⁹ "toplumun yaşam standartlarında, üretilen malların kalitesinde veya üretim organizasyonunda iyileşmeler yaratan ekonomik ortamdır"⁹⁰ şeklinde tanımlanmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, özellikle Avrupa'da hızlı yapılanma, endüstriyel, teknolojik, kapitalist vb. alanlarda görülen gelişmelerle birlikte çevre göz ardı edilmiş olup yoğun tüketimin egemen olduğu bir kalkınma sürecine girilmiştir. 1960'lı yılların sonuna gelindiğinde ise doğal dengelerin bozulmakta olduğu fark edilmeye başlanmış olup bu durumun çevre ve kalkınma arasındaki ilişkinin ihmalinden kaynaklandığı da çok geçmeden anlaşılmıştır⁹¹. Daha fazla üretim ve daha fazla kar için doğal kaynaklar sınırsızca kullanılmış bu tüketim çılgınlığı ise beraberinde iklim değişikliği, küresel ısınma ve doğal su kaynaklarının azalması gibi sorunlara yol açmıştır. Bu sorunların çözülmesi ve çevrenin yok oluşunu önlemek için çevre ve kalkınma arasında dengenin kurulması gündeme gelmiştir.

Çevre kirliliğini önlemek için BM'ye üye ülkeler ortak bir çözüm arayışı içerisine girmişlerdir. 1972 yılında yapılan Stockholm Konferansı'nda kalkınma ve çevre arasındaki ilişkiye değinildikten sonra çözüm arayışlarının devam ettiği görülmektedir. Bu arayışlar

⁸⁷Gökhan Orhan "Sürdürülebilir Kalkınma...", s.17

⁸⁸Ibid... s.25-26

⁸⁹Hayrettin Tıraş. "Sürdürülebilir Kalkınma Ve Çevre: Teorik Bir İnceleme" *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2 (2), 2014, s.58

⁹⁰Alkin Erdoğan, (2008), İktisada Giriş...s.

⁹¹http://journal.yasar.edu.tr/wp-content/uploads/2012/11/vol_3_no_12_Ecehan_OZ_Makale.pdf (Erişim Tarihi: 28.04.2017)

neticesinde temel kalkınma anlayışını reddeden “sürdürülebilir kalkınma” kavramı geliştirilmiştir. Çevreyi korumayı temel alan sürdürülebilir kalkınma, temel kalkınma ilkesinde kalkınmaya ilişkin tüm faaliyetler için çevre faktörünün dikkate alınması zorunluluğunu getirmiştir.

Sürdürülebilir kalkınma bir büyüme oranına dayanmaktadır. Bu oran yenilenebilir enerji kaynaklarının yenilenebilme oranıdır⁹². Çevre politikalarında yaygın olarak kullanılmaya başlanan sürdürülebilir kalkınma, çevre alanında kullanılmakla kalmayıp ekonomiden tarıma birçok alanda yer bulan bir kavram olmuştur. Sürdürülebilir kalkınmanın varoluşundaki mantığa bakıldığında da birçok alanda kabul gören bir anlayış olması beklenmektedir. Brundtland Raporu’nda üzerinde durulan bir diğer hususta halkın çevresel karar alma süreçlerine dahil edilmesi ve gerekli bilgilerden ve yasal süreçlerdeki gelişmelerden haberdar edilmesidir⁹³.

Çevreye verilen zarar ve bu zarara karşı çözüm önerileri ile çevre üzerinde olumsuz etkileri olan uygulamaları asgari düzeye indirmek sürdürülebilir kalkınmanın temelinde yatan düşüncelerdir. Sürdürülebilirlik çevre ile sınırlı kalmayıp ekonomi, tarım ve turizm gibi farklı alanlarda da temel ilke olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kapsamda çevre, ekonomi, tarım gibi sosyal ve kurumsal birçok alanda sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda planlama ve eylemsel bazda hareket ediliyor olması sürdürülebilir bir toplum yaşamının hedeflendiğini göstermektedir⁹⁴.

Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması ve özellikle çevre konusunda sürdürülebilir politikaların oluşturulması için kavramın gündeme geldiği tarihten itibaren çeşitli Çoktarafli Çevre Anlaşmaları (Multilateral Environmental Agreements) ve protokoller imzalanmıştır. 1992 yılında gerçekleştirilen Rio toplantısı (Gündem 21) yine 1992 yılında Filipinler’de gerçekleştirilen *Sürdürülebilir Kalkınma İçin Ulusal Konseyler*, 1997 yılında Japonya Kyoto’da yapılan 3. Taraflar Konferansı’nda kabul edilen Kyoto Protokolü ve 2002 yılında Güney Afrika’da düzenlenen Dünya Sürdürülebilir Gelişme (Johannesburg)

⁹² Ruşen Keleş “Çevre Politikası”...s.245-246

⁹³ Gökhan Orhan, a.g.e., s.22

⁹⁴ Öz Mehmet Ecehan. “Dünya’da ve Türkiye’de Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımları” 2012, s.1
http://journal.yasar.edu.tr/wp-content/uploads/2012/11/vol_3_no_12_Ecehan_OZ_Makale.pdf (Erişim Tarihi: 30.04.2016)

Zirvesi sürdürülebilir kalkınma temelinde gerçekleştirilen ve uluslararası bağlayıcılığı olan anlaşmalara ve protokollere verilebilecek başlıca örneklerdir⁹⁵.

Özetle sürdürülebilir kalkınma ilkesi ilk gündeme geldiği 1987 yılından itibaren kabul görmüş ve giderek uygulama alanı genişlemiştir. Gerek ulusal gerekse uluslararası kuruluşlar geleceğe yönelik çevre planlarında bu ilkeyi temel almıştır. Özellikle çevreye etkisi muhtemel projelerde sürdürülebilirlik temel prensip olmuştur. Kaynakların verimli kullanımı ve uygulamada meydana gelebilecek zararların asgari düzeyde tutulmasını sağlamak gibi temel kriterlere dikkat çeken sürdürülebilir kalkınma daha uzun ömürlü bir çevrenin temini için önemli bir dayanaktır. Bu bağlamda sürdürülebilir kalkınmanın araçlarından olan ÇED, çevrenin korunmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Sürdürülebilir kalkınma çevre sorunlarına eğilirken ekonomik kalkınmanın da sağlanması gereği üzerinde durmaktadır. Dolayısıyla kalkınmayı sağlamak için gerekli olan teknolojik modernleşme devam etmelidir. Bu doğrultuda sürdürülebilir kalkınma teorisinin kapitalist sistem temelli olduğu belirtilmektedir⁹⁶.

Ekolojik açıdan sürdürülebilirliğin önemli olduğu kadar ekonomik kalkınma ve ekonomik büyüme de önem arz etmektedir. Sürdürülebilir kalkınma ekonomik büyümeyi savunan aktörlerle çevreyi savunan aktörler arasında bir bağ kurmuştur.⁹⁷ Sürdürülebilir kalkınma ile çevre ve kalkınmanın entegrasyonu hedeflenmektedir. Bu entegrasyonu sağlayacak en temel araçlardan birisi ÇED'dir. Bu hususta temel düşünce, faaliyetin yaratacağı sosyo-ekonomik katkı ile bu faaliyetin çevreye etkisinin önceden karşılaştırılmasıdır⁹⁸. Bu sayede çevre üzerindeki olası zararlar tespit edilip önlem alınırken söz konusu yatırımlar gerçekleştirilerek ekonomik kalkınma sağlanmış olacaktır.

Kalkınma ile çevre arasındaki ilişki, çevre politikalarının temelinde yer almakta olup kalkınma, çevre, sürdürülebilir kalkınma ve ÇED birbirine doğrudan bağlı kavramlardır. Dolayısıyla çevre ile dengeli bir şekilde kalkınmanın sağlanmasını hedefleyen sürdürülebilir kalkınmanın çevreyi koruyacak şekilde temini ÇED'in işlerlik

⁹⁵ Feride Gönel Doğaner. "Globalleşen Dünya'da (Nasıl Bir) Sürdürülebilir Kalkınma" *Birikim Dergisi*, Sayı:158, ,2002, s.3; Pınar Kılıçoğlu, Türkiye'nin Çevre Politikalarında Sürdürülebilir Gelişme, Turhan Kitabevi, Ankara, 2005, s.58

⁹⁶ Gönül Turgut. "Ekolojik Sürdürülebilirlik ve Küçülme" *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt:29, S.2, 2014, s.142

⁹⁷ Gökhan Orhan, a.g.e., s.21

⁹⁸ Nükhet Turgut, a.g.e., s.705

kazanması ile mümkündür. ÇED'in işlerlik kazanması ise sürece toplumun tüm kesimlerini dahil edecek sağlıklı bir yönetim uygulanması ile mümkündür.

1.3. Çevre Sorunları ve Çözüm Süreçlerinde Yerel Katılımın Önemi

Yerel katılım, yönetenler ve yönetilenler arasındaki toplumsal ve coğrafi uzaklığın ulusal düzeye göre daha az olduğu yerel yönetim birimlerinde yönetime katılma biçimini ifade etmek için kullanılmaktadır⁹⁹. Yerel yönetimler ise, belirli bir coğrafi alanla yer alan, il, kent, köy gibi yerleşim birimlerinde halka hizmet sunmak amacıyla kurulan, karar organları yöre insanı tarafından seçilerek iş başına getirilen, özel gelirlere, personele ve yasalarla belirlenmiş yetkilere sahip olan kamu tüzel kişileridir¹⁰⁰. Yerel yönetimler, halk katılımını sağlayan ve demokratik bir yönetimin etkin olarak hayata geçirilebileceği birimlerdir. Temsilciler ve seçmenler arasında doğrudan ve daha yakın ilişkiler kurmaya müsait olan yerel yönetimler, etkin bir katılımın sağlanması için uygun birimlerdir. Katılım ve temsil gibi modern demokrasinin unsurları demokrasi ve yerel yönetim ilişkisine katkı sağlayan araçlardır¹⁰¹. Yerel yönetimlerin, yaşam kalitesi yüksek, sağlıklı ve yaşanabilir kentlerin ortaya çıkmasını sağlayabilmeleri için yönetim ve sürdürülebilirlik ilkelerini benimsemeleri önem taşımaktadır¹⁰². Yerel yönetimlerde halkın yönetime katılımı, demokratik bir yönetimin oluşmasına katkı sağlamaktadır¹⁰³. Bir yönetimin demokratikliğini belirleyen en temel göstergelerden birisi de halk katılımının hangi oranda sağlandığıdır. Demokratik yönetimlerde katılımcı politikaları gerçekleştirme kapasitesi en yüksek olan birimler yerel yönetim birimleridir. Katılımcı ve demokratik yönetimlerin oluşturulması adına BM çözüm olarak, yerel yönetim birimleri ve sivil toplum kuruluşları üzerinde eğilmeyi uygun görmüştür.

Bu kapsamda Rio'da 1992 yılında yapılan "Yeryüzü Zirvesi" ile ulusal bazda "Gündem 21" ve yerel yönetimler bazında yansıması olan "Yerel Gündem 21" eylem planları oluşturulmuştur¹⁰⁴. Yerel yönetimler ölçeğinde "sürdürülebilir kalkınmayı" sağlamaya yönelik katılımcı bir süreç olan Yerel Gündem 21 sergilediği özellikler itibari

⁹⁹ Yusuf Pustu, "Yerel yönetimler ve Demokrasi" Sayıştay Dergisi, Sayı:57, 121-134, s.124

¹⁰⁰ Zerrin Toprak, Yerel Yönetimler, İzmir, 2008, s.15; Asım Öztürk. "Türkiye'de Halkın Yönetime Katılması Mevcut Yerel Yönetim Anlayışı ve Çözüm Bekleyen Temel Sorunlar" s.106, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/50023> (Erişim Tarihi: 01.01.2018)

¹⁰¹ Mustafa Görün. "Yerel Demokrasi ve Katılım" *Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt.4, Sayı.2, 2006, s.161

¹⁰² Hüseyin Kara ve Savaş Şimşek. " Kent Konseylerinin Sürdürülebilirliği ve İşlevselliği: Kadıköy Kent Konseyi Örneği" *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, OÜSOBİAD*; Temmuz 2016, 245-269, s.247

¹⁰³ <http://www.katilimhakkı.org/?cat=14> (Erişim Tarihi: 23.05.2017)

¹⁰⁴ Şerif Öner. "Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımının Türkiye'de Yansımaları; GAP'ta Sürdürülebilir Kalkınma ve Yerel Gündem 21" *Çağdaş Yerel Yönetimler*. Cilt:12, Sayı:4, 2013, s.6

ile 21. yüzyılın demokratik “yerel yönetim” anlayışını karşılamaktadır. Yerel Gündem 21’ler, yönetim kavramının ifade ettiği saydamlık, katılım, yerindenlik ve çok aktörlü toplumsal ortaklıklara dayalı bir yönetimi yerel yönetimlerde uygulamak üzere yerel yönetime vurgu yapmaktadır¹⁰⁵. Bu yönüyle de çok boyutlu bir katılımın sağlanması hedeflenmektedir.

1996 yılında İstanbul’da düzenlenen BM HABİTAT II İnsan Yerleşimleri Konferansı ile Türkiye’de Yerel Gündem 21 işlerlik kazanmıştır. HABİTAT II kapsamında yerel yönetimlerin, kendi Gündem 21’lerini oluşturmaları için teşvik edilmesi gerektiği kararlaştırılmış olup Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği, Doğu Akdeniz ve Orta Doğu Bölge Teşkilatı (IULA-EMME) tarafından “Türkiye’de Yerel Gündem 21’lerin Teşviki ve Geliştirilmesi Projesi” ortaya konmuştur. Yerel Gündem 21’lerin temelinde yer alan yönetim kavramının gelişmesi için kentte bulunan resmi-gayriresmi tüm aktörlerin katılımını sağlamaya yönelik, geniş tabanlı bir yapı olan “kent konseyleri” kurulmaya başlanmıştır¹⁰⁶. Kent konseylerinin kurulması Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı’nda öngörülen “vatandaşların oluşturduğu” meclislere karşılık gelmektedir¹⁰⁷.

Sürdürülebilir kalkınma ve yönetim anlayışı temelinde, demokratik katılımın yaygınlaştırılmasına katkı sağlamak amacıyla kurulan kent konseylerinin halk katılımına katkı sağladığını söyleyebiliriz. Yerel Gündem 21 uygulamaları her kentin mevcut koşulları ve ihtiyaçları dikkate alınarak yerine getirilmektedir. Bu kapsamda kent konseyleri, merkezi yönetim, yerel yönetim ve sivil toplumu bir araya getiren yönetim mekanizmalarıdır¹⁰⁸. Kent konseylerinin dışında halk katılım yöntemleri de bulunmaktadır. 20. yüzyılda yönetime katılım denilince akla ilk gelenler seçimlerde oy kullanmak, dilekçe hakkı, anket, bildiri dağıtma gibi klasik katılma teknikleridir. Ancak günümüzde artan demokrasi ve eşitlik söylemleri mevcut katılım tekniklerine yenilerinin eklenmesini

¹⁰⁵ “Kent Konseyi Yönetmeliği” 08.10.2006 Tarih ve 26313 Sayılı Resmi Gazete, m.4

¹⁰⁶ Murat Aygen. “Kent Konseylerinin Kent Yönetimine Katkıları Üzerine Bir İnceleme: Elazığ Örneği” *The Journal of Academic Social Science Studies*, Number:29, 2014, s.222-223

¹⁰⁷ Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı, m.3/2

http://www.tbb.gov.tr/mevzuat/kanunlar/Avrupa_Yerel_Yonetimler_ozerklik_Sarti.pdf (Erişim tarihi: 22.02.2018)

¹⁰⁸ Özgür Önder ve Erdal Güler. “Türkiye’de Yerel Demokrasi Açısından Kent Konseyleri Üzerine bir Araştırma: Kütahya Kent Konseyi Örneği” *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1):881-902, s.886

sağlamıştır. Bunlar arasında halk jürileri, halk panelleri, uzlaşma konferansları ve müzakereci oylama sayılabilir¹⁰⁹.

Halka en yakın idari birimler olan yerel yönetimler, bu özellikleri ile çevre yönetimine halk katılımı konusunda ön plana çıkmaktadır. Bu noktada birer yerel yönetim birimi olan belediyeler önemli bir yere sahiptir. Belediyeler, kararları ve faaliyetleri ile çevreyi en çok etkileyen kurumlar arasında yer almaktadır¹¹⁰. Yerel yönetim birimleri ile halkın, çevrenin korunması konusunda işbirliğinde bulunması sorunlara yönelik çözüm üretilmesini kolaylaştıracaktır. Ayrıca halk ile birlikte hareket edilmesi çevre sorunlarının çözümünde sürdürülebilirliğin sağlanması açısından önem arz etmektedir¹¹¹. Halk katılımının sağlandığı çevre yönetimi süreçleri, yerel katılımın da sağlanmasını sağlayarak yönetim ve katılım ilişkisine katkı sunacaktır.

1.4. ÇED Sürecine Halkın Katılımı ve Ülke Örnekleri

Bireyin içerisinde yaşadığı çevre ve bu çevre üzerinde muhtemel etkileri olacak projeler hakkında söz sahibi olması gerekmektedir. Çevre sorunları neden ve sonuçları açısından insan ile ilgili olması, sorunlarla mücadelede bireylerin sürece dahil olmasını gerekli kılmaktadır¹¹². ÇED, bu hakkı göz ardı etmemiş ve çevreye etkisi söz konusu olan projeler hakkında yöre halkının bilgilendirilmesine ve fikir beyan etmesine yer vermiştir¹¹³. Ancak, ÇED sürecinde bilgi edinme tek başına bir artı olarak değerlendirilmemelidir. ÇED'in bir yönetim değil yönetişim süreci olarak uygulanması gerekmektedir. Yönetişim modelinin uygulanması ile katılım ve işbirliği hayata geçirilmiş olacaktır.

ÇED, proje sahipleri ve halk katılımıyla birlikte yerel idareler, STK'lar ve konunun uzmanı kişilerin de aktif katılımıyla gerçekleştirilen bir süreç halinde işlemesi gereken bir süreçtir. Rapor hazırlanma sürecinde bilgi edinme ile birlikte halkın görüş ve önerilerinin de ÇED raporunu etkileyebilmesi gerekmektedir. Sürecin sonunda, devlet, proje sahibi

¹⁰⁹ Abelson J, Forest P-G, Eyles J, Smith P, Martin E and Gauvin F-P. "Deliberations about Deliberation:...", s.2

¹¹⁰ Mihriban Şengül, "Çevre Yönetimine Halk Katılımı Yolu Olarak Belediye Yönetimine Halk Katılımı" *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, Cilt.11, Sayı:2, Nisan 2002, 25-40, s.28

¹¹¹ Ruveyda Kızılboga, Salih Batal, "Türkiye'de Çevre Sorunlarının Çözümünde Yerel Yönetimlerin Yeri ve Önemi" *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 9, Sayı 20, Yıl 2012, 191-212, s.210

¹¹² Ahmet M. Güneş. "Aarhus Sözleşmesi ve Çevresel Bilgiye Erişim Hakkı" *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt;17-18, 2012-2013, s.26

¹¹³ <http://www.csb.gov.tr/gm/ced/index.php?Sayfa=sayfaicerik&IcId=673> (Erişim Tarihi: 08.08.2017)

kurumlar ve yöre halkı ve diğer paydaşların fikirlerine yer veren bir rapor oluşturulmalıdır. Ancak, böyle bir durumda ÇED sürecinde katılımdan söz edilebilir.

ÇED, gerek Amerika Birleşik Devletleri'nde ve Avrupa Birliği'nde gerekse de Türkiye'de çevre ile ilgili yatırımlar üzerinde belirleyici rol oynamaktadır. Çevreyi etkilemesi muhtemel faaliyetler ÇED raporuna tabi tutulmaktadır. ÇED raporunun karar aşamasında projeden etkilenecek olan yöre halkının da görüş ve önerilerine başvurulması gerekmektedir. Ancak bu şekilde gerçekleşen bir ÇED'in demokratik bir karar alma mekanizması olduğu söylenebilir¹¹⁴.

Karar alma süreçlerinde bilgilendirme ve katılım uygulamalarına yer veren ÇED demokratik bir görünüme sahiptir. ÇED süreci boyunca halkın görüş ve önerilerini almak ve bu doğrultuda faaliyetlerin sürdürülmesini sağlamak şüphesiz ki daha demokratik bir uygulama olacaktır. Böylece halk projeyi sahiplenebilecek ve çevre konusundaki hassasiyetler göz ardı edilmemiş olacaktır. Aksi takdirde halk bilgilendirmesi ve görüş alınması gibi ÇED'in sadece belirli aşamasında kalan mevcut uygulama ile mevzuata uygunluğun sağlanmasından başka kayda değer bir kazanım elde edilemeyecektir.

ÇED sürecine halk katılımı yasal mevzuatında ÇED'e yer veren Almanya, Fransa, Hindistan, İngiltere gibi bazı ülkelerde uygulanmaktadır. Kimi ülkeler halk katılımına önem verirken kimilerinde uygulamada sorunlar yaşanmaktadır.

1.4.1. Amerika Birleşik Devletleri'nde ÇED Sürecine Halkın Katılımı

ABD'de ÇED 1969 yılında çıkarılan Ulusal Çevre Politikası Kanunu'nun (National Environmental Policy Act) 1970 yılında uygulanmaya başlamasıyla gündeme gelmiştir. Uygulanmaya başlandığı günden bugüne önemli bir değişiklik geçirmeyen kanun süreç ile ilgili temel kuralları ve karar alma mekanizmasını belirlemektedir¹¹⁵. ABD'de, Ulusal Çevre Politikası Kanunu yürürlüğe girdiği tarihten itibaren ÇED en etkili çevre yönetim aracı olarak uygulanmaya devam etmektedir¹¹⁶.

¹¹⁴ Süheyla Suzan Alıca. "Çevresel Etki Değerlendirmesinin Yargı Kararları Çerçevesinde İncelenmesi" Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:15, S.3, 2011, s.98

¹¹⁵ Türkoğlu Funda. "Türkiye'de Çıkarılan... s.29

¹¹⁶http://duzce.ormansu.gov.tr/Duzce/Libraries/Belgeler_%C3%87Y%C3%87ED/%C3%87ED_nedir.sflb.aspx, s.3, (Erişim Tarihi: 22.05.2016)

ABD Çevre Koruma Ajansı, ÇED uygulamalarında halkın karar alma sürecine dahil edilmesi için çabalarını arttırarak devam ettirdiklerini belirtmektedir¹¹⁷. Bu konuda etkili bir katılımın sağlanması için planlama sürecinin en iyi şekilde gerçekleştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu bağlamda halk katılımını sağlamaya yönelik yapılan iyi bir planlama sürecinin beş adımdan oluştuğu belirtilmiştir.

Katılım için Organize Olmak (Organize for Participation): Halk katılımını sağlamaya yönelik iyi bir planlamanın ilk adımı, kamuya açık bir girdi süreci ile sonuçlarından emin olmak ve bunu halka göstermektir¹¹⁸. Planlama sürecinde halk katılımını sağlamaya yönelik gerçekleştirilen örgütlenme ile halka ÇED'in şeffaf bir süreç olduğunu ve sonuçlarını birlikte belirleyeceklerini gösterebilmek, katılımı sağlamanın anahtarı olarak görülmektedir.

Paydaşların Belirlenmesi ve Tanımlanması (Identify and Get to Know Your Stakeholders): Projeden kimin etkileneceğini, kimlerin ilişkili olduğunu ve halkın ne gibi endişelerinin olduğunu belirlemek aşamasıdır. Tamamen katılımcı bir süreç olması için tüm görüşlerin ve çıkarların ortaya konulması hedeflenmektedir¹¹⁹.

En Uygun Halk Katılım Düzeyinin Belirlenmesi (Select an Appropriate Level of Public Participation): Doğru seviyede halk katılımının sağlanması için bu aşamada halk katılım seviyesi belirlenmektedir. Halk katılımının belirli bir seviyesi yoktur. Her proje için, proje koşulları, paydaşların nitelikleri ve katılım istekleri farklılık göstermektedir. O nedenle kural olarak tüm paydaşların ihtiyaç ve taleplerinin belirlenmesi gereklidir. Bununla birlikte hiçbir koşulda bir kurum, paydaşların ihtiyaç ve taleplerini mümkün olandan daha fazla karşılamayı taahhüt etmemelidir¹²⁰. Bu aşamada bir diğer önemli hususta paydaşlarının nihai karara ne kadar katkı sağlayacaklarıdır. Bu sorunun cevabı, halk katılım programının tasarımı ve nihai başarı için kritik önem taşımaktadır¹²¹.

¹¹⁷ Public Participation Guide: Workshops, <https://www.epa.gov/international-cooperation/public-participation-guide-workshops> (Erişim Tarihi: 12.07.2017)

¹¹⁸ "Public Participation Guide: Process Planning" United States Environmental Protection Agency https://www.epa.gov/international-cooperation/public-participation-guide-process-planning_s.1 (Erişim Tarihi: 13.07.2017)

¹¹⁹ "Step 2. Identify and Get to Know Your Stakeholders" <https://www.epa.gov/international-cooperation/public-participation-guide-process-planning#step2> s.2 (Erişim tarihi:13.07.2017)

¹²⁰ "Step 3: Select an Appropriate Level of Public Participation" s.3 <https://www.epa.gov/international-cooperation/public-participation-guide-process-planning#step3> (Erişim Tarihi: 14.07.2017)

¹²¹ <https://www.epa.gov/international-cooperation/public-participation-guide-selecting-right-level-public-participation> (Erişim Tarihi: 14.07.2017)

Halk Katılımının Karar Sürecine Entegrasyonu (Integrate Public Participation in the Decision Process): Halkla küçük gruplar halinde diyalog ortamı oluşturularak hem halka açık girdiler sağlamak hemde katılımcıların birbirlerinin fikirlerini öğrenmesini sağlamak hedeflenmektedir. Bu aşamada faydalı bir halk katılımının sağlanması için katılımcıların karar verme sürecini çok iyi anlamaları sağlanmaktadır¹²².

Süreç Boyunca Halk Katılım Araçlarının Hedeflerle Eşleştirilmesi (Match Public Participation Tools to Objectives Throughout the Process): Karar verme süreci tamamlandıktan sonra halkın nereye ve ne şekilde katılacağı açıkça anlaşılacaktır. Halkın bilgilendirileceği ya da bilgi sağlayacağı her noktada etkin bir süreci tasarlamak ve tüm paydaşlar arasında açık beklentileri sürdürmek için açık bir hedef belirlemek önemlidir. Kesin bir karar çıktıktan sonra ise uygun olanın kullanılması önerilmiştir¹²³.

Ulusal Çevre Politikası Yasası'nda (NEPA) ÇED'in iki ana hedefi olduğu belirtilmiştir. Bu hedeflerden ilki; proje sahiplerinin muhtemel çevresel etkileri tespit etmesini sağlamak ve bu doğrultuda hareket etmelerini sağlamak, ikincisi ise halkı proje hakkında bilgilendirmektir.

ABD çevre mevzuatında halkın katılımı ve bilgilendirilmesi açık bir şekilde yer almaktadır. Ancak, uygulamada halk katılımının her zaman dikkate alınmadığı belirtilmektedir. Özellikle devlet eliyle yürütülen projelerde ÇED sürecinde halk katılımının karar aşamasında etkili olmadığı ifade edilmektedir. Örneğin, 1998 yılında ABD ordusuna ait, Makua Askeri Bölgesi'nde canlı yangın eğitimi yapmak için bir proje gerçekleştirilmek istenmiştir. Ancak bahsi geçen bölgede endemik bitki ve hayvan türlerinin bulunması ve arkeolojik kalıntılara rastlanmış olması nedeniyle yöre halkı ve diğer paydaşlar tarafından projeye karşı çıkmıştır. Yapılan itirazlara rağmen 2008 yılında bölgede bahsi geçen canlı yangın eğitimi gerçekleştirilmiş ve çevreye önemli ölçüde zarar veren orman yangınlarına sebep olmuştur. Ordu, askerleri savaşa hazır tutmak için gereken eğitimin sağlanması gerçeğiyle halkın ve diğer paydaşların fikrine rağmen ÇED'den olumlu sonucunun alınmasını sağlamıştır. Halkın katılımı sonucu ortaya çıkan görüşler ise

¹²² <https://www.epa.gov/international-cooperation/public-participation-guide-process-planning#step4> (Erişim Tarihi: 14.07.2017)

¹²³ <https://www.epa.gov/international-cooperation/public-participation-guide-process-planning#step5> (Erişim Tarihi: 14.07.2017)

önemsenmemiştir¹²⁴. Her ne kadar mevzuatta “halk katılımı olmadan ÇED süreci işletilemez” gibi bir izlenim yaratılsa da ulusal güvenlik söz konusu olduğunda halk katılımı ikinci planda kalabilmektedir.

1.4.2. Avrupa Birliği’nde ÇED Sürecine Halkın Katılımı

AB çevre politikalarının önem kazandığı ve dönüm noktası sayılabilecek Avrupa Tek Senedi’nin yürürlüğe girmesiyle AB’nin çevre politikalarına resmi bir tanım geldiği ve hukuki bir temel kazandığı söylenebilir¹²⁵. 1957 yılındaki Roma Antlaşmasıyla Topluluk düzeyinde çevre koruma kaygısı zaten belirtilmişti. Ancak 1987 yılında yürürlüğe giren Avrupa Tek Senedi ile çevrenin iyileştirilmesi, korunması ve çevreye sahip çıkılması ilkeleri AB’nin temel amaçları arasında yer almış ve Birlik bu konuda yetkilendirilmiştir. ÇED, 1985 yılında resmi olarak AB müktesebatına dâhil edilmiştir¹²⁶.

AB 1991 yılında imzalanan Espoo Sözleşmesi ile üye ülkelerin ÇED mevzuatında halkın katılımına yer vermelerini zorunluluk haline getirmiştir. ÇED sürecinin sonuç aşamasında halkın katılımıyla ortaya çıkan görüşlerin nihai karara dahil edilmesi Espoo Sözleşmesi ile yasal zorunluluk haline getirilmiştir¹²⁷. Birliğin çevre mevzuatında, proje ile ilgili halka katılım fırsatının etkili bir şekilde sunulması gerektiği de AB’nde halk katılımı ile ilgili diğer bir gelişmedir. AB’ye üye ülkeler Birlik mevzuatında meydana gelen değişiklikler doğrultusunda ulusal mevzuatlarını güncelleyerek, halk katılımını sürece dahil etmişlerdir. AB’nin ortak bir çevre mevzuatı olmasına karşın üye ülkelerin ÇED uygulamalarında farklılık görülmektedir.

Halkın katılımı ÇED sürecinin bir parçası olup beklenen amaca ulaşmada önemli bir etkidir. Halkın katılımı ya toplantı ya da yazılı görüş bildirme şeklinde gerçekleşmektedir. Almanya’da halkın ÇED sürecine katılımı ile ilgili önemli bir husus da,

¹²⁴ Robert Evans “Decision Making in the Environmental Impact Assessment Process” Texas, s.15-17 <https://pdfs.semanticscholar.org/7be1/50205b4cdba29c8addc2c72b6c2a630d2c15.pdf> (Erişim tarihi: 16.06.2017)

¹²⁵ Abdurrahman Saygılı, “Avrupa Birliği’nin Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönergesi’ne Kısa Bir Bakış” *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt:3, No:2, 2004, s.66

¹²⁶ The Single European Act. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:xy0027> (Erişim tarihi: 03.06.2016)

¹²⁷Public Participation in the Mekong Region, Third Meeting of the Regional Technical Working Group on EIA, April 25-27, 2016, Siem Reap, Cambodia, https://circabc.europa.eu/sd/a/d9984a0e-d566-4fc1-9a9e-19de8feae5af/Presentation_European%20Union%25e2%80%98s%20Experience%20with%20Public%20participation%20in%20regional%20EIA%20Directive%20in%20the%20context%20of%20economic%20integration%20and%20lessons%20for%20ASEAN.pdf (Erişim tarihi: 18.06.2017)

projeye etki edebilecek her türlü belgenin katılım süresince halkın erişimine açık tutulmasıdır¹²⁸.

Fransa 1976 yılında çıkarılan ÇED Yasasında halk katılımını oldukça sınırlı tutmuşken ÇED Yönetmeliğinde yapılan güncellemelerle birlikte otuzüç kategoride halka danışma yasal bir zorunluluk haline getirilmiştir. Fransa’da ÇED idareciler ve proje sahipleri açısından yasal bir zorunluluk olmaktan ziyade kamuoyunu bilgilendirme aracı, ÇED raporunu hazırlayan müşavirler açısından ise projenin olumsuz etkisinin azaltılabilmesi ve çıkar gruplarına karşın kamuoyunun hakkının korunabilmesi için bir araç olarak görülmektedir¹²⁹.

İtalya’da ise 1988 yılında kamu ve özel sektöre ait yatırımlar için ÇED zorunlu hale getirilmiştir. ÇED uygulamaları il/bölge düzeyinde yürütülmekte olup il ve bölgelerdeki yetkili makamlar yeterli yaptırım gücüne sahiptir. Proje sahibi ÇED raporunu yetkili merciye sunmakla birlikte halkı proje hakkında bilgilendirmekle hükümlüdür. ÇED raporları 20 kişiden oluşan bir komisyon tarafından incelenmekte ve inceleme esnasında halkın görüşü dikkate alınmaktadır.

AB ülkelerinin ÇED mevzuatlarında halk katılımına önem verdikleri söylenebilir. Uygulamalar da bu durumu destekler niteliktedir. Mesela “Halkın Tutumu ve Rüzgar Santralleri” adlı çalışmada Avrupa’da rüzgar enerji santrallerinin (RES) açık denizlerde kurulma sürecinin nasıl başladığı anlatılmıştır. RES’lerin ÇED sürecinde santrallerin gürültü kirliliği, estetik olmayan görüntü, ışığa duyarlı insanlarda stresse yol açacağı gibi olumsuz etkileri halk katılımı toplantılarında tartışılmış ve yetkili idarelere bildirilmiştir. Bu fikirleri değerlendiren idareciler santrallerin karada değil, açık denizlerde kurulmasına karar vermiştir¹³⁰. Yine Almanya ile Hollanda sınırında yer alan bir akarsuyun 1993 ve 1995 yıllarında meydana gelen taşkınlar nedeni ile yatağının yerinin değiştirilmesi için ÇED süreci başlatılmıştır. Ancak, birden fazla ülkeyi ilgilendiren bir proje olması nedeni ile halk katılımı Almanya ve Hollanda için ayrı ayrı yürütülmüştür. Projeden etkilenen iki ülkedeki beş farklı şehirde yaşayan insanların görüşleri alınarak proje için inşaa süreci başlamış olup ülkeler, şehirler, su kurulları ve halkın paydaş olarak yer aldığı proje 2015

¹²⁸ M. Ahmet Güneş. “Almanya’da Çevresel Etki Değerlendirmesi Uygulaması” İÜHFM C. LXVI, S.40, 2008, s.53

¹²⁹ Muzaffer Yücel. Çevresel Etki Değerlendirmesi(ÇED), Baki Kitapevi, Adana, 2001, s.80

¹³⁰ M Karydis. “Public Attitudes And Environmental Impacts Of Wind Farms: A Review” *Global NEST Journal*, Vol 15, No 4, pp 581-600,Greece, 2013, s.588

yılında bitirilecek şekilde onaylanmıştır¹³¹. “Stuttgart 21” adı verilen bu projeye halk katılımını inceleyen bir çalışmanın sonuçlarına göre halk katılımının %40 oranında sağlandığına ve katılımın eksik yanları olduğuna vurgu yapılmıştır. Katılım düzeyinin artırılması ve doğrudan demokrasinin uygulanması gerektiği vurgulanmıştır¹³². Dolayısıyla AB ülkelerinde ÇED sürecine halkın katılımının arzu edilen düzeyde sağlanamadığı söylenebilir.

Özetle, çevre ve kalkınmanın dengeli bir şekilde yürütülmesi için BM tarafından ortaya atılan “sürdürülebilir kalkınma” birçok ülkenin çevre politikalarının merkezinde yer almaktadır. Sürdürülebilir kalkınmanın temel argümanlarından birisi de Çevresel Etki Değerlendirme süreçleridir. Ekonomik olarak kalkınma ve kalkınmada devamlılığı sağlamak her devletin temel hedefleri arasındadır. Ancak kalkınmanın çevreye zarar vermeden sağlanması da sağlıklı bir yaşam için hedeflenen diğer bir unsurdur. Her iki hedefe birlikte ulaşabilmek için temel araç olan sürdürülebilir kalkınmanın ana unsuru ise ÇED’dir.

Sağlıklı bir ÇED için sürecin yönetim ilkeleri esas alınarak yürütülmesi gerekmektedir. Bu noktada ÇED’e konu olan projeden etkilenmesi muhtemel halkın görüşlerinin projeye yansıtılması büyük önem arz etmektedir. Halkın katılımı; projeyi meşru zemine oturtmak ve sosyal kabul için gereklilik arz etmektedir. Halkın katılımının sağlanması ile birlikte karşılaşılabilecek herhangi bir problemde halka danışma ve birlikte hareket etme imkanı da sağlanmış olacaktır. ABD ve AB’de yasalarda halk katılımına yer verilmektedir. Ancak uygulamada halk katılımının göz ardı edildiği yada eksik uygulandığı örneklere de rastlanmaktadır. Bu nedenle halk katılımının çerçevesinin genişletilerek farklı paydaşları da kapsayacak şekilde yeniden düzenlemesinin yararlı olacağı söylenebilir.

AB’ne üye olma yolunda adaylığı devam eden Türkiye’de de ÇED yasal mevzuat kapsamında uygulanmaktadır. Türkiye’nin çevre mevzuatında yer alan ÇED, AB çevre mevzuatında meydana gelen değişikliklerden de etkilenmektedir.

¹³¹ Roel Nijsten, Astrid Paulussen. “*Crossing Borders Lessons Learned: A Case Study On Public Participation In A Transboundary Context*” Paper 24th Annual Meeting of the International Association for Impact Assessment Vancouver, Canada, 24 - 30 April 2004, s.1-4

¹³² Frank Friesecke, “*Public Participation in Urban Development Project- A German Perspective*” FIG Working Week 2011 – Bridging the Gap Between Cultures Marrakech, Morocco, 18-22 May 2011 s.17-18

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE ÇEVRE POLİTİKALARI, ÇED'İN ÇEVRE POLİTİKALARINDAKİ YERİ VE HALKIN KATILIMI

Bu bölümde Türkiye'de çevre politikalarının gelişimi ve ÇED'in çevre politikaları içerisindeki yeri incelenmiştir. Bu kapsamda Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş dönemi, Cumhuriyet dönemi, Planlı dönem ve AB uyum süreciyle denk gelen AK Parti dönemi çevre politikaları ana hatlarıyla incelenmiştir. Yine Türkiye'de çevre mevzuatının gelişimi ile birlikte ÇED sürecinin uygulanması ve bu sürece halkın katılımı konuları hakkında bilgiler verilmiştir.

2.1. Türkiye'de Çevre Yönetimi

Türkiye'de çevre yönetimi yakın tarihe kadar tek bir çatı altında toplanmamıştır. Yetkiler genellikle çeşitli kurumlar arasında paylaştırılmış ve farklı mevzuatlar aracılığı ile belirlenmiştir. Sonrasında ise Çevre ve Şehircilik Bakanlığı düzeyinde merkezi bir yapılanma söz konusu olmakla birlikte çevre yönetimi konusunda yetkilerin merkezi ve yerel yönetim birimleri arasında dağıtıldığı görülmektedir.

2.1.1. Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne Çevre Politikaları

Osmanlı'da çevre politikaları yasal düzenlemeler ve müeyyidelerle ortaya konmuştur. Henüz sanayileşmenin başlamadığı bir devirde bugünkü çevre sorunlarına göre basit sayılabilecek sorunların olduğu Osmanlı Devleti'nin çıkarmış olduğu kanunlarda çevre konusunda hassas davranıldığı görülmektedir. Ayrıca devlet yöneticilerinin ve hayır sahiplerinin çevre temizliğini amaç edinen vakıflar kurduğu da bilinmektedir¹³³.

Osmanlı döneminde bugünkü boyutlarda olmasada bazı çevre sorunları yaşanmaktaydı. Hayvansal ve evsel atıkların su kanallarına karışarak yaşamı tehdit etmesi Osmanlı döneminin önemli çevre sorunlarından birisidir. Osmanlı'da uygulanan çevre politikalarını Fatih Sultan Mehmet döneminde Haliç'in temizliği ve yeşil alanların korunması konularında çıkarılan kanunlara kadar götürmek mümkündür¹³⁴. Başka bir örnek ise 1539 tarihli Edirne Subaşı'sı'na gönderilen padişah fermanıdır. Bu ferman, şahısların ev ve dükkanlarını temiz tutmaları, çöplük subaşı'sının mahallelerdeki çöpleri

¹³³ M. Asım Yediyıldız "Osmanlı Toplumunu ve Çevre" *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt:17, S.2, Yıl:2008, s.147-158, 154

¹³⁴ Said Öztürk "Osmanlı Çevre Kültürü" Osmanlı Araştırmaları Vakfı, <https://osmanli.org.tr/osmanli-cevre-kulturu/> (Erişim Tarihi: 10.01.2018)

kaldırtması, çamaşır yıkanan suların yollara dökülmemesi, hayvan leşlerinin insanların yaşadığı mekanlardan kaldırılması gibi detaylı konuları içermektedir. Osmanlı döneminde çevrenin korunması şehirlerin temizliği ile sınırlı kalmayıp ormanların kullanımı ve korunması da yasalarla düzenlenmiştir. Köylerde yaşayan halkın ormanlardan yararlanmasına bir sınırlandırma getirilmemişken sarayın, tersanenin ve tophanenin ormanlardan yararlanmasına sınırlandırmalar getirilmiştir. Bu bağlamda, ormanların korunması ve gerekli düzenlemelerin yapılması için 1839 yılında Orman Müdürlüğü adında bir yapı oluşturulmuştur¹³⁵.

Osmanlı dönemi çevre mevzuatında şehirlerin temizliği ve ormanların korunmasından başka hayvan haklarıyla ilgili düzenlemelere de rastlanmaktadır. II. Beyazıt döneminde (1481-1512) çıkarılan Kanunname-i İhtisab-i İstanbul el Mahruse'de "dilsiz canavar" diye adlandırılan at, katır ve eşeklere aşırı yük yüklenmesinin yasaklandığı yer almaktadır. Ayrıca yabani ve evcil hayvanlara eziyet edenlere ceza verilmesi¹³⁶ ve hayvanların tatil gününün olması da Osmanlı dönemi hayvan hakları arasındadır¹³⁷. 1587 yılında III. Murad'a ait olan bir fermanda yaban hayvanlarının korunması ve yük taşıyan hayvanların iyi beslenmesi ile aşırı yük yüklenmemesi konusunun yer aldığı bilinmektedir¹³⁸. Basit gibi görünen bu yasalar aslında çevrenin ve doğal hayatın korunması açısından oldukça önemlidir. Osmanlı devletinde hayvanlara ve tabiata karşı günümüzde dahi ciddiye alınması gereken uygulamalar yaşanmıştır.

Osmanlı'da çevrenin korunması ile ilgili çıkarılan birçok nizamname bulunmaktadır. 1539 yılında çıkarılan Çevre Temizliği Nizamnamesi, 1858 tarihli Arazi Kanunnamesi ve 1870 tarihli Orman Nizamnamesi Osmanlı çevre mevzuatının başlıca örnekleridir¹³⁹. II. Abdulhamit döneminde hava kirliliği, su kaynaklarının korunması ve halkın genel sağlığı ile ilgili yapılan düzenlemelerde Osmanlı'da çevre mevzuatı ile ilgili örnekler arasında gösterilebilir¹⁴⁰. Bu gelişmelerle beraber çevre mevzuatıyla ilgili detaylı

¹³⁵ Cantürk Gümüş "Osmanlı'dan Günümüze Ormanlık Politikalarının Ormanlık Örgütlenmesi Üzerine Etkileri ve Güncel Sorunlar" II. Ulusal Akdeniz Orman ve Çevre Sempozyumu, 22-24 Ekim 2014, Isparta s.447-448

¹³⁶ Yük hayvanına fazla yük yükleyenler kişilere o yükün taşınması bu cezalara örnek olarak gösterilebilir.

¹³⁷ Priscilla Mary Işın "Yabancı Seyahatnamelere Göre Osmanlı Kültüründe Hayvan Hakları ve Hayvan Sevgisi" II. Ulusal Veteriner Hekimliği Tarihi ve Mesleki Etik Sempozyumu, 24-26 Nisan 2008, Konya

¹³⁸ İlber Ortaylı vd. "Payitaht-ı Zemin Eminönü Bir Dünya Başkenti" Cilt:I, Eminönü Belediyesi Yayınları, 2008, s.354

¹³⁹ İbrahim Özdemir "Osmanlı Toplumunda Çevre Bilinci"

http://www.mescere.net/kitaplik/YalnizGezegen/page_40.html (Erişim Tarihi: 26.12.2017)

¹⁴⁰ Hayriye Şengün, "Türkiye'de Çevre Yönetimi ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Uygulamaları" *Stratejik Public Management Journal*, Issue No :01, Kasım 2015, s.111

gelişmeleri Cumhuriyet döneminde özellikle de 09.08.1983 tarih ve 2872 sayılı çevre kanununun çıkarılmasından sonra görmekteyiz.

2.1.2. Planlı Dönem Öncesi Çevre Politikaları

Türkiye’de çevre mevzuatının gelişimi 1930’lu yıllara kadar gitmektedir. Bu konuda çeşitli kanunlarda yer alan kanun maddeleri dikkat çekmektedir. Mesela 1930 tarih ve 1580 sayılı Belediye Kanunu’nun 15. maddesinde belediyelere çevrenin temizliği ve ormanların korunmasına yönelik görevler yüklenmiştir¹⁴¹. Yine 1930 tarih ve 1593 sayılı “Umumi Hıfzıssıhha Kanunu” nda çevrenin kontrolü ve temizliği ile ilgili maddelere yer verilmiştir. 1937 tarih ve 3167 sayılı Kara Avcılığı Kanunu ile de Türkiye’de yaşayan yabani hayvanların avlanmasına kurallar getirilerek doğal hayatın korunması amaçlanmıştır¹⁴². 1956 tarih ve 6831 sayılı Orman Kanunu da ormanların korunması ve geliştirilmesi amacıyla çıkarılmış olup kanunda yer alan, yangınlar veya diğer afetler neticesinde orman vasfını yitiren arazilerin tekrar ağaçlandırılması gibi tedbirler ile çevrenin muhafaza edilmesi amaçlanmıştır¹⁴³.

Planlı dönem öncesi çevreyi korumaya yönelik sivil toplum kuruluşu faaliyetlerine de rastlanmaktadır. Ağaçları Koruma Cemiyeti, Himaye-i Hayvanat Cemiyeti, Dağcılık Kulübü, Türkiye Ormancılar Cemiyeti, Bursa Uludağ’ı Sevenler Cemiyeti gibi kurumlar bu dönemde oluşturulmuştur¹⁴⁴. Bu tarz kurumların oluşması çevre konusunda sivil toplum bilincinin oluşmaya başladığını göstermektedir.

Dönem itibari ile I. Dünya Savaşı’ndan yenik çıkmış, yeni kurulan bir devletin önceliği şüphesiz ki kalkınma olmuştur. Ayrıca sanayileşme çevre sorunları oluşturacak bir düzeyde gelişmediği için çevre kamu politikalarında fazlaca üzerinde durulan bir konu olmamıştır.

2.1.3. Planlı Dönem Çevre Politikaları

Tasarrufu artırmak, yatırımları toplum yararının gerektirdiği önceliklere yöneltmek ve iktisadi kalkınmayı gerçekleştirmek üzere 1963 yılında Türkiye’de planlı döneme geçilmiştir.

¹⁴¹ 1580 Kanun Numaralı Belediye Kanunu, 14.04.1930 Tarih ve 1470 Sayılı Resmi Gazete, m.15

¹⁴² Hayriye Şengün, “Türkiye’de Çevre Yönetimi...”s.112

¹⁴³ 31.08.1956 tarih ve 6831 kanun numaralı “Orman Kanunu” madde.23

¹⁴⁴ Kemal Görmez, Çevre Sorunları ve Türkiye, Gazi Kitabevi, 2003, s.123

İlk iki kalkınma planında çevre sorunlarına yönelik bölümlere rastlanmamaktadır. Ancak bu dönemde çevreyi olumsuz anlamda etkileyen hızlı ve çarpık kentleşmenin ortaya çıkardığı sorunları gidermek için 1966 tarih ve 775 sayılı Gecekondu Kanunu çıkarılmıştır. 775 Sayılı Gecekondu Kanunu ile tarım arazilerinin tahrip edilmesi ve plansız kentleşmenin çevreye vereceği zararların incelenmesi amaçlanmıştır. Ancak, gecekondu işgali önlenememiş ve şehirler gecekondu yığına dönüşmüştür. Bununla beraber, seçim zamanları gecekondu bölgelerinde yaşayan seçmenlere verilen vaatlerin de bu duruma zemin hazırladığı belirtilmektedir¹⁴⁵. Planlı dönemle birlikte çevre konusu ilk kez III. Beş Yıllık Kalkınma Planında (1973-1977) müstakil bir başlık şeklinde ele alınmıştır. Çevre sorunlarının artması ve insan sağlığını tehdit eden boyutlara ulaşması ile birlikte, kalkınma planlarında önleyici politikalar uygulanması gerekliliğine yer verilmiştir¹⁴⁶.

1972 tarihinde yürürlüğe giren III. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1973-1977) hava, su ve kıyı gibi belli başlı çevre sorunlarına değinilmiş, bu sorunların bir bütün olarak incelenmesinin gerektiği belirtilmiştir. Planda, çevre sorunlarına dikkat çekilmekle beraber, bu sorunları ileri sürerek kalkınma hedeflerinden vazgeçilmeyeceği de vurgulanmıştır. Ayrıca, çevre sorunlarının bir envanterinin yapılması, halkın eğitilmesi ve bilinçlendirilmesi, yurtdışında meydana gelen gelişmelerin takip edilmesi, tarım ilaçları ve su kirliliği çevre sorunları başlığı altında geçen başlıca konular olmuştur¹⁴⁷. III. 5 Yıllık Kalkınma Planı'nda henüz gelişmiş ülke kategorisinde yer almayan Türkiye için kalkınma-çevre dengesinde kalkınmaya öncelik verildiği söylenebilir.

Stockholm'de, BM tarafından 1972 yılında gerçekleştirilen İnsan ve Çevresi Konferansı'nın ardından Türkiye'de de çevre ile ilgili kurumsal yapılar bu dönemde oluşturulmaya başlamıştır. Çevre konusunda yetkili kamu kuruluşları, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı'nın başkanlığı altında yönetimler arası koordinasyonu sağlamak amacıyla 1973 tarihinde "Çevre Sorunları Koordinasyon Kurulu" nu kurarak ortak hareket etmeye başlamıştır¹⁴⁸. Ancak kurulun çalışmalarından istenilen sonuçlar elde edilemeyince ve 7/16041 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Yüksek Çevre Kurulu, Başbakanlık Çevre

¹⁴⁵ Derya Özakbaşı "1950 Sonrası İstanbul'da Konut Alanlarının Oluşumu ve Sorunları" *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl:8, Sayı:22, Haziran 2015, ss.415-448, s.421

¹⁴⁶ Sevcan Güleç Solak ve İpek Sürmeli "Hükümet Politikaları ve Kalkınma Planları Ekseninde Çevre Politikası Analizi" *Yasama Dergisi*, Sayı: 30, 2015, s.27

¹⁴⁷ Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı " III. Beş Yıllık Kalkınma Planı 1973-1977" s.866-868

¹⁴⁸ Süheyla Suzan Alıca, "Türkiye'de Çevre Yönetimi" *Ankara Barosu Dergisi*, Yıl:66, Sayı:1, 2008, s.243; Hayriye Şengün, "Türkiye'de Çevre Yönetimi..."s.113

Müsteşarlığı ve Teknik İnceleme Komisyonu'ndan oluşan "Başbakanlık Çevre Örgütü" kurulmuştur¹⁴⁹.

IV. Beş Yıllık Kalkınma 1979-1983 yıllarını kapsamaktadır. Planda çevre sorunlarının ortaya çıkmadan önlenmesi gerektiğine değinilmiştir. İnsan sağlığı için tehlike oluşturan çevre sorunlarının çözümüne öncelik verilmesi gerektiği de üzerinde durulan diğer bir konu olmuştur¹⁵⁰. Ayrıca 1980 askeri darbesinin yaşandığı bu dönemde anayasa değişikliği gerçekleştirilmiştir. Yeni çıkarılan 1982 Anayasası'nda çevreye ilişkin düzenlemeler de yer almaktadır. 1982 Anayasası'nın sağlık hizmetleri ve çevrenin korunması başlığı altındaki 56. maddesinde; "*Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek devletin ve vatandaşların ödevidir*"¹⁵¹ ifadesine yer verilirken, 63. maddesinde: "*Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır.*" hükmünü getirerek çevrenin korunması ve iyileştirilmesi anayasal güvence altına almıştır¹⁵².

Türkiye'de çevre politikaları alanındaki temel gelişmelerden birisi de, 1983 tarih ve 2873 sayılı Çevre Kanunu'nun yürürlüğe girmesidir. 2873 sayılı Çevre Kanunu Türk hukukunda çevre koruma başlığı altındaki ilk modern düzenleme olarak kabul edilmektedir¹⁵³. Kanun'un amacı; çevrenin korunması ve iyileştirilmesi, doğal kaynakların en uygun şekilde kullanılması, su, toprak ve hava kirlenmesinin önlenmesi ile çevrenin korunması için alınacak önlemlerin ekonomik ve sosyal kalkınma ilkeleri ile uyumlu olması olarak belirtilmiştir¹⁵⁴. Burada kalkınma ile çevre karşıtlığı dikkat çekmektedir. Çevre koruma için alınacak önlemlerin ekonomik kalkınma ilkeleri ile uyumlu olması zorunluluğu bu karşıtlığı yansıtmaktadır.

Kanunun amaç maddesi 2006 tarihinde; "*...bütün canlıların ortak varlığı olan çevrenin, sürdürülebilir çevre ve sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda korunmasını sağlamaktır.*" olarak sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda güncellenmiştir.. 2873 Sayılı Çevre Kanunu ile getirilen diğer bir yenilik ise, sürdürülebilir kalkınma ilkesinin temel uygulama aracı niteliğindeki Çevresel Etki Değerlendirmesi'ne yer vermesidir. Kanununun 10. maddesine göre, gerçekleştirmeyi planladıkları faaliyetler

¹⁴⁹ Tan Baykal "Türkiye'de Çevre Yönetim Sisteminin Merkezi Örgütlenmesi" *Mevzuat Dergisi*, Yıl:13, Sayı:147, Mart 2010, s.3

¹⁵⁰ Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı "IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı 1979-1983" s.297

¹⁵¹ 18.10.1982 Tarih ve 2709 Kanun Numaralı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, madde.56

¹⁵² Hayriye Şengün, a.g.e., s.113

¹⁵³ Güneş Gürseler, "Türkiye'de Çevre Hukuku" *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 1999/3, s.820

¹⁵⁴ 09.08.1983 Tarih ve 2872 Sayılı Çevre Kanunu, Madde.1

sonucu çevre sorunlarına neden olabilecek kurum ve işletmeler için ÇED raporu hazırlamak yasal bir zorunluluk haline getirilmiştir¹⁵⁵.

2873 Sayılı Çevre Kanunu'yla birlikte kamu yönetiminde de bakanlık düzeyinde bir yapılanmaya gidilmiştir. Daha önce müsteşarlık düzeyinde olan çevre örgütlenmesi 1991 tarihinde Çevre Bakanlığı'nın kurulması ile bakanlık düzeyinde örgütlenmiştir. İlerleyen süreçte çevre ile ilgisi olduğu düşünülen bakanlıklar birleştirilerek 2011 tarihinde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı çevre koruma ve kullanma konusunda en yetkili kamu teşkilatı olarak faaliyetlerini yürütmeye başlamıştır¹⁵⁶.

Türk çevre mevzuatında 2873 Sayılı Çevre Kanunu'nun yanı sıra 1983 tarih ve 2863 Sayılı "*Tabiat ve Kültür Varlıklarını Koruma Kanunu*", 2008 tarih ve 5818 Sayılı "*Zirai Mücadele ve Zirai Karantina Kanunu*" ve 2005 tarih ve 5403 Sayılı "*Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu*" çevrenin korunmasına ve sürdürülmesine ilişkin hükümler içermektedir. Örneğin, 2863 Sayılı Tabiat ve Kültür Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 6. maddesinde "...özellik gösteren ağaç ve ağaç toplulukları ile benzerleri, taşınmaz tabiat varlıkları arasındadır."¹⁵⁷ ve 5403 Sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu'nun 1. maddesindeki "...çevre öncelikli sürdürülebilir kalkınma ilkesine uygun olarak planlı arazi kullanımını sağlayacak usul ve esasları belirlemektir."¹⁵⁸ ifadeleri bu hükümler arasındadır.

Diğer yandan "*Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanun Tasarısı*" hazırlanma aşamasındadır. Ancak tasarı ile ilgili çevreyi korumanın değil kullanmanın önünü açtığı eleştirileri yapılmıştır. Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (TEMA) ve Türk mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB) Bursa Şubesi tarafından basın açıklamaları düzenlenmiştir¹⁵⁹. Tasarıya yönelik başlıca eleştiriler, kamu yararı gerekçesi ile koruma alanlarının yatırıma açılması ve kanunun

¹⁵⁵ Ibid... madde.10

¹⁵⁶ Hayriye Şengün, a.g.e., s.110; Çevre ve Şehircilik Bakanlığı; Tarihçemiz. <http://www.csb.gov.tr/tarihcemiz-i-7012> (Erişim Tarihi: 15.04.2018)

¹⁵⁷ 1983 Tarih ve 2863 Sayılı Tabiat ve Kültür Varlıklarını Koruma Kanunu <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2863.pdf> (Erişim Tarihi: 15.04.2018)

¹⁵⁸ 2005 Tarih ve 5403 Sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanma Kanunu, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/07/20050719-2.htm> (Erişim Tarihi:16.04.2018)

¹⁵⁹ <https://www.mmo.org.tr/basin-aciklamasi/tabiat-ve-biyolojik-cesitliliği-koruma-kanunu-tasarisi> (Erişim Tarihi: 12.12.2017)

uygulanmasında ilgili bakanlığın tek yetkili olarak belirlenmesine yöneliktir. Ayrıca katılımdan uzak bir kanun olduğu da eleştiriler arasında yer almaktadır¹⁶⁰.

1985-1989 yıllarını kapsayan V.Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda da sürdürülebilirlik vurgusu dikkati çekmektedir¹⁶¹. Planın hazırlandığı 1980'li yıllar, Türkiye'de çevreci muhalefet hareketlerinin ortaya çıktığı yıllardır. Örneğin 1984-1985 yılları arasında Gökova'da kurulan termik santrale karşı yöre halkı ciddi şekilde muhalefet etmiştir. Termik santrale karşı üç bin imzalı bir dilekçe toplayıp Cumhurbaşkanı ve diğer ilgili makamlara göndermişlerdir. Sonuçta termik santral kurulmuş olsada yaklaşık on yıl süren bir mücadele yaşanmıştır¹⁶². Çevre Duyarlılığını Yayma Grubu, Yeşil Dayanışma Grubu, İzmir Yeşiller Grubu ve Yeşil Barış Çevre Derneği dönemin önde gelen sivil toplum kuruluşlarıdır¹⁶³. Bu dönemde çevreci mücadeleyi siyasal alana taşıyan Yeşiller Partisi (YP) kurulmuştur. Türkiye'deki siyasal parti anlayışının dışında kalan bir anlayışla kurulan YP, daha çok çevre ve toplum sorunlarına dikkat çekmek gibi bir görev üstlenmiştir¹⁶⁴. Ancak, 1988 yılında kurulan YP, 1994 yılında kapanmıştır. 2008 yılında tekrar kurulan YP, 2012 yılında kapanmış ve Eşitlik ve Demokrasi Partisi ile birleşerek Yeşiller ve Sol Gelecek Partisi'ni kurmuşlardır¹⁶⁵. Yeşiller Partisi'nin dünyadaki diğer yeşiller gibi etkili olamadığı görülmektedir. Toplamda on yıl kadar parti kimliğini koruyan yeşiller hareketinin birkaç çevreci eylem dışında faaliyetleri olmamıştır.

VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994) çevre sorunlarına ayrı bir başlık altında yer vermiştir. Planda benimsenen temel çevre ilkesi, insan sağlığını ve doğayı koruyarak, ekonomik kalkınmada sürekliliği temin edecek biçimde doğal kaynakların kullanılmasını sağlamaktır. Bakanlıkların kendi yetkileri dahilindeki uygulamaların çevre etkisini tanıyıp önlemler almaları ve gerekli politikaları geliştirmeleri istenmiştir. Bununla beraber, çevredeki bozulmaların önceden tahmini ile gereken önlemlerin kirlilik ortaya çıkmadan önce alınması gerektiği belirtilmiştir¹⁶⁶. VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı 1996-2000 yılları arasında kapsamaktadır. İlk defa 1983 tarih ve 2872 sayılı Çevre Kanunu içerisinde yer alan

¹⁶⁰http://tema.org.tr/web_149662_1/entitfocus.aspx?primary_id=815&target=categorial1&type=2&detail=single (Erişim Tarihi: 12.12.2017)

¹⁶¹ Ruşen Keleş ve Can Hamamcı, Çevrebilim, İmge Kitapevi, 1998, s.296

¹⁶² Fevzi Özlüer vd. "Türkiye'de İklim Koruma Davaları ve Hukuki Durum 2016" *Ekoloji Kolektifi Derneği Yayınları*, Mart, 2017, s.31

¹⁶³ Kemal Görmez, a.g.e., s.126-127

¹⁶⁴ Özkan Öztürk, "Çevrecilik Söylemleri ve Türkiye'deki Çevre Hareketlerinin Seyri" *Journal of History Culture and Research*, 6(2), s.450

¹⁶⁵ Ramazan Kaya, "Bir Ekoloji Hareketi Olarak Yeşiller ve Türkiye'de Yeşiller Partisi" *Yeşil Düşünce Broşür Dizisi-2*, 2011, s.8-14

¹⁶⁶ Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı "VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı 1990-1994), s.312

daha sonra 1993 yılında da ayrı bir yönetmelikle mevzuattaki yerini alan ÇED, VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı'na da konu olmuştur. Plan'da ÇED Yönetmeliği'nin yürürlüğe girmiş olmasına karşın uygulamada sorunlar yaşandığı ve bu sorunların giderilmesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca halkın çevre konularına ilgi göstermesi ve katılım sağlamanın demokratikleşme sürecine katkı sağlayacağı ifade edilerek halk katılımını sağlamak için çaba sarf edilmesi gerektiği de vurgulanmıştır¹⁶⁷.

VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (2001-2005) orta ve uzun vadeli çevre sorunlarının çözümü için uygulanacak faaliyetlerin AB standartları ve uluslararası ilişkiler normlarına uyması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca ÇED Yönetmeliği'nin uygulanmasında istenilen sonuçların elde edilemediği de Plan'da belirtilmiştir¹⁶⁸. IX. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (2007-2013) çevre ve kalkınma ile ilgili sağlıklı bilgi sistemlerinin oluşturulması, izleme, denetleme ve raporlama altyapılarının geliştirilmesi hedeflenmiştir. Kalkınmanın sürdürülebilirliğini sağlarken sanayi ve çevre uyumunun gözetilmesi de kalkınma planında üzerinde sıkça durulan konulardan birisi olmuştur. Tarım ve turizm başta olmak üzere çevreye duyarlı sektörlerde ekolojik potansiyelin değerlendirilerek koruma - kullanma dengesinin sağlanması hedeflenmiştir¹⁶⁹. X. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (2014-2018) bir önceki kalkınma planında hedeflenen sanayi ve çevre uyumunun sağlanmasına değinilmiştir. Ayrıca diğer hedefler yolunda ilerlemelerin sağlandığı ancak hala eksiklerin olduğu belirtilmiştir. Sürdürülebilir şehirler yaklaşımından bahsedilerek şehirlerde atıkların azaltılması, kirliliğin önlenmesi ve çevre dostu malzemelerin kullanılması hedeflenmiştir. Çevre ve doğal kaynak yönetiminin planlanması ve çevreye ciddi etkisi olabilecek projeleri değerlendirerek önlem alınmasına yarayan araçların güçlendirilmesi gerektiği de X. Kalkınma Planı'nda belirtilen diğer bir konudur¹⁷⁰.

Kalkınma planlarında da görüldüğü gibi çevre korumanın gerekliliği ülkemizde 1970'li yıllarda fark edilmeye başlamıştır. Daha önceleri hakim olan görüş “*önce bir kalkınalım da sorunlar bir şekilde çözülür*” şeklinde iken¹⁷¹ dünyada meydana gelen gelişmelerin de etkisi ile Türkiye'de de çevre söylemi gelişmiştir. Kalkınmanın yerini sürdürülebilir kalkınma almıştır. Ayrıca çevre sorunlarının ulaştığı boyutlar, kamuoyunun

¹⁶⁷ T.C. Kalkınma Bakanlığı “VII Bes Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000), s. 147, 176

¹⁶⁸ Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı “ VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005”, s.187

¹⁶⁹ Kalkınma Bakanlığı “Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)” s.73-79

¹⁷⁰ Kalkınma Bakanlığı “Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018” s.136-137

¹⁷¹ Mevlüt Karabıçak ve Ramazan Armağan, a.g.e., s.206

duyarlılığı ve çevreci kuruluşların protestoları çevre sorunları için çözüm üretmeyi hızlandıran gelişmeler olmuştur.

Çevre bilincinin artması ile birlikte çevreci mücadele giderek güçlenmiş ve belirli bir bölgede yapılan protestolar tüm ulusa yayılır olmuştur¹⁷². Çevre sorunları toplumun gündeminde her geçen gün daha fazla yer almaktadır. Bireylerde giderek artan çevre bilincinin etkisi ile çevreci hareketler örgütlülük kazanmıştır. Resmi kayıtlara göre Türkiye’de faaliyet alanı çevre ve doğal hayatı koruma olan 2.280 adet dernek bulunmaktadır¹⁷³. Bu dernekler arasında ulusal boyutta olan ve kamuoyu tarafından bilinirliği yüksek olanlar; Doğa Derneği, Çevre Kuruluşları Dayanışma Derneği (ÇEKUD), Deniz Temiz Derneği (TURMEPA) ve Doğa ile Barış Derneği’dir. Ayrıca temel faaliyet alanı çevre ve doğal hayatı korumak olan vakıflarda bulunmaktadır. Bu vakıflardan bazıları; Çevre Koruma ve Ambalaj Atıkları Değerlendirme Vakfı (ÇEVKO), Türkiye Çevre Eğitim Vakfı (TÜRÇEV), Çevre Koruma ve Araştırma Vakfı (ÇEVKOR), Türkiye Çevre Vakfı (TÇV) ve Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Kaynakları Koruma Vakfı (TEMA)’dır¹⁷⁴.

Türkiye’de çevreci hareketlerin genellikle çevreci sivil toplum kuruluşları biçiminde yapılandığı görülmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının gönüllülük esasına dayalı birliktelikler olduğu göz önünde bulundurulduğunda gönüllü bireylerin biraraya gelerek oluşturduğu çevreci kuruluşların varlığı, Türkiye’de çevreci hareketlere halk katılımının belirli oranda sağlandığını göstermektedir.

Çevre koruma ile doğrudan veya dolaylı olarak ilgili birçok kanun ve yönetmelik bulunmasına karşın içlerinde en yaygın ve etkili olan yasal metin ÇED Yönetmeliği’dir. ÇED’in bu denli yaygın olmasında sürdürülebilir kalkınmanın temel çevre politikası olması ve AB ilerleme raporlarında sürdürülebilir kalkınmaya ve ÇED’e çok sayıda atıf yapılmasının etkisi bulunmaktadır. 1999 yılında gerçekleştirilen Helsinki Zirvesi ile Türkiye AB’ye aday ülke olarak kabul edilmiştir. Türkiye’nin aday ülke olarak kabul edilmesiyle birlikte her yıl düzenli olarak AB ilerleme raporları yayınlanmaya başlamıştır. Bu raporlarda yer alan Türkiye’nin çevre konusunda yerine getirmesi istenen kriterler sıralanmıştır.

¹⁷² 1970’li yılların sonunda Akkuyu Nükleer Santrali’ne karşı oluşan tepkiler örnek verilebilir.

¹⁷³ T.C. İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı, “Derneklerin Faaliyet Alanlarına Göre Dağılımı” <https://www.dernekler.gov.tr/tr/AnasayfaLinkler/derneklerin-faaliyet-alanina-gore.aspx> (Erişim Tarihi:13.12.2017)

¹⁷⁴ Banu Aygün, Bilge Kağan Şakacı, “Türkiye’de Çevreye..., s.148

2.1.4. Adalet ve Kalkınma Partisi Dönemi Çevre Politikaları

Türkiye’de Adalet ve Kalkınma Parti’si (AK Parti) dönemi 3 Kasım 2002 tarihinde yapılan genel seçimlerin kazanılması ile başlamış ve halen devam etmektedir. Dolayısıyla, 2002 yılından günümüze kadar geçen 16 yıllık süreç devlet yönetimi açısından olduğu gibi çevre yönetimi açısından da “AK Parti Dönemi” olarak adlandırılabilir. Ayrıca Türkiye’nin AB üyeliğine aday ülke olarak seçilmesinden sonra kurulan tüm hükümetler de AK Parti hükümetleridir. Yine AK Parti döneminde AB ile müzakereler başlamıştır. AB ile ilişkilerde yaşanan bu gelişmeler birlikte değerlendirildiğinde AK Parti dönemi çevre politikalarının oluşmasında AB ilerleme raporlarının belirleyici rol oynadığını söyleyebiliriz.

Türkiye, Avrupa Ekonomik Topluluğu’nun (AET) kurulmasından bir yıl sonra, 1959 yılında, topluluğa üye olmak için başvuruda bulunmuş ve 1999 yılında (40 yıl sonra) oybirliği ile üyeliğe aday ülke olarak kabul edilmiştir¹⁷⁵. Türkiye’nin 1999 yılında aday ülke olarak kabul edilmesiyle birlikte her yıl düzenli olarak üyelik için sağlanması gereken kriterleri belirten ve Türkiye’nin adaylık yolunda ilerlemesini değerlendiren AB ilerleme raporları yayınlanmaya başlamıştır.

2004 yılında Brüksel’de gerçekleştirilen AB Konseyi Zirvesinde, Türkiye ile müzakerelerin başlamasına oybirliği ile karar verilmiştir. Bu karar doğrultusunda “Katılımcı Ülke” statüsüne sahip olan Türkiye’nin hazırlaması gereken çevre stratejisi dökümanında kısa, orta ve uzun vadeli hedefleri ortaya koyması ve çevre müktesebatını bu doğrultuda hayata geçirmesi gerektiği belirtilmiştir¹⁷⁶. AB ile tam üyelik müzakerelerinin başladığı 3 Ekim 2005 tarihi itibari ile AB’nin Türkiye’de çevre politikasına yön verdiği görülmektedir¹⁷⁷. Dolayısıyla AB’ne üyelik yolunda aday ülke olan Türkiye’de, çevre politikaları AB ilerleme raporları değerlendirilerek oluşturulmaya başlamıştır. AB tarafından 1998 ile 2017 yılları arasında ondokuz defa ilerleme raporu hazırlanarak Türkiye’ye sunulmuştur. 2000 yılı İlerleme Raporu’nda ÇED’den bahsedildiği görülmektedir. Türkiye’de ÇED’in müktesebat ile uyumlu hale getirilmesi gerektiği belirtilen Raporda çevre yatırımlarına yönelik fonun yetersiz olduğu ve daha fazla

¹⁷⁵ M. Akif Özer, “Avrupa Birliğine Tam Üyeliğin Eşiğinde Türkiye” *Yönetim Ve Ekonomi Dergisi*, Cilt:16, Sayı:1, Manisa, Yıl:2009, s.90-91

¹⁷⁶ Uğur Yıldırım ve Sevim Budak, “AB Tam Üyelik Sürecinde Türkiye’nin Çevre Politikasındaki Değişimler” *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:7, Sayı:13, Yıl:2010, s.175

¹⁷⁷ Ibid...s.173

kaynağın çevre sorunları için ayrılması gerektiği vurgulanmıştır¹⁷⁸. 2001 yılı İlerleme Raporu'nda da Türkiye'de ÇED yönetmeliğinin eksik yanlarının olduğu ve revize edilerek AB ile uyumlu hale getirilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur¹⁷⁹. 2002 yılı İlerleme Raporu'na göre çıkartılan yeni ÇED yönetmeliği olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. AB müktesabatına uyum için olumlu bir adım olarak karşılanmıştır¹⁸⁰.

2003 yılı İlerleme Raporu'nda ÇED ile ilgili sınıraşan konularda daha fazla çaba sarfedilmesi gerektiği bildirilerek 2004 yılı İlerleme Raporu'nda Türkiye'nin yeni bir ÇED yönetmeliği hazırlamasının olumlu bir gelişme olduğu değerlendirilmiştir¹⁸¹. 2005 yılından 2009 yılına kadar çıkarılan dört Raporda ÇED konusuna değinilmemiştir. 2009 yılı İlerleme Raporu'nda ÇED' in büyük oranda iç hukuka aktarıldığı belirtilmiş ve ÇED yönetmeliğinin AB'ne uyumlu hale getirilmesi çabaları olumlu gelişmeler olarak değerlendirilmiştir¹⁸². 2012 ve 2013 yıllarına ait İlerleme Raporları'nda Türkiye'nin ÇED mevzuatına önemle değinilmiştir. Bir önceki raporda ÇED mevzuatının iç hukuka entegrasyonu olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmiş iken bu raporlarda ÇED'e getirilen muafiyetler eleştirilmiştir. Hidroelektrik santralleri için uygun ÇED süreçlerinin işletilmemesi, nükleer santrallerin, 3. köprü inşaatının ve küçük ölçekli hidroelektrik santrallerinin kapsam dışı tutulması endişe verici olarak yorumlanmıştır¹⁸³. Bu projelere ÇED muafiyeti getirilmesi, ÇED'e kalkınmanın önünde bir engel olarak bakıldığı ve büyük kalkınma hamlelerini hızlı bir şekilde gerçekleştirebilmek için ÇED muafiyeti sağlandığı gibi yorumların yapılmasına neden olmaktadır. 2013 yılında ÇED'e tekrar getirilen muafiyetler eleştirilmiş, birliğin ÇED direktifiyle bağdaşmadığı yorumu yapılmıştır. Ayrıca ÇED sürecine halkın katılımının güçlendirilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır. 2014 ve 2015 yıllarına ait İlerleme Raporları'nda da ÇED'e getirilen muafiyetlerin eleştirildiği görülmektedir. Ayrıca ÇED hususunda sınırötesi işbirliğine yönelik esasların AB müktesabatıyla uyumlu hale getirilmemesi eleştirilmiştir. 2016 yılında yayınlanan İlerleme Raporu'nun çevre ve iklim değişikliği başlıklı 27. faslına baktığımızda ise özellikle üzerinde durulan konunun ÇED ve halkın katılımı olduğu görülmektedir. Bu konuyla ilgili: “...çevresel etki değerlendirme mevzuatının doğru olarak uygulanmasının

¹⁷⁸ Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine Komisyon “2000 Yılı Düzenli Raporu” s.46-47

¹⁷⁹ Avrupa Toplulukları Komisyonu” 2001 Yılı İlerleme Raporu” s.77

¹⁸⁰ Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin “ 2002 İlerleme Raporu” s.98

¹⁸¹Avrupa Toplulukları Komisyonu “Türkiyenin Katılım Yönünde İlerlemesi Hakkında 2004 Yılı Düzenli Raporu” s.114-,116 ; DPT Avrupa Birliği ile İlişkiler Genel Müdürlüğü” AB'ye Katılım Sürecine İlişkin 2003 Yılı İlerleme Raporu” s.102-103

¹⁸² Avrupa Komisyonu “Türkiye 2009, 2010, 2011 İlerleme Raporları”s.80, s.91, s.101

¹⁸³ Avrupa Komisyonu “Türkiye 2012, 2013 İlerleme Raporları” s.106-107, s.72-73

*sağlanması, halkın katılımı ve çevresel bilgilere halkın erişim hakkı ile ilgili müktesebata uyum sağlanması gerekmektedir.*¹⁸⁴ ifadelerine yer verilmektedir. İlerleme raporlarında Türkiye'nin çevre politikası konusunda kat etmesi gereken aşamalar arasında ÇED sürecine halkın katılımı önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca İlerleme Raporları'nda ÇED ile ilgili yapılması istenilen hususların Türkiye tarafından genellikle yerine getirildiği görülmektedir. Ancak, ÇED kapsamı dışına çıkarılan projeler ile ilgili aynı değerlendirmeyi yapmanın yanlış olacağını belirtmek gerekir.

AK Parti dönemi çevre politikaları hakkında genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, AB'ne giriş sürecinin gereklilikleri ve serbest piyasa ekonomisinin zorunlulukları AK partinin çevre politikalarını belirlemektedir. Bu temel etkenler çerçevesinde belirlenen çevre politikaları Türkiye'de çevre yönetiminin içinde bulunduğu ikilemi de ortaya koymaktadır¹⁸⁵. Çevre yönetiminde doğan ikilem, ekoloji ile ekonomi yani kalkınma ile çevre arasındaki dengenin sağlanması problemidir. ÇED'nin de temel prensibi kalkınmayı sağlarken çevrenin korunmasını sağlamaya çalışmaktır. Bu noktada halkın çevrenin korunmasına hükümetin ise kalkınmaya öncelik verdiği söylenebilir. Hükümetlerin kalkınmaya öncelik vermesi kapitalist sistemde korumanın ikinci planda kaldığı düşüncesini doğrular niteliktedir.

2.1.5. Türkiye'de ÇED'in Çevre Politikaları İçerisindeki Yeri

Sürdürülebilir kalkınma ilk olarak 1972 Stockholm Konferansı'nda ortaya atılmış daha sonrada Brundtland Raporu'nda netlik kazanmış olup çevre politikaları üzerinde büyük bir değişim başlatmıştır. Bu değişimin temel göstergesi sorunlara çözüm arayışından sorunlar oluşmadan önlemeye çalışmak anlayışına doğru geçiş olmuştur¹⁸⁶. Türkiye'de çevre politikalarını belirlerken dünyadaki değişime ayak uydurmuş ve sürdürülebilir kalkınma ilkesini politikalarının merkezine koymuştur. Kalkınma planları ve çıkarılan yasal düzenlemelerde de sürdürülebilirlik vurgusu dikkat çekmektedir.¹⁸⁷ Sürdürülebilir

¹⁸⁴ Avrupa Komisyonu "AB Genişleme Politikasına İlişkin 2016 Türkiye Raporu" Brüksel, 2016, s.86

¹⁸⁵ Bülent Duru, "Modern Muhafazakarlık ve Liberal Politikalar Arasında Doğal Varlıklar: AKP'nin Çevre Politikalarına Bir Bakış" *Mülkiye Dergisi*, cilt:30, sayı:252, s.1-2

¹⁸⁶ Önleme İlkesi: Uluslararası düzeyde kabul görmüş çevre politikasının ilkelerinden olan önleme ilkesi, kirliliğin temizlenmesi yerine, meydana gelmeden önce alınacak tedbirlerle giderilmesi esasına dayanmaktadır. Bu ilke zarar ortaya çıkmadan önce önlem alınmasını gereğince vurgu yapmaktadır. (Ayşegül Mengi "Çevre Koruma Yöneltileri, İlke ve Araçları" Çağdaş Yerel Yönetimler, Cilt 7, Sayı:3, 1998, s.65-71, 66)

¹⁸⁷ Berkan Demiral ve Hakan Evin " Türkiye'de Çevre Politikalarının Gelişiminin Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği Üzerinden Değerlendirilmesi" *Akademik Platform* . <http://i-sem.info/PastConferences/ISEM2014/ISEM2014/papers/B2-ISEM2014ID9.pdf> (Erişim Tarihi: 04.01.2018)

kalkınma anlayışında ekonomik faaliyetlerin çevre üzerinde yaratacağı olumsuz etkilerin meydana gelmeden önce tespit edilmesi ve giderilmesi gerekmektedir. Muhtemel olumsuz etkilerin tespiti ve önlenmesi amacıyla kullanılan araçlardan birisi de ÇED'dir.

ÇED, çevre mevzuatındaki yerini almadan önce Türkiye'nin çevre politikasının temelinde mevcut zararların giderilmesi yer alırken, zararları gidermeye yönelik faaliyetlerin hem maliyeti yüksek hemde verimi düşük olmaktadır. Türkiye'de ÇED'in uygulanmaya başlanması yüksek maliyet, düşük verimlilik ve AB çevre politikalarında meydana gelen değişimler ile açıklanmaktadır¹⁸⁸.

ÇED ile birlikte, zararların giderilmesi anlayışı yerini zararlar meydana gelmeden tespit edilmesi ve önlenmesine bırakmıştır. Türkiye son yıllarda enerji yatırımlarına ağırlık vermiş, hidroelektrik santralleri, termik santraller, nükleer santraller ve rüzgar enerji santralleri gibi hem kapasitesi hem de çevreye etkisi fazla olan projeleri uygulamaya başlamıştır. Bu projelerin hepsi birer kalkınma hamlesi olmakla beraber ÇED Yönetmeliği'ne tabii projelerdir. Bu noktada Türkiye'nin çevre politikasının temel araçlarından olan ÇED'in ön plana çıktığı görülmektedir.

2.2. Türkiye'de Çevresel Etki Değerlendirmesi

Türkiye'de 1983 tarih ve 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 10. maddesinde; *"Gerçekleştirmeyi planladıkları faaliyetleri sonucu çevre sorunlarına yol açabilecek kurum, kuruluş ve işletmeler bir Çevresel Etki Değerlendirme Raporu hazırlarlar. Bu raporda çevreye yapılabilecek tüm etkiler göz önünde bulundurularak çevre kirlenmesine sebep olabilecek atık ve artıkların ne şekilde zararsız hale getirilebileceği ve bu hususta alınacak önlemler belirtilir. "Çevresel Etki Değerlendirme Raporu" nun hangi tip projelerde isteneceği, ihtiva edeceği hususlar ve hangi makamca onaylanacağına dair esaslar yönetmelikle belirlenir."*¹⁸⁹ ifadeleriyle yer verilmiştir. ÇED Yönetmeliği Çevre Kanunu'ndan on yıl sonra, 1993 yılında 21483 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir¹⁹⁰. 1993 yılında çıkarılan bu yönetmelik 1997 yılında çıkan yönetmelik yürürlüğe girene kadar geçerliliğini korumuştur. Bu Yönetmelik, 1997, 2002, 2003, 2008,

¹⁸⁸ Emine Su Turan ve Esra Deniz Güler "Türkiye'de Çevresel Etki Mevzuatındaki Değişmeler" *Doğal Afetler ve Çevre Dergisi*, Cilt:3, Sayı:1, S.39-47, s.39

¹⁸⁹ 2872 Sayılı "Çevre Kanunu", Resmi Gazete'de Yayınlanma Tarihi:11/08/1983, Sayı:18132, m.10

¹⁹⁰Gencay Serter. "Türkiye'de Çevresel Etki Değerlendirmesi'nin Tarihsel Süreçteki Gelişimi" Planlama TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, 2006/1, s.44

2011 ve 2014 yıllarında altı defa tamamen değiştirilmiş oniki defa da fıkra, madde eklenmesi, maddelerinde değişiklik yapılması gibi usüllerle güncellenmiştir¹⁹¹.

1997 yılında revize edilen ÇED yönetmeliğine baktığımız zaman göze çarpan ilk değişiklik yönetmeliğin 1.maddesi olan amaç kısmında yer alan “..*alternatiflerinin değerlendirilmesi*..” hükmünün kaldırılmasıdır. Bununla birlikte ÇED sürecinin basamaklarında farklılıklar görülmektedir. Tarama, Kapsamlaştırma ve Eleme basamaklarında daha fazla ayrıntının yer aldığı da 1997 yılında çıkarılan yönetmelikte dikkati çeken yeniliklerdendir¹⁹². Gerçekleştirilen bu revizyonla meydana gelen değişikliklere bakıldığında genellikle ÇED sürecinde detayların ve uzmanlaşmanın arttığını söyleyebiliriz. Ancak yönetişimin veya halk katılımının ÇED sürecinin her aşamasına uygulanmasına ilişkin güncellemelere rastlanmamaktadır.

Türkiye'nin 1999 yılında Avrupa Birliği sürecinde aday ülke statüsü kazanmasıyla birlikte birliğin mevzuatına uyum çalışmaları da hızlanmıştır. Birliğin çevre politikasının merkezinde yer alan ÇED Yönetmeliği'ne uyum konusunda da aynı hızda hareket edildiği söylenebilir. Nitekim 2002 yılında ÇED Yönetmeliği'nde tekrardan bir revizyona gidilmesi de bu duruma örnek teşkil etmektedir. Bu sürecin bir sonucu olarak 2002 yılında bir ÇED yönetmeliğinin yayınlandığı görülmektedir. 2002 yılında revize edilen ÇED Yönetmeliği'ni incelediğimizde Avrupa Birliği Çevre Direktifi'nin bir benzerinin Türkiye'ye uyarlandığı görülmektedir¹⁹³. Bu yönetmelikle birlikte “Halkın Katılımı” aşaması daha net bir hal almıştır. ÇED sürecine halkın katılımı toplantısının ne şekilde ve nasıl olacağı yönetmeliğin 10. maddesinde belirtilmiştir. Bu maddeye göre; projeden etkilenecek kişilerin faaliyetle ilgili görüşlerinin alınması esası korunmuştur¹⁹⁴.

ÇED Yönetmeliği son olarak 2014 yılında 29186 Sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak bugünkü halini almıştır. Yürürlükteki ÇED Yönetmeliği'nde Mayıs 2017 tarihinde tekrar güncellemeler yapılmıştır¹⁹⁵. Dolayısıyla, yapılan son değişikliklerle yürürlükteki ÇED Yönetmeliği'nin onsekiz defa güncellenmiş olduğunu söyleyebiliriz. Bu yenileme ve değişikliklerin ÇED Yönetmeliği'ne takılan projelerin önünü açmak adına yapılan güncellemeler olduğu yönünde eleştiriler bulunmaktadır. Örneğin, 26.11.2014

¹⁹¹ <http://www.csb.gov.tr/gm/ced/index.php?Sayfa=sayfa&Tur=webmenu&Id=11223> (Erişim Tarihi:04.04.2017)

¹⁹² Gencay Serter, “Çevresel Değerlendirme Sürecinin..”. 2005, s.24

¹⁹³ Gencay Serter, 2005, a.g.e., s.25

¹⁹⁴ 6.6.2002 Tarih ve 24666 Sayılı Resmi Gazete

¹⁹⁵ Resmi Gazete, Sayı:30077,

<https://www.csb.gov.tr/gm/ced/index.php?Sayfa=sayfa&Tur=webmenu&Id=254> (Erişim Tarihi: 12.12.2017)

tarihli CNNTürk haberinde; Alışveriş merkezleri, golf tesisleri, toplu konut projeleri, 100 km ve altı demiryolu projeleri, beyaz eşya boyama tesisleri, tuz çıkartılması ve orman alanlarının dönüştürülmesi projelerin ÇED kapsamından çıkarılmasını Çevre Mühendisleri Odası “akla bilime ve mantığa aykırı” şeklinde değerlendirmiştir¹⁹⁶. Yönetmelikte yapılan revizyon ve değişiklikler ÇED sürecinde yönetişime önem verilmemesi ve halk katılımının sağlanmasına yönelik tedbirlerin alınmaması bakımından da eleştirilebilir.

2014 tarihli ÇED Yönetmeliği'ne yönelik eleştirilere rağmen Yönetmeliğin çevre mevzuatında yer alması doğanın korunması adına atılan olumlu bir adımdır. Yönetmelikte bir faaliyetin yol açabileceği olumsuz etkilerin belirlenmesi ve bu kapsamda tedbirler alınması, söz konusu faaliyet gerçekleşmeden önce yasal bir zemine oturtulmuştur¹⁹⁷. Faaliyetin çevre üzerindeki olumsuz etkilerinin belirlenmesi ve tedbirler alınması hükmü Yönetmeliğin amaç maddesinde: “gerçekleştirmeyi planladıkları faaliyetleri sonucu çevre sorunlarına yol açabilecek kamu veya özel sektöre ait kurum, kuruluş ve işletmelerin yatırım kararlarının çevre üzerinde yapabilecekleri tüm etkilerin belirlenerek değerlendirilmesi, tespit edilen olumsuz etkilerin önlenmesi veya çevreye zarar vermeyecek ölçüde en aza indirilmesi ve alternatiflerin değerlendirilmesi amacıyla gerçekleştirilecek Çevresel Etki Değerlendirmesi sürecinde uyulacak idari ve teknik esasların düzenlenmesi.”¹⁹⁸ ifadesi ile görülmektedir. Yönetmeliğin ÇED sürecine halkın katılımı başlığı altındaki 15. maddesinde de halkın bilgilendirilmesi toplantısının yapılması gerektiği ve halkın görüş ve önerilerinin dikkate alınacağı ifade edilmiştir.

Türkiye’de ÇED sürecinin gelişimi değerlendirildiğinde yürürlükteki ÇED Yönetmeliği'ne kadar çıkarılan tüm ÇED yönetmeliklerindeki temel gayenin bu süreci hızlandırmak ve AB çevre politikalarına uyum sağlamak olduğu söylenebilir. AB İlerleme Raporları'nda genellikle AB, ÇED ile ilgili ne yapılmasını istemişse bir sonraki yıl hükümet tarafından yerine getirilmiştir.

1993 tarihli ÇED Yönetmeliği Türkiye’de uygulanmaya başlandığı tarihten 2016 yılına kadar 59.732 ÇED kararı alınmış, bunlardan 54.357’si için “ÇED gerekli değildir”, 4.457’si için ise “ÇED olumlu” raporu verilmiştir. “ÇED gereklidir” kararı 872 projeye verilirken “ÇED olumsuz” kararı 46 projeye verilmiştir. 2016 yılında ise 3.157 Proje için

¹⁹⁶ <https://www.cnnturk.com/video/turkiye/iste-tartisma-yaratan-yeni-ced-yonetmeliği> (Erişim Tarihi: 03.11.2017)

¹⁹⁷ Suat Dervişoğlu “AB Müktesebatına Uyum Sürecinde Çevresel Etki Değerlendirmesi(ÇED)” *Türk İdare Dergisi*, Sayı:467, Haziran 2010, s.122

¹⁹⁸ Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği, 1993, Madde:1,

“ÇED Gerekli Değildir”, 405 için “ÇED olumlu”, 95 proje için ise “ÇED gereklidir” kararı almıştır¹⁹⁹.

2.2.1. ÇED’in Aşamaları ve Halkın Katılımı

ÇED aşama aşama ilerleyen bir süreçtir. Proje için başvuru yapılmasıyla başlanır izleme ve kontrol ile tamamlanır. ÇED Yönetmeliğinden hareketle sürecin aşamaları şöylece özetlenebilir:

Proje sahibinin başvurusu üzerine projenin ÇED Yönetmeliğine uygun olup olmadığına denetlenmesi: Bu aşamada projenin ÇED’e tabi olup olmadığı belirlenir. ÇED’e tabi değil ve Yönetmeliğin Ek 1 kapsamındaki bir proje ise Şehircilik Bakanlığı Ek 2 kapsamındaki bir proje ise valiliğe müracaat edilir.

Seçme-Eleme kriterleri uygulama yöntemi: EK-2 listesine tabi projeler ÇED’in gerekli olup olmadığına belirlenmesi amacıyla ÇED firmaları tarafından EK-4’e göre hazırlanan Proje Tanıtım Dosyası (PTD) valiliğe sunulur. Valilik ilgili kurumlardan görüş alarak PTD’yi değerlendirir. Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü’nün görüşü alınarak projeye ait ÇED kararı verilir. Seçme eleme kriterlerinin uygulanması süreci sonucunda ilgili proje için ÇED gerekli değildir veya ÇED gereklidir kararlarından birisi verilir. ÇED gerekli değildir kararı verilir ise firma yatırıma beş yıl içerisinde başlamak zorundadır. ÇED gereklidir kararı verilirse de bir yıl içerisinde ÇED başvuru dosyası hazırlanarak Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’na müracaat gerçekleştirilmelidir.

ÇED sürecinin başlatılması ve komisyon teşkili: EK-1 listesine tabi olan ve ÇED gereklidir kararı verilen faaliyetler için Firmalar ÇED dosyasını Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’na sunar, Bakanlık tarafından başvuru dosyasındaki bilgiler dikkate alınarak, ilgili kamu kurum ve kuruluş temsilcileri, Bakanlık yetkilileri, proje sahibi ve ÇED firmalarından²⁰⁰ oluşan bir komisyon oluşturulur. Proje ile ilgili olarak başvurunun yapıldığını, ÇED sürecinin başladığını, ÇED başvuru dosyasının halkın görüşüne açıldığını ve ÇED süreci tamamlanana değin proje ile ilgili görüş ve önerilerin valiliğe veya Bakanlığa verilebileceği Bakanlık ve valilik tarafından anons, askıda ilan, internet vb. araçlarla halka duyurulur. Bakanlık halkın katılımı toplantısı ve kapsam belirleme için görüş verme tarihini belirten bir yazıyı komisyon üyelerine gönderir. ÇED gereklidir kararı

¹⁹⁹ T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, “Çevre Denetim Raporu 2016” Ankara, 2017, s.10

²⁰⁰ ÇED Firması: Çevre danışmanlık hizmeti vermesi için Bakanlık tarafından belgelendirilen, yatırımcı adına ÇED projesini hazırlayan tüzel kişidir. <http://ced.csb.gov.tr/cevre-danismanlik-firmasi-i-82239> (Erişim Tarihi: 20.02.2018)

çıkan proje için ilgili firma tarafından hazırlanan başvuru dosyası Bakanlığa bildirilir. Bakanlık dosyayı inceleyerek ilgili taraflardan oluşan bir komisyon oluşturulur ve ÇED başvuru dosyası halkın görüşüne açılır.

Halkın Katılımı Toplantısı'nın Düzenlenmesi: Halkı yatırım hakkında bilgilendirmek, projeye ilişkin görüş ve önerilerini almak üzere, ÇED firmaları ve proje sahibinin katılımı ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca belirtilen tarihte, projeden en çok etkilenmesi beklenen vatandaşların kolaylıkla ulaşabileceği valilikçe belirlenen bir yerde ve saatte halkın katılımı toplantısı düzenlenir. ÇED firmaları toplantıya ilişkin bilgileri içeren bir ilanı, projenin gerçekleşeceği yörede yayınlanan yerel bir yayın ile birlikte yaygın süreli yayınlanan bir gazetede toplantı tarihinden en az 10 takvim günü önce yayınlatır. Toplantıda, halkın proje hakkında bilgilendirilmesi, görüş ve önerilerinin alınması sağlanır. Toplantı tutanağı bir sureti valilikte kalmak üzere Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na gönderilir.

Kapsam ve Özel Format Belirleme: Komisyon üyesi kurum ve kuruluşların görüş ve önerileri ile halktan gelen görüş ve öneriler doğrultusunda Bakanlıkça ÇED Raporu Özel Formatı hazırlanır ve ÇED firmalarına tebliğ edilir.

ÇED Raporu Hazırlama ve Uygunluk İncelemesi: Hazırlanan ÇED raporu firmalar tarafından Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca sunulur. Bakanlık raporun özel formata uygunluğunun incelenmesini beş iş günü içinde sonuçlandırır.

ÇED İnceleme ve Değerlendirme: Komisyon üyeleri yetki, görev ve sorumlulukları doğrultusunda görüş bildirir. Önemli bir eksiklik veya yanlışlık bulunması durumunda komisyon, bunların giderilmesini firmadan talep eder ve süreç durdurulur. Komisyon tarafından incelenerek son şekli verilen ÇED raporu, halkın görüş ve önerilerini almak üzere Bakanlık veya valilik tarafından askıda ilan, internet vb. yollarla on iş günü görüşe açılır. Bakanlık, halk ve diğer kuruluşlardan gelen görüşler doğrultusunda, rapor içeriğinde yer alan eksikliklerin tamamlanmasını, ek çalışmalar yapılmasını veya komisyonun yeniden toplanmasını talep edebilir.

Karar Verme: Bakanlık komisyon çalışmalarını, halkın görüşünü ve diğer kamu kurumlarından gelen görüşleri dikkate alarak “ÇED olumlu” yada “ÇED olumsuz” kararını on iş günü içinde verir. Proje için verilen “ÇED olumlu” ya da “ÇED olumsuz” kararı Bakanlık ve valilikçe askıda ilan ve internet aracılığı ile halka duyurulur. Proje sahibi “ÇED olumlu” veya “ÇED gerekli değildir” kararını aldıktan sonra projede yapılacak

değişiklikleri Bakanlığa veya valiliğe bildirmekle yükümlüdür. ÇED olumsuz kararı çıkması halinde yatırıma başlanamaz ÇED olumlu kararı çıkar ise de firma 7 yıl içerisinde yatırıma başlamakla yükümlüdür. Aksi halde “ÇED olumlu” kararı iptal edilir.

İzleme ve Kontrol: Bakanlık, nihai ÇED raporu veya “ÇED Gerekli Değildir” kararına ilişkin esas tanıtım dosyasında tahhüt edilen hususların yerine getirilip getirilmediğini izler ve kontrol eder²⁰¹. İzleme ve kontrol firma faaliyette olduğu müddetçe devam etmektedir. Kontrol sürecinde de yöre halkına faaliyetle ilgili öneri veya şikayetlerinin olup olmadığının sorulması gerekmektedir. Çünkü projeden etkilenmesi muhtemel yerleşim yerleri faaliyet devam ettiği sürece meydana gelebilecek olumsuzlukların etkisi altında olacaktır. Bu bağlamda faaliyet süresince görüş ve önerilerinin alınması demokratik bir süreç açısından önem arz etmektedir.

Özetle, ÇED süreci dokuz aşamadan oluşmaktadır. Çalışmanın sorunsalının halk katılım toplantılarının ÇED sürecine etkisi olması nedeni ile halkın bilgilendirilmesi aşamasının detaylı olarak açıklanması problemin netleşmesi açısından faydalı görülmüştür. ÇED sürecine halkın katılımına geçmeden önce Türkiye’de halk katılımı genel olarak bakmakta yarar vardır.

Türkiye’de halk katılımına yönelik bir metin bulunmamakla beraber bazı kanunlarda halk katılımına yer verilmektedir. Halk katılımına yer veren kanunların yerel yönetimlere ait olan kanunlar olduğu görülmektedir. AB- Türkiye ilişkileri bağlamında yerel yönetimlerde katılımı ve yönetişimi ön plana çıkaran düzenlemeler yapılmıştır.

2.2.2. Yasalarda Halk Katılımının Yeri

Türkiye’de halk katılımına yer veren yasal düzenlemeler Osmanlı dönemine kadar gitmektedir. Yönetimsel bağlamda halkın kendisini ilgilendiren konularda söz sahibi olmasının önünü açan temel gelişmeler, Tanzimat Dönemi’nde yönetim alanında yapılan önemli düzenlemelerle birlikte ortaya çıkmıştır²⁰². Cumhuriyet Dönemi’nde gerek milletvekili seçimleri gerek yerel yöneticilerin seçimlerine dair getirilen yasal düzenlemelerle halk katılımının önü açılmıştır. 29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte halk katılımının uygulanması Osmanlı’da olduğu gibi milletvekili seçimleri ile gerçekleşmiştir. Cumhuriyet’in ilanından sonra ilk olarak 1927 yılında 3

²⁰¹ <http://www.csb.gov.tr/gm/ced/index.php?Sayfa=sayfaicerik&IcId=673> (Erişim Tarihi: 02.06.2016)

²⁰² Muzaffer Sencer, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Tanzimat Sonrası Siyasal ve Yönetimsel Gelişmeler” *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt:17, Sayı:2, s.53

Nisan 1923 tarih ve 320 sayılı Seçim Yasası'na göre seçimler yapılmıştır²⁰³. Genel seçimler, gerek Osmanlı döneminde gerek Cumhuriyet döneminde halk katılımının sağlandığı uygulamalar olarak süregelmiştir. Halk katılımının uygulanma biçimi ve sınırları çıkarılan yasalarla değişiklik gösterse de seçimler halkın yönetime katılım araçlarından birisi olma özelliğini yitirmemiştir.

Başta T.C. Anayasa'sı olmak üzere vatandaşların katılımını sağlamaya yönelik çeşitli yasa ve yönetmeliklerle tanımlanan farklı uygulamalar bulunmaktadır. 5393 sayılı Belediye Yasası, 5302 sayılı İl Özel İdaresi Yasası, 4982 sayılı Bilgi Edinme Yasası, 5378 sayılı Engelliler Hakkında Yasası, Stratejik Çevresel Değerlendirme Yönetmeliği ve Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği Türkiye'de halkın katılımına yer veren başlıca yasal metinlerdir.

1982 tarih ve 2709 kanun numaralı T.C. Anayasa'sının "Siyasi Haklar ve Ödevler" başlığı altında vatandaşların seçme ve seçilme ile halkoylamasına katılma hakkına sahip olduğu belirtilmiştir²⁰⁴. 2005 tarih ve 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun "Mahalle ve Yönetimi" başlığı altında mahalle sakinlerinin katılımı ile ortak ihtiyaçların belirleneceğinden ve yine aynı kanunun "Kent Konseyleri" başlığında yer alan kent konseylerinin faaliyetlerinden bahsederken de sürdürülebilir kalkınmanın, çevre duyarlılığının ve kent vizyonunun geliştirilmesi gibi kent yaşamını etkileyen konularda katılımın hayata geçirilmesini sağlamaktan bahsedilmektedir²⁰⁵. 2005 tarih ve 5302 kanun numaralı İl özel idaresi kanununda meclis toplantılarının halka açık bir şekilde yapılacağı ve halkın görüş bildirme hakkının olacağı belirtilmiştir²⁰⁶. 2014 tarihli ÇED Yönetmeliği'nde de açıkça halkın bilgilendirileceği ve görüşünün alınacağı ifade edilmiştir.

Türkiye'de halk katılımının araçlarından olan referandum, anayasa değişikliği veya yasaların kabulü gibi bazı önemli meselelerde başvurulan bir yöntemdir. Ayrıca ÇED süreçleri gibi belirli bir yörede ve özel bir projeye ait uygulamalarda halk katılımı gerçekleştirilen toplantılar aracılığı ile sağlanmaktadır.

²⁰³ Kenan Olgun, "Türkiye'de Cumhuriyetin İlanından 1950'ye Genel Seçim Uygulamaları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.XXVII, Sayı 79, Ankara, 2011,s.15

²⁰⁴ 1982 Tarih ve 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, madde.66

²⁰⁵ 13.07.2005 Tarih ve 5393 Sayılı Belediye Kanunu, m.9, 76

²⁰⁶ Feyzullah Ünal " Türkiye'de Yerel Yönetimlerde Karar Verme ve Karar Verme Sürecinde Yer Alan Faktörlerin Analizi" *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBf Dergisi*, C.17, Sayı:3, 2012, s.268, 3.7.2005 Tarih ve 5393 Sayılı " Belediye Kanunu" m.19, 22.2.2005 Tarih ve 5302 Sayılı " İl Özel İdaresi Kanunu" m.12

Sobacı'ya göre Türkiye'de katılım seçimlerde oy kullanma ve referandum gibi klasik katılım yöntemleriyle sınırlandırılmıştır²⁰⁷. Çiftçi ise halkın belediye meclis toplantılarına katılımını ölçmeye yönelik yaptığı araştırma dâhilindeki belediyelerin %75'inde halkın meclis toplantılarına hiçbir şekilde katılmadığını tespit etmiştir²⁰⁸. Özkiraz ve Zeren ise yerel yönetimlerde halk katılımını ölçmek için yaptıkları çalışmalarında halkın yönetime katılım eğiliminin yüksek olduğunu (%86) ancak bunu bir katılım davranışı şekline dönüştürmedikleri sonucuna ulaşmışlardır²⁰⁹.

Türkiye'de halk katılımını ölçmeye yönelik araştırmaların sonuçları benzerlik göstermektedir. Bu bağlamda halk katılımını ölçmeye yönelik araştırmalardan çıkan sonuçların çalışmanın varsayımını desteklediği söylenebilir. Bu durum, katılım kültürünün zayıf olması ve merkezden yönetimin ağırlığını koruyor olması ile açıklanabilir. Huntington'a göre'de katılımın zayıf olmasının başlıca sebepleri arasında, eşitsizlik, ilgisizlik ve katılımda fayda görememe gibi nedenler sayılmıştır²¹⁰.

2.2.2.1. ÇED Sürecine Halkın Katılımı

Her insanın yaşadığı çevre hakkında söz sahibi olması eşitlikçi ve demokratik bir yaşamın gereğidir. Bu düşünceden hareketle insanların yaşadıkları çevre üzerinde etkisi muhtemel plan ve projeler hakkında söz sahibi olmalarının temel haklarından birisi olduğu söylenebilir.

ÇED Yönetmeliğinin dokuzuncu maddesi ile: “*Halkı yatırım hakkında bilgilendirmek, projeye ilişkin görüş ve önerilerini almak üzere; Bakanlıkça yeterlik verilmiş kurum/kuruluşlar ve proje sahibinin katılımı ile Bakanlıkça belirlenen tarihte, projeden en çok etkilenmesi beklenen ilgili halkın kolaylıkla ulaşabileceği Valilikçe belirlenen merkezi bir yer ve saatte Halkın Katılımı Toplantısı düzenlenir*”²¹¹ Buna göre halkın görüş ve önerilerinin alınması için yapılacak toplantıya katılımın sağlanması amacıyla toplantının halkın kolaylıkla ulaşabileceği bir yerde ve zamanda gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Yöre halkının toplantıdan haberdar olması amacıyla toplantı tarihini, yerini ve saatini belirten bir ilan, yörede yayınlanan yerel süreli bir

²⁰⁷ Mehmed Zahid Sobacı, a.g.e., s.230

²⁰⁸ Oya Çitçi, “Temsil, Katılma ve Yerel Demokrasi” *Çağdaş Yerel Yönetimler*, Cilt:5, Sayı:6, 1996, s.10

²⁰⁹ Ahmet Özkiraz, Halim Emre Zeren, “Yerel Yönetimlerde Halk Katılımı Tokat İl Merkezinde Uygulamalı Bir Çalışma” *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2(2009), s.237, 246

²¹⁰ Samuel P. Huntington and Joan Nelson “Political Participation in Developing Countries” *American Journal of Society*, Harvard Press, 1976, p.751-760, 752

²¹¹ 25.11.2014 Tarih ve 29186 Sayılı “Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği” m.9

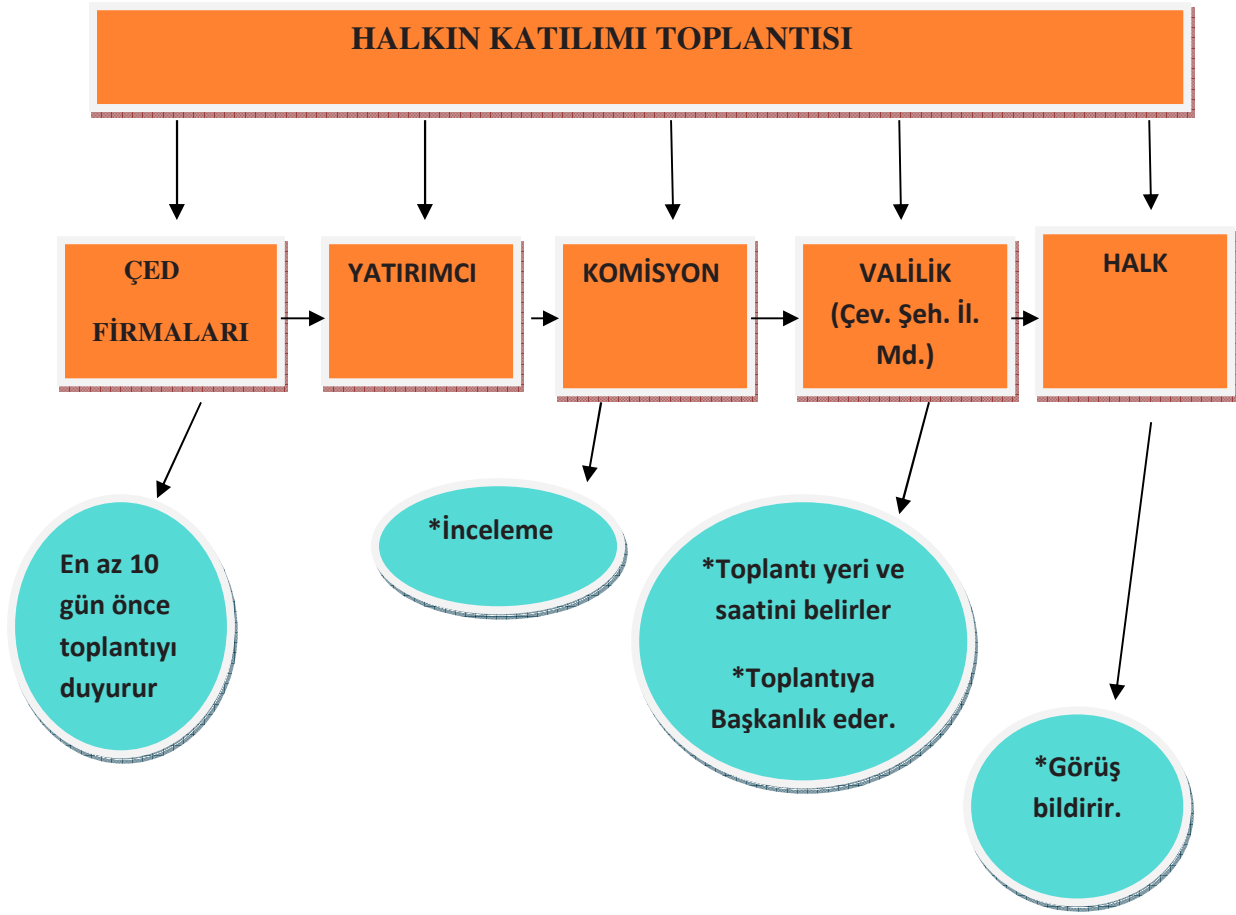
yayın ile birlikte yaygın süreli yayın olarak tanımlanan bir gazetede toplantıdan en az on gün önce yayınlanması gerekmektedir²¹². Bu sayede halkın toplantı hakkında bilgi sahibi olması ve katılımın sağlanması amaçlanmaktadır. Ancak, daha önceki yönetmeliklerde bu kural yerel ve ulusal gazeteler arasından traji en yüksek 5 gazeteden birisinde toplantı bilgisinin duyurulması şeklinde uygulanmaktaydı. Yüksek trajili ulusal gazetelerin takip edilme ihtimalinin daha fazla olacağı göz önüne alındığında yerel toplantılardan halkın haberdar olma olasılığının azaldığı söylenebilir. Ayrıca toplantı bilgisini gösterir broşür veya el ilanı gibi dökümanların hazırlanarak yöre halkının toplanma yerleri olan camii, kahvehane, köy meydanı gibi yerlerde dağıtılması gibi yollarla katılım düzeyinin artırılması mümkündür.

Halkın katılımı toplantısı Çevre ve Şehircilik İl Müdürü'nün veya görevlendireceği bir yetkilinin başkanlığında daha önce belirtilen yer ve saatte gerçekleştirilir. Toplantı ile halkın, proje hakkında bilgilendirilmesi, görüş, soru ve önerilerinin alınması amaçlanmıştır. Bu toplantıda başkan, katılımcılardan görüşlerini yazılı olarak da alabilir. Toplantı sonrasında toplantı tutanağı, bir sureti valilikte kalmak üzere Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na gönderilir. Valilik, halkın katılımı toplantısı ile halkın görüş ve önerilerini bildirebileceği süreç ile ilgili zamanlama takvimini ve iletişim bilgilerini halka duyurur. Halkın görüş ve önerileri, zamanlama takvimi içerisinde komisyona sunulur. Toplantıdan önce Bakanlıkça yeterlik verilmiş kurum veya kuruluşların halkı bilgilendirmek amacıyla broşür dağıtmak, anket uygulamak veya seminer düzenlemek gibi çalışmalar yapma hakları bulunmaktadır²¹³.

²¹² <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/11/20141125-1.htm> m.9, (Erişim Tarihi: 11.11.2017)

²¹³ 25.11.2014 Tarih ve 29186 Sayılı "Çevresel Etki..." m.9

Tablo 2. 1. Halkın Katılımı Toplantısı Süreci

Kaynak: <http://www.csb.gov.tr/gm/ced/index.php?Sayfa=sayfaicerik&IcId=673> 09.10.2017

ÇED Yönetmeliği değerlendirildiğinde halkın katılımı toplantılarının ÇED sürecine demokratik bir görünüm kazandırdığı söylenebilir. Ancak bu noktada asıl düşünülmesi gereken, bu toplantılar sonucu ortaya çıkan görüşlerin nihai ÇED raporu üzerinde etkili olup olmadığıdır. Yöre halkının istek, öneri ve hassasiyetlerinin dikkate alındığı ÇED süreçleri, gerçek anlamda demokratik süreçler olarak değerlendirilebilir. ÇED raporlarının yöre halkı ve diğer paydaşların talepleri dikkate alınarak hazırlanması katılımın ve yönetişimin göstergesidir. Aksi takdirde faaliyetin yasalara uygunluğunun sağlanmasından başkaca bir sonuç ortaya çıkmayacaktır.

Halkın bilgilendirilmesi toplantılarına katılımın mevzuatta belirtildiği gibi gerçekleşmediği örneklere rastlanmaktadır. Örnek olarak *Cerattepe* Bakır Maden Projesi (Artvin), II-A Grubu Kalker Ocağı ve Kırma-Eleme Tesisi (Keşan/Edirne) ve DETES-1

(Çatalağzı/Zonguldak) kömür tesisi ÇED süreçleri gösterilebilir. Bu projelerde halkın bilgilendirilmesi toplantılarında yöre halkı tarafından olumsuz fikir belirtilmiş ancak “ÇED gerekli değildir” veya “ÇED olumlu” kararı alınarak projelere başlanmıştır.²¹⁴ Bununla beraber halk görüşü doğrultusunda rapor çıkan projelerde bulunmaktadır. Umut Enerji Üretim Santrali (Terme/Samsun) ve Pumice A.Ş. Altın Madeni Ocağı ve Kirma-Elementesi Tesisi (Ayvacık/Çanakkale) halkın görüşü doğrultusunda sonuç alınan projelere örnek gösterilebilir²¹⁵. Ancak belirtmek gerekir ki, halkın görüşü doğrultusunda karar alınan bazı projelerde, halkın katılımı toplantısı gerçekleştirilememiş, ÇED süreçleri açılan davalar sonucu mahkeme kararı ile durdurulmuştur. Çevreci STK’ların protestolar düzenleyerek katılım toplantısını yaptırmadığı ve halkın yasal haklarını kullanmasına engel olduğu görüşüne varabiliriz.

Turan ve Güner Türkiye’de ÇED’in sadece aşılması gereken bürokratik bir süreç olarak algılandığı yönünde yaygın kanaat olduğunu belirtmişlerdir. Demiral ve Evin ise Türkiye’de çevre sorunlarına çözüm arayışında “önleyicilik” ilkesi yerine “gidericilik” ilkesinin öne çıktığını belirtmişlerdir²¹⁶. Ökmen ve Demir ÇED toplantılarının gerekli şekilde duyurulmadığı, katılım sağlayan kişilerin ise ÇED ile değil de yatırımcı firmanın köye yapmayı taahhüt ettiği, yol, köprü ve okul gibi yardımlarla ilgili görüş bildirdiği sonucuna varmışlardır²¹⁷. Yalçın, ÇED sürecine katılım konusunda sürecin gereği gibi işlemediği ve vatandaşların taleplerini duyurabilmek için çoğunlukla protesto ve hukuk mücadelesi yolunu seçtiklerini ifade etmektedir²¹⁸.

Öztürk 2007 yılında Sakarya’da gerçekleştirdiği çalışmasında ÇED sürecine halkın katılımının sağlanmadığını tespit etmiştir²¹⁹. Köse’de 2012 yılında Tokat ilinde yaptığı çalışmasında ÇED sürecine halkın katılımının zayıf olduğunu, özellikle kadınların

²¹⁴ “Danıştay Cerattepe’de Madencilik Yapılabilir Kararını Onadı”

<https://tr.sputniknews.com/cevre/201707061029159311-danistay-cerattepe-madencilik-onama/> (Erişim Tarihi:02.05.2018); “Santrale Yeşil Işık Çıktı” <http://www.safakgazete.com/santrale-yesil-isik-cikti-44285.html> (Erişim Tarihi: 02.05.2018)

²¹⁵ <http://siyasihaber3.org/e/ced> (Erişim Tarihi: 22.11.2017)

²¹⁶ Berkan Demiral, Hakan Evin, a.g.e., s.40

²¹⁷ Mustafa Ökmen ve Fatih Demir, “Türkiye’de katılımcı Çevresel Etki Değerlendirmesi Uşak İli Örneği” *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:27, s.270

²¹⁸ Melike Yalçın, “Türkiye’de Halkın Çevre Politikalarına Katılımı: Yasal Düzenlemeler ve Uygulamadaki Durum” 2012, s.1 <http://politikoloji.org/turkiyede-halkin-cevre-politikalarina-katilimi-yasal-duzenlemeler-ve-uygulamadaki-durum> (Erişim Tarihi:24.11.2017)

²¹⁹ Serbay Öztürk. “Çevresel Etki Değerlendirme Sürecine Halkın Katılımı: AHP Tekniği İle Bir Uygulama” Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü(Y.lisans Tezi), 2007, s.70

katılımının çok düşük düzeyde olduğunu belirlemiştir²²⁰. Dolayısıyla ÇED sürecine halkın katılımına ilişkin araştırmalar bu sürece halk katılımının eksik olduğu yönünde olup araştırma önermemizi doğrular niteliktedir.

Gerçekleştirilecek olan bir yatırım veya proje karşısında o yatırımdan/projeden etkilenmesi muhtemel olan kişi veya kişilerin bilgi edinmesi en tabi haklarıdır. Ancak ÇED sürecinde bilgi edinme tek başına bir anlam ifade etmemektedir. Halkın katılımı toplantılarını takip eden aşamalarda sürece dahil olan yöre halkı ve diğer paydaşların proje hakkındaki görüşlerinin nihai ÇED raporunu etkileyebilmesi gerekmektedir. Ancak, böyle bir durumda ÇED sürecinde yönetim ve katılımdan söz edilebilir.

²²⁰ Pınar Köse. “ Sürdürülebilir Kalkınma sürecinde Sosyal Gösterge Üzerine Eleştirel Bir Analiz: Niksar, Tokat Tepekışla Baraj ve Hidro Elektrik Santrali Projesi Örnek Çalışması” ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü(Y.Lisans Tezi), s.76

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇANAKKALE İLİ TERMİK SANTRALLERİ ÖRNEĞİNDE HALKIN KATILIMI VE MODEL TASARIMI

Çalışmanın bu bölümünde Çanakkale'nin demografik, tarihi ve coğrafi özellikleri verilecektir. Ayrıca Çanakkale'nin enerji potansiyeli ve Çanakkale'deki termik santraller hakkında bilgi verildikten sonra halkın katılımı probleminin tespiti için yapılan araştırmanın verileri aktarılacaktır.

Bu bölümde araştırma deseni ile birlikte yeni bir model tasarımı da yer almaktadır. Ayrıca nitel araştırma yapacak olan diğer araştırmacıların yararlanması için MAXQDA programında kodlama ve haritalandırma işlemi açıklanmaya çalışılmıştır.

3.1. Çanakkale İli Örneği

Asya ile Avrupa'nın Çanakkale Boğazı ile birbirinden ayrıldığı benzersiz bir coğrafyada yer alan Çanakkale binlerce yıllık tarihi zenginliği ve doğal güzellikleriyle Türkiye'nin ender şehirlerinden birisidir. Her iki kıtada da toprakları bulunan Çanakkale, Avrupa yakasında Gelibolu Yarımadası, Asya yakasında ise Biga yarımadasını kapsamaktadır.

3.1.1 Çanakkale İli Tarihçesi

Eski çağlarda Hellespontus ve Dardanel isimleri ile adlandırılmış Çanakkale, Asya ve Avrupa kıtalarında toprakları bulunan, eski medeniyetlere ev sahipliği yapmış bir şehirdir. Çanakkale'de, M.Ö. 750-550 yılları arasında Helen ticaret kolonileri çok sayıda şehir kurmuştur. Parion, Abydos, Sestos, Assos, Dardanos ve Lampsakos bu şehirlerden bazılarıdır. M.Ö. 7. yy.'da Lidyalılar, M.Ö.6. yy.'da ise Persler Çanakkale'de egemen olmuştur. Makedonya kralı Büyük İskender'in Persleri yenmesi ile bölgeye hakim olduğu bilinmektedir. M.Ö. 133 yılında ise Roma hakimiyeti başlamıştır. 14. yy.'ın başlarına gelindiğinde ise bölgede Türkler egemen olmaya başlamıştır²²¹.

Çanakkale, stratejik konumu nedeni ile tarih boyunca önemli savaşların yaşandığı bir coğrafya olmuştur. Troya savaşları ve 1. Dünya Savaşı bilenen en büyük savaşlardır.

²²¹ Çanakkale Tarihi, <http://www.canakkale.gov.tr/canakkale-tarihi> (Erişim Tarihi: 10.10.2017)

Bunların dışında Lydialıların, Perslerin ve Makedonya Kralı Büyük İskender'in Çanakkale'de hüküm sürdüğü bilinmektedir²²². 18 Mart 1915 tarihinde Türklerin zaferiyle sonuçlanan Çanakkale Deniz Savaşları ise Çanakkale'nin yaşadığı son savaştır.

3.1.2. Çanakkale İli Hakkında Genel Bilgiler

Çanakkale, Doğu ve Güneydoğu yönünde Balıkesir, Kuzey'de ise Tekirdağ ile komşu bir ildir²²³. İstatistik kurumunun güncel verilerine göre toplam nüfusu 519.793 kişi olan Çanakkale binde 9,8 oranında göç almaktadır²²⁴. Merkez ilçe ile birlikte 12 adet ilçesi bulunan Çanakkale'nin en kalabalık ilçesi 126.062 kişilik nüfusu ile merkez ilçedir. En küçük ilçesi ise 2.613 kişilik nüfusu ile Bozcaada'dır²²⁵. TÜİK hanehalkı verilerine göre Çanakkale ortalama hane halkı büyüklüğünde 2,7 kişi ile en düşük sıradadır²²⁶. Şehirle aynı adı taşıyan bir boğaza sahip olan Çanakkale Anadolu ve Avrupa ile Karadeniz arasındaki bağlantıyı sağlayan geçiş yollarından birisidir. Bu özelliği ile tarih boyunca elde edilmek istenen bir şehir olmuştur²²⁷.

İl ekonomisinde en önemli faaliyet alanı tarım olmakla beraber tarıma dayalı sanayi kolları da gelişme göstermektedir. İlin önde gelen sanayi kuruluşları arasında Çan'da bulunan Seramik ve Kalebodur fabrikaları, Ezine'de bulunan çimento fabrikası ve Merkezde dondurulmuş gıda sebze ve su ürünlerini değerlendiren fabrikalar yer almaktadır²²⁸. Günümüzde Çanakkale'de yükselen diğer bir sektör de enerji sektörüdür.

Türkiye artan enerji ihtiyacı ile birlikte, ihtiyacı karşılamak ve enerjide dışarıya bağımlılığı azaltmak için enerji üretimine ağırlık vermektedir. Bu üretimde termik santrallerin önemli bir payı bulunmaktadır. Elektrik Piyasası Düzenleme Kurulu'nun (EPDK) 2016 yılı raporuna göre toplam kurulu güç içerisinde termik kurulu gücün oranı

²²² Çanakkale'nin Tarihi, <http://www.canakkalekulturturizm.gov.tr/TR,70468/tarihce.html> (Erişim tarihi: 02.01.2018)

²²³ Aslı Güzel "Rüzgar Enerji Santralleri ve Halkın Kabulü: Çanakkale-Erenköy Örneği" Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü(Yayınlanmamış Y.Lisans Tezi),2013, s.52

²²⁴ Türkiye İstatistik Kurumu "Nüfus İstatistikleri" <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> (Erişim Tarihi: 30.11.2017)

²²⁵ Çanakkale Rehberi, Çanakkale'nin Nüfusu, <http://www.canakkale.gov.tr/nufusu> (Erişim Tarihi: 30.11.2017)

²²⁶ <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24646> (Erişim tarihi: 11.01.2018)

²²⁷ TÜİK. " Bölgesel Göstergeler TR 22 Balıkesir Çanakkale" 2010, s.10

²²⁸ www.canakkale.bel.tr/icerik/1942/ekonomik-yapi/ (Erişim Tarihi:15.12.2017)

%56.59 olarak gerçekleşmiştir²²⁹. Türkiye enerjide dışa bağımlılığı azaltmak için termik santral yapımına ağırlık vermektedir. Santraller kurulurken enerji üretiminde kullanılacak olan kaynağa yakınlık, enerjinin arz edileceği piyasaya yakınlık ve teknik ihtiyaçları karşılamak için elverişli coğrafi alan (denizden soğutma suyu kullanımı gibi)²³⁰ en önemli tercih sebeplerindedir. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından yayınlanan “sektörel rehber” adlı çalışmaya göre aşağıda verilen nedenler termik santraller için yer seçimi yapılırken göz önünde bulundurulmaktadır;

- Mevcut hava kalitesi
- Alıcı ortama deşarj edilmeden önce atık suların arıtılması gerekliliği
- Yerleşim merkezlerine yakınlık
- Alanın sağlık kuruluşları, okullar ve konutlara uzaklığı
- Deprem ve göçük riski olan alanlar
- Jeolojik açıdan sakıncalı alanlar
- Çeşitli nedenlerle koruma altında olan alanlar ve askeri bölgeler

Termik santrallerin hizmet verebilecekleri sanayi bölgelerinde kurulması planlandığında, çevresel etkilerin bölgedeki diğer sanayi kolları da düşünülerek kümülatif bir şekilde yapılması gerekmektedir²³¹.

3.1.3. Çanakkale’de Termik Santraller

Çanakkale, hem gemilerle gelen ithal kömürün santrallere ulaşımı açısından hem de üretilen enerjinin transfer edileceği bölgelere yakın olması nedeniyle termik santrallerin yoğun olarak kurulması planlanan iller arasında yer almaktadır. Ayrıca yerli kömür ile çalışan santraller için kömür ocaklarının bulunması da yer seçimi konusunda belirleyici olmaktadır. Bu kapsamda Çanakkale’ye 16 adet termik santral kurulması planlanmaktadır.

²²⁹ EPDK, “Elektrik Piyasası 2016 Yılı Piyasa Gelişim Raporu” s.1

<http://www.epdk.org.tr/TR/Dokumanlar/Elektrik/YayinlarRaporlar/ElektrikPiyasasiGelisimRaporu>, (Erişim Tarihi: 20.12.2017)

²³⁰ Sarıkaya Enerji “Karaburun Entegre Termik Santrali Teknoloji ve Konfigürasyon Değişikliği Projesi Nihai ÇED Raporu”Çanakkale, 2016, s.336

²³¹ “Çevresel Etki Değerlendirmesi Sektörel Rehberi”,

https://www.csb.gov.tr/gm/dosyalar/belgeler/belge376/Sektorel_rehber_termik.pdf (Erişim tarihi: 02.01.2018)

Bu santraller, 2 adet inşaat halinde, 5 adet ÇED olumlu kararı alıp faaliyete başlamamış, 5 adet ÇED süreci devam eden ve 4 adet de ÇED süreci sonra eren santraller olmak üzere dağılım göstermektedir. Çan ve Biga ilçelerinde üretimde olan 2 adet santralle birlikte toplam sayı 18 adettir²³². İnşaat aşamasında olan santraller; Cenal Entegre enerji Santrali ve Çan 2 Termik Santrali'dir. ÇED olumlu raporu alan santraller; Karaburun Termik Santrali²³³, Filiz Kirazlıdere Termik Santrali, Filiz Kirazlıdere 2 Termik Santrali ve Ağan Termik Santrali. ÇED süreci devam eden santraller; Kocadalyan Termik Santrali, Biga Termik Santrali, Naren 1 Entegre Termik Santrali, Çırpılar Termik Santrali ve Namel Elektrik Üretim A.Ş. Termik Santrali. ÇED Süreci sona eren Santraller ise; Babadere Termik Santrali, Ezine Doğalgaz Kombine Çevrim Santrali, Çırpılar Termik Santrali ve Kaptan Demir Çelik A.Ş. frimasına ait bir termik santral bu kapsamda yer almaktadır.

Çanakkale'de kurulmuş ve kurulacak olan termik santrallerin Çanakkale'de üretilen elektrik enerjisi içerisinde payı %90.4 ile en üst sıradadır²³⁴. Çanakkale'de termik santrallerin kapasitesi 15173 MW olup Türkiye'de üretilen enerjinin %18.25'ine denk gelmektedir²³⁵. Türkiye'nin enerji ihtiyacı ve Çanakkale'de kurulacak olan santrallerin enerji potansiyelleri göz önüne alındığında termik santrallerin gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Ancak, bu noktada projelerin çevre hassasiyetleri gözetilerek ve yöre halkının görüşleri değerlendirilerek hayata geçirilmesi önem arz etmektedir.

3.2. Araştırma Yöntemi ve Analiz Tekniği

Burada ilk olarak, araştırma problemi, amacı, kapsamı, sınırları ve araştırma soruları hakkında bilgi verilmiştir. İkinci olarak, araştırma yöntemi kapsamında araştırma sorularından hareketle seçilen araştırma deseni anlatılmış ve bu desenin neden tercih edildiği açıklanmıştır. Veri toplama yöntemleri anlatılmış, veri analizi süreci, kullanılan temalar ve kodlar açıklanmıştır. Üçüncü olarak, araştırma bulguları görseller kullanılarak açıklanmış, yer yer doğrudan alıntılara da yer verilerek okuyucuya, ortaya çıkan bulguları temsil eden çarpıcı ifadelere doğrudan ulaşma fırsatı verilmiştir.

²³² Çanakkale Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü'nün 66577777-220.99-E.5053 Sayılı ve 13.06.2017 Tarihli Yazısı

²³³ Karaburun Termik Santrali Çed olumlu raporunu aldıktan 2 yıl sonra kapasite artışı ve teknoloji değişikliğine gitmiştir. Dolayısıyla aynı santral için 2. defa ÇED süreci gerçekleşmiştir. Bu nedenle Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'ndan alınan raporlarda santral için iki ayrı ÇED raporu yer almaktadır.

²³⁴ Çanakkale Elektrik Santralleri, <http://www.enerjiatlası.com/sehir/canakkale/> (Erişim tarihi: 02.03.2018), İçdaş Biga Termik Santrali http://www.icdasenerji.com/pages/1/1/f/tr-TR/icdas_Biga_Termik_Santrali.aspx (Erişim Tarihi:02.03.2018)

²³⁵ http://www.emo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=88369 (Erişim tarihi:12.03.2018)

3.2.1. Problem

Çevre politikaları tarihsel süreç içerisinde onarımcıdan önleyici politikalara doğru gelişim göstermiştir. Sanayi Devrimiyle birlikte Batılı ülkeler iktisadi kalkınma yarışına girmişler, doğayı hammadde kaynağı ve atık deposu olarak görmüşlerdir. Kendi kaynakları yetersiz kaldığında Batı dışındaki coğrafyalardaki kaynakları sömürerek, doğayı tahrip etmişlerdir. Ancak, doğal kaynakların sınırlı olması, çevre sorunlarının küresel dolaşım ile birlikte tüm dünyadaki canlı yaşamını tehdit ettiğinin anlaşılması, bu yönde yapılan araştırma ve haberler neticesinde Batı’da 1960’larda itibaren çevre bilinci gelişmeye, çevreci hareketler ortaya çıkmaya başlamıştır. 1972 Stockholm Konferansı ile birlikte Birleşmiş Milletler (BM) çatısı altında BM Çevre Programı (UNEP) oluşturulmuştur. Doğal kaynakların sınırlılığı nedeniyle, iktisadi büyümeyi devam ettirebilmek için sürdürülebilir kalkınmanın önemine vurgu yapılmış, onarımcı politikaların terk edilerek, önleyici çevre politikalarının hayata geçirilmesi önerilmiştir. Batı toplumlarında çevre duyarlılığının artması ve çevreci muhalif hareketlerin de etkisiyle çevre politikalarına halkın da dâhil edildiği süreçler işletilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda ABD ve AB ülkelerinde doğal çevrede değişime neden olabilecek, yerel halkın yaşamını etkileme potansiyeli bulunan projelere katılımlarına ve görüş bildirmelerine imkân veren ÇED süreçleri işletilmeye başlanmıştır. Benzer gelişmeler AB’ye aday ülke statüsündeki Türkiye’de de yaşanmış 1983 tarih ve 2872 sayılı Çevre Kanunu’na istinaden hazırlanan ÇED Yönetmeliği 1993 tarih ve 21489 sayılı resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Ancak, Türkiye’de ÇED süreçlerinin işletilmesi, yerel halkın bu süreçlere katılımı ve bilgilendirilmesi esnasında sorunlar yaşandığı ileri sürülmektedir. Örneğin, Tekirdağ Çerkezköy’de yapılması planlanan termik santralin ÇED toplantısına salonun yetersiz olduğu gerekçesi ile katılmak isteyen halkın alınmadığı haberi ulusal ve yerel basında yer almaktadır.²³⁶ Sinop’ta yapılacak olan nükleer santral projesine ait ÇED toplantısına yönelik de aynı yönde eleştiriler basında yer almaktadır.²³⁷ Başka bir haberde ise Çanakkale’de maden projelerine ilişkin gerçekleştirilen ÇED toplantısına çevreci örgütlerin alınmadığına yöneliktir.²³⁸ Örnekleri çoğaltmak mümkündür ancak belirtmek gerekir ki bu tür haberlerde dikkat çeken diğer bir nokta ise haberi yapan yayın

²³⁶ “Halkın Katılım Toplantısına Halk Katılmadı.” <http://t24.com.tr/haber/halkin-katilimi-toplantısına-halk-katilamadi,550410> (Erişim Tarihi: 22.05.2018)

²³⁷ “Sinop’ta Halkın Katılım Toplantısına Halk Katılmadı” <http://t24.com.tr/haber/sinopta-halkin-katilim-toplantısına-halk-katilamadi-nukleere-hayir-diyenlere-polis-mudahale-etti,553905> (Erişim Tarihi:21.05.2018)

²³⁸ “Çanakkale’de ÇED Toplantısına Alınmayan Çevrecilerden Tepki” <https://www.haberler.com/canakkale-de-ced-toplantısına-alınmayan-8514561-haberi/> (Erişim Tarihi:22.05.2018)

organlarının muhalif bakış açısıyla konuyu ele almalarıdır. Özellikle, enerji projeleri konusunda, Ak Parti hükümetleri döneminde hayata geçirilen ya da planlanan tüm projelere karşı çevreci olduğunu öne süren bazı dernekler, muhalif partilerin milletvekilleri ve yerel yöneticileri bu projeler aleyhine yerel halkı tepki göstermeye teşvik eden çalışmalar yürütmektedirler. Bununla birlikte, gelişen Türkiye için enerji projesi yatırımları hayati önemde olup bu projelere ilişkin ÇED süreçlerine yerel halkın katılımı, doğru bilgilendirilmesi projelerin sosyal kabulü bakımından gerekliliktir. Çünkü halka rağmen halk adına uygulamaya konulan politikaların toplum tarafından sahiplenilmesi mümkün gözükmemektedir. İşte bu noktada *araştırmanın problemi* “Türkiye’de, enerji alanındaki projelere ilişkin ÇED süreçlerine yerel halkın katılımı nasıl sağlanmaktadır?” şeklindedir.

Türkiye’de 2014 tarih ve 29186 sayılı ÇED Yönetmeliği’nde yer verilmesine karşın, yerel halkın bu sürece katılımının önünde bazı engeller olduğu araştırma sürecinde gerçekleştirilen okumalardan, doküman incelemelerinden ve alanda gerçekleştirilen görüşmelerden anlaşılmıştır. Bu engeller a) Yerel halkın projeler hakkında devlet tarafından doğru ve yeterli düzeyde bilgilendirilmemesi, b) Devlet, özel sektör, yerel yönetim, STK’lar ve yerel halkın eşit düzeyde sürece dâhil edildikleri, birlikte karar alıp uyguladıkları yönetişimci bir sürecin işletilmesi yerine; mevzuattaki gerekliliğin yerine getirilmesi için göstermelik toplantılar yapılması ve projelerin uygulanması aşamasında yerel halkın istek, beklenti ve önerilerinin dikkate alınmaması, c) Alanda faaliyet gösteren muhalif STK’ların ve siyaset adamlarının projelere ilişkin olumsuz propagandaları şeklinde sıralanmaktadır. Dolayısıyla araştırma, Türkiye’de ÇED süreçlerine halk katılımının göstermelik düzeyde kaldığı *önermesine* dayandırılmıştır.

3.2.2. Amaç ve Araştırma Soruları

Türkiye’de enerji alanındaki projelere ilişkin ÇED süreçlerine yerel halkın katılımının nasıl sağlandığının Çanakkale ili örneğinde ortaya konmasıdır. Araştırma Türkiye’de ÇED süreçlerine yerel halkın katılımının yeterli düzeyde sağlanamadığı önermesine dayandırıldığından, katılımın önündeki engellerin Çanakkale ili örneğinde ortaya konması, bu sorunların çözümü ve yerel halkın ÇED süreçlerine katılımını artırmaya yönelik öneriler geliştirilmesi de araştırmanın amaçları arasında yer almaktadır. Çanakkale ilinin araştırma alanı olarak belirlenmesinde, bu ilde hükümetin 12 adet rüzgar

enerjisi²³⁹ ve 16 adet termik santral projesini hayata geçirmek istemesi etkili olmuştur. Yukarıda da özetlendiği üzere Çanakkale ili Asya ile Avrupa kıtaları arasında doğal bir köprü konumundadır. Ak Parti Hükümeti 2023 yılında bitirilmesi planlanan 1915 Çanakkale Köprüsü'yle Asya ve Avrupa kıtaları arasındaki bağlantıyı daha da güçlendirmeyi hedeflemektedir. Çanakkale ili İstanbul, Kocaeli, Bursa, İzmir gibi büyük enerji tesislerinin bulunduğu kalabalık nüfuslu illere yakın bir konumdadır. Doğal bir boğaz olan Çanakkale Boğazı'na sahip Çanakkale ili güçlü rüzgar enerjisi potansiyeline ve denize kıyısı bulunması nedeniyle de termik santrallerin soğutulmasında bu suların yararlanılması imkanına sahiptir. Tüm bu ve benzeri nedenlerle hükümetin Çanakkale ilinde enerji projesi yatırımlarına ağırlık verdiği söylenebilir. Bununla birlikte, Çanakkale ili %53'ü²⁴⁰ ormanlarla kaplı olup orman varlığı bakımından Türkiye'de 11. sırada yer almaktadır.²⁴¹ 1915 Çanakkale Köprüsü'nün tamamlanmasının ardından İstanbulla bağlantısı kolaylaşacağından, İstanbul'daki sanayinin ve nüfusun bir kısmının zamanla Çanakkale'ye kayabileceği, ilin ilerleyen yıllarda önemli oranda göç alacağı söylenebilir. İl merkezinde konut sektöründe yaşanan hareketlilik ve inşaat faaliyetleri bu öngürüyü doğrular niteliktedir²⁴².

Araştırma amacı doğrultusunda, Türkiye'deki ÇED süreçlerine a) yerel halkın katılımı nasıl sağlanmaktadır?, b) yerel halkın sürece katılımında ne tür sorunlarla karşılaşmaktadır?, c) yerel halkın sürece katılımını artırmak için nasıl bir model geliştirilebilir? ve d) yerel halkın ÇED sürecine katılımı konusunda üç proje arasında nasıl bir farklılık vardır? sorularına cevap aranmıştır.

²³⁹ "Rüzgar Enerji Santralleri" <http://www.enerjiatlas.com/ruzgar/> Erişim tarihi:22.05.2018)

²⁴⁰ "Orman Varlığımız: Çanakkale" <https://www.ogm.gov.tr/Sayfalar/Ormanlarımız/Illere-Gore-Orman-Varligi.aspx> (Erişim Tarihi:21.05.2018)

²⁴¹ Orman ve Su İşleri Bakanlığı "Türkiye Orman Varlığı"

<https://www.ogm.gov.tr/ekutuphane/Yayinlar/T%C3%BCrkiye%20Orman%20Var%C4%B1%C4%9F%C4%B1-2016-2017.pdf> (Erişim Tarihi:22.05.2018)

²⁴² Çanakkale'de konut satışları artış göstermektedir. Tuik verilerine göre 2013 yılı toplam konut satışı 9991 iken 2017 yılında bu sayı 13059'a ulaşmıştır. 2018 yılının ilk 4 ayında ise 3831 olarak tespit edilmiştir. "İllere ve Yıllara Göre Konut Satış Sayıları" www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1482 (Erişim Tarihi:21.05.2018)

3.2.3. Kapsam ve Sınırlılıklar

Araştırmanın kapsamına Çanakkale ilindeki 14 termik santral projesi girmektedir. Bunlar sırasıyla Ağan Termik Santrali (TS), Biga TS, Bahçepınar TS, Cenal TS, Çırpılar TS, Enerjisa TS, Ezo Enerji TS, Güreci TS, Kirazlıdere TS, Karaburun TS, Kocadalyan TS, Naren Entegre TS, Namal TS ve 18 Mart TS şeklinde sıralanmaktadır. Bu termik santral projeleri ÇED başvurusunda bulunmuş olup 7' sine "ÇED olumlu" raporu verilmiştir. Türkiye'de, enerji alanındaki projelere ilişkin ÇED süreçlerine yerel halkın katılımının önündeki engeller araştırma problemi olarak belirlendiğinden, ÇED süreci devam eden ve henüz başlatılmamış projeler araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır. Dolayısıyla, Filiz Kirazlıdere/Lapseki, Ağan/Biga, CENAL Entegre Enerji Santrali/Biga, Çan 2 Termik Santrali/Çan ve 18 Mart Çan Termik Santrali/Çan termik santralleri projelerindeki ÇED sürecinin tarafları araştırma kapsamına dâhil edilmiştir. Ancak, Filiz Kirazlıdere/Lapseki ve Ağan/Biga termik santralleri yetkilileri araştırma için ayrılan sürede görüşme yapmayı kabul etmediklerinden bu iki projeye ilişkin ÇED sürecinin tarafları da araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır. Sonuçta araştırma, Biga İlçesi'ndeki CENAL Entegre Enerji Santrali, Çan İlçesi'ndeki Çan 2 ve 18 Mart Termik Santralleri kapsamındaki ÇED sürecinin taraflarıyla sınırlandırılmıştır.

Çanakkale Valiliği/Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü yetkilileri, Biga İlçesi'ndeki CENAL Entegre Enerji Santrali, Çan İlçesi'ndeki Çan 2 ve 18 Mart Termik Santralleri yetkilileri, CENAL Entegre Enerji Santrali'nin bulunduğu Biga İlçesi Karabiga Beldesi Ulucamii mahallesi, Yalı mahallesi ve Zeytinlik mahallesi halkı, Çan İlçesi'ndeki Çan 2 Termik Santrali'nin bulunduğu Yaya köyü halkı ve 18 Mart Termik Santrali'nin bulunduğu Kulfal köyü halkı ÇED sürecinin tarafları olarak araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Bunlara ek olarak, Biga, Karabiga ve Çan belediyeleri yetkilileri, Biga ve Çan ilçelerinde termik santral projeleri aleyhinde faaliyet yürüten çevreyle ilgili STK yetkilileri ve termik santrallerin bulunduğu yöredeki köy muhtarları da araştırma kapsamına dâhil edilmiştir.

Araştırma kapsamında yer alan, termik santral bulunan bölgelerdeki köylerin ve mahallelerin 2018 yılı nüfusu Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) verilerine

göre 3.354 kişidir²⁴³. Zaman ve maliyet kısıtları nedeniyle tüm bu kişilerle tek tek görüşülmesi mümkün olmadığından amaçlı örnekleme yöntemiyle sadece söz konusu köylerde yaşayan ve ÇED toplantılarına katılan kişiler (18 kişi) örneklem olarak belirlenmiştir. Amaçlı örneklemenin değişik türleri olup burada tipik durum örnekleme tercih edilmiştir. Tipik durum örnekleme yeni bir uygulama ya da yenilik tanıtılmak istendiğinde, bu uygulama veya yeniliğin gerçekleştirildiği bir dizi durum arasından, en tipik bir veya birkaç tanesi belirlenerek yapılan çalışmadır. Tipik durumların seçiminde bu konuda bilgi sahibi bireyler, kurumlar, veri tabanları veya araştırma sonuçlarından yararlanılabilir. Amaç, ortalama durumları çalışarak belirli bir alan, konu, uygulama ya da yenilik hakkında yeterli bilgi sağlamaktır. Bu bağlamda, araştırmanın gerçekleştirildiği Yaya, Kulfal, Ulucamii, Zeytinlik ve Yalı mahalle ve köylerinde yapılan *yerel halkın bilgilendirilmesi toplantılarının* tutanakları Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'ndan temin edilerek tipik durum olarak incelenmiştir.²⁴⁴ Yerel halkın yetkililerle yaptıkları görüşmelerdeki soruları, şikâyetleri ve talepleri değerlendirilmiştir.

3.2.4. Desen

Türkiye'de, enerji alanındaki projelere ilişkin ÇED süreçlerine yerel halkın katılımının nasıl sağlandığı araştırıldığından çalışma örnek olay deseni şeklinde tasarlanmıştır. Örnek olay, sınırlı bir sistemin derinlemesine betimlenmesi ve incelenmesi sürecidir. Güncel bir olay ya da olgu gerçek hayattaki bağlamıyla birlikte incelenmektedir. Saha odaklı bir desen olup araştırılan şey sınırlı bir sistem, etrafında sınırlar olan bir birimdir. Dolayısıyla, örnek olay deseni kullanan araştırmacının çalıştığı olay veya olgunun sınırlarını belirlemesi gerekmektedir. Teorik ve pratik olarak görüşülecek kişi sayısının ya da yapılacak gözlemlerin sonu yoksa bu tür olguların örnek olay için yeterince sınırlı olmadığına hükmedilir²⁴⁵. Örnek olay, bir konu, olgu veya problemi anlamak için bir veya birden fazla olay ya da kişi kullanılarak yürütülen çalışmalardır. Örnek olay araştırmasında çalışılan kişi, sınıf, ofis, okul, şehir, meslek türü gibi birimlerin her biri çalışma ögesi olarak kabul edilir. Çalışılan örnek sayısına göre, tek ögeli ve çok ögeli örnek olay araştırmaları yapılmaktadır. Burada önemli olan örnek sayısının dört-beşi

²⁴³ “Köy ve Belde Nüfusları” <http://www.karabiga.bel.tr/m/beldemizin-nufusu-artist> (Erişim Tarihi:21.05.2018); <https://www.yerelnet.org.tr/koyler/koy.php?koyid=241276> (Erişim Tarihi:21.05.2018); <https://www.yerelnet.org.tr/koyler/koy.php?koyid=241016> (Erişim Tarihi:21.05.2018)

²⁴⁴ Çanakkale Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü'nün 66577777-220.99-E.5053 Sayılı ve 13.06.2017 tarihli yazısı

²⁴⁵ Merriam, B. Sharan (2013), Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber, (Çev. Edt.) Selahattin Turan, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim ve Danışmanlık Tic. Ltd. Şti., Ankara, 2013, s.40-41

geçmemesidir²⁴⁶. Bu araştırma çoklu örnek olay araştırması şeklinde düzenlenmiştir. Araştırmacının konuya ilişkin farklı bakış açılarını ortaya koyabilmesi için çoklu örnek olay çalışması tavsiye edilmektedir. Her örnek için aynı prosedürler takip edilmekle birlikte, olayların meydana geldiği bağlamlar farklı olduğundan, bir örnek olayı diğerlerine genellemede dikkatli davranılması gerekmektedir. İncelediği örnek olaylar arasında genelleme yapmak isteyen araştırmacının, birbirine benzer örnekler seçmesinin olaylar arasında genelleme yapmasını kolaylaştırabileceği ifade edilmektedir²⁴⁷.

Çalışmanın odak noktasının “nasıl” ve “neden” sorularına cevap araması, çalışılan konuyla ilgili çevresel faktörlerin de araştırılması gerektiğinde örnek olay deseninin kullanılması tavsiye edilmektedir²⁴⁸. Bu çalışmada da a) ÇED süreçlerine yerel halkın katılımının nasıl sağlandığının; b) sürecin tarafları arasında yer alan kamu, özel sektör, STK’lar gibi çevresel faktörlerin bu süreci nasıl etkilediğinin; c) farklı örnekler arasında yerel halkın sürece katılımı konusunda bir farklılık olup olmadığının belirlenmek istenmesi nedenleriyle çoklu örnek olay deseni tercih edilmiştir. Biga İlçesi’ndeki CENAL Entegre Enerji, Çan İlçesi’ndeki Çan 2 ve 18 Mart Termik Santrallerine ilişkin ÇED süreçleri araştırmanın örnek olaylarıdır.

3.2.5. Veri Toplama Yöntemleri

Araştırma verilerinin toplanmasında ilk olarak görüşme yönteminden yararlanılmıştır. Görüşme, önceden belirlenmiş ve ciddi bir amaç için yapılan, soru sorma ve cevaplama dayanan karşılıklı ve etkileşimli bir etkileşim sürecidir²⁴⁹. Araştırmada yerel halkın ÇED süreçlerine nasıl katıldığının belirlenmesi amaçlandığından görüşme yöntemi tercih edilmiştir. Yapılandırılmış, yarı-yapılandırılmış ve yapılandırılmamış olmak üzere üç tür görüşme yönteminden söz edilmektedir²⁵⁰. Bu çalışmada, yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi tercih edilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşmelerde görüşme formundan yararlanılmaktadır. Böylece, farklı kişilerden aynı tür bilgilerin alınması amaçlanmaktadır. Araştırmacı önceden hazırladığı konu ve alanlara bağlı kalarak,

²⁴⁶ Ahmet Güler - Halıcıoğlu, Serkan - Taşgın, Serkan (2015), Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2015, s. 301-313

²⁴⁷ W. John Creswell, Nitel Araştırma Yöntemleri Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma Deseni, (Çev. Edt.) Mesut Bütün ve Selçuk Beşir Demir, Siyasal Kitabevi, 3. Baskı, Ankara, 2016, s.99

²⁴⁸ Ahmet Güler vd., age. s.303

²⁴⁹ Ali Yıldırım, Hasan Şimşek, Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin Yayıncılık, 10. Baskı, Ankara, 2016, s.129

²⁵⁰ Hüseyin Bal, Nitel Araştırma Yöntem ve Teknikleri, Sentez Yayınları, İstanbul, 2016, ss. 162-163; Ali Yıldırım, Hasan Şimşek, age. ss.130-132

hem önceden hazırlanmış soruları sorma, hem de bu sorular konusunda daha ayrıntılı bilgi almak amacıyla ek sorular sorma özgürlüğüne sahiptir. Soruların sırasını değiştirebilir, bazı konuların ayrıntısına girebilir ya da sohbet tarzı bir yöntem belirleyebilir²⁵¹

Görüşme formu, toplam 9 sorudan oluşmaktadır. 2, 8 ve 9 numaralı sorular ilgili literatürden, diğer sorular ise alanda yapılan gözlemler ve görüşmeler, konuyla ilgili dokümanlar incelenerek araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Görüşme kapsamında Biga İlçesi'ndeki CENAL Entegre Enerji Santrali, Çan İlçesi'ndeki Çan 2 ve 18 Mart Termik Santralleri yetkilileri (3 kişi), Çanakkale Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü yetkilisi (1 kişi), Biga, Karabiga ve Çan belediyelerinin yetkilileri (4 kişi), Yaya ve kulfal köylerinin muhtarları (2 kişi), Ulucamii, Yalı ve Zeytinlik mahallelerinin muhtarları(3 kişi) ve STK temsilcileri (5 kişi) olmak üzere toplam 18 kişiyle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşme formları kullanılarak toplanan veriler not almak suretiyle kaydedilmiş, daha sonra yazıya geçirilerek araştırma dokümanı haline getirilmiştir.

Araştırma verilerinin toplanmasında yararlanılan diğer yöntem ise doküman incelemesidir. Doküman incelenmesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizi sürecidir. Araştırmacıya zaman ve para tasarrufu sağlamanın yanında, diğer veri toplama yöntemleriyle birlikte kullanıldığında verinin çeşitlendirilmesine ve araştırmanın geçerliliğinin artırılmasına katkıda bulunmaktadır²⁵². 2014 tarih ve 29186 sayılı ÇED Yönetmeliği'nde yerel halkın projeler konusunda bilgilendirilmesi ve görüşlerinin alınması için valilikçe belirlenen yer ve saatte bilgilendirme toplantıları yapılması öngörülmüştür. Görüşme tutanakları Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü yetkililerince Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na gönderilmektedir. Araştırmada, Çanakkale örneğinde yerel halkın termik santral projelerinin ÇED süreçlerine nasıl katıldığı, görüşlerinin dikkate alınıp alınmadığı sorgulandığından bilgilendirme toplantısı tutanakları Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'ndan talep edilmiştir. 25.08.2016 tarih ve saat 10.00'da Güreci Köyünde yapılan toplantı tutanakları Bakanlığın 13.06.2017 tarih ve 66577777-220.99-E.5053 sayılı yazısıyla araştırmacıya ulaştırılmıştır.

Görüşme yöntemi ve doküman incelemesi yöntemleriyle toplanan veriler araştırmacı tarafından tekrar tekrar okunarak belirli temalar ve kodlar altında

²⁵¹ Ali Yıldırım, Hasan Şimşek, age. s.132

²⁵² Ali Yıldırım...Age. s.190

düzenlenmiştir. Daha sonra içerik analizine tabi tutularak anlamlı bilgiler haline getirilmiştir.

3.3. Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi

Halkın katılımı toplantısı tutanakları döküman analizi yöntemi ile incelenmiştir. Tutanaklarda yer alan ifadeler toplantıya katılım sağlayan yöre halkının görüşlerini yansıtmaktadır. Araştırma kapsamında yapılan görüşmeler bireysel, gruplandırılarak ve tek bir belge halinde üç farklı şekilde kodlanmıştır. Böylece görüşülen bireylerin ağırlıklı olarak hangi tema üzerinde durduğu ve genel olarak hangi temanın kodlandığı tespit edilmiştir. Ayrıca her grup için tek vaka modeli uygulanarak kod haritaları çıkarılmıştır. Böylece tüm paydaşların görüşlerini analiz etme imkanı bulunmuştur. Tek vaka modelinin tüm belgelere uygulanması ile de araştırmadan çıkan genel verilere ulaşılmıştır.

Görüşmede dokuz adet soru yöneltilmiştir. Bu soruların tema olarak kodlanması aşağıdaki şekildedir;

SORULAR/ TEMALAR	İÇERİK
PROJE HAKKINDA SORULAR	Görüşmecilere akıllarında projeye ilgili herhangi bir soru işareti olup olmadığı sorulmuştur
DOĞRU BİLGİLENDİRİLME	Proje hakkında doğru bilgilendirmenin yapıp yapılmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Alt kodlarla birlikte bilgilendirmenin kim tarafından yapıldığı saptanmaya çalışılmıştır
STK ÜYELİĞİ	Görüşme yapılan kişilere herhangi bir STK'ya üyeliklerinin olup olmadığı sorulmuştur.
BİLGİYE ULAŞIM	Görüşmede katılımcılara termik santral projeleri hakkında bilgiye nasıl ulaştıkları sorulmuştur
TOPLANTIYA KATILIM	Tespit etmek istediğimiz temel problemlerden birisi de toplantıya katılım temasıdır. Bu sorunun cevabını bulmak için görüşmeye katılanlara katılımın yeterli olup

	olmadığı sorusu yöneltilmiştir
ÖNEMSENME	Görüşmecilere halkın görüşünün önemsenip önemsenmediği sorusu yöneltilmiştir.
GÜVEN	Çevre sorunları ve ÇED konularında en çok kime güvenirsiniz sorusu yöneltilerek kamu, özel, yerel yönetim ve STK gruplarından hangisine güvenin yüksek olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır
ÇEKİNCE	Katılımcıların termik santral projeleri ile ilgili endişelerin giderilip giderilmediği sorulmuştur.
YER SEÇİMİ	Son olarak proje için yer seçiminin doğru olup olmadığı sorulmuştur.

Temalar şeklinde belirtilen görüşme sorularına verilen detaylı cevapları maxqda programında gösterebilmek için her tema için alt kodlar belirlenmiştir. Her kod/ alt kod ait olduğu tema ile aynı renkte gösterilmiştir. Aşağıdaki tabloda temalar ve kodların yer aldığı kod sistemi yer almaktadır.

Tablo 3.1. Kod Sistemi

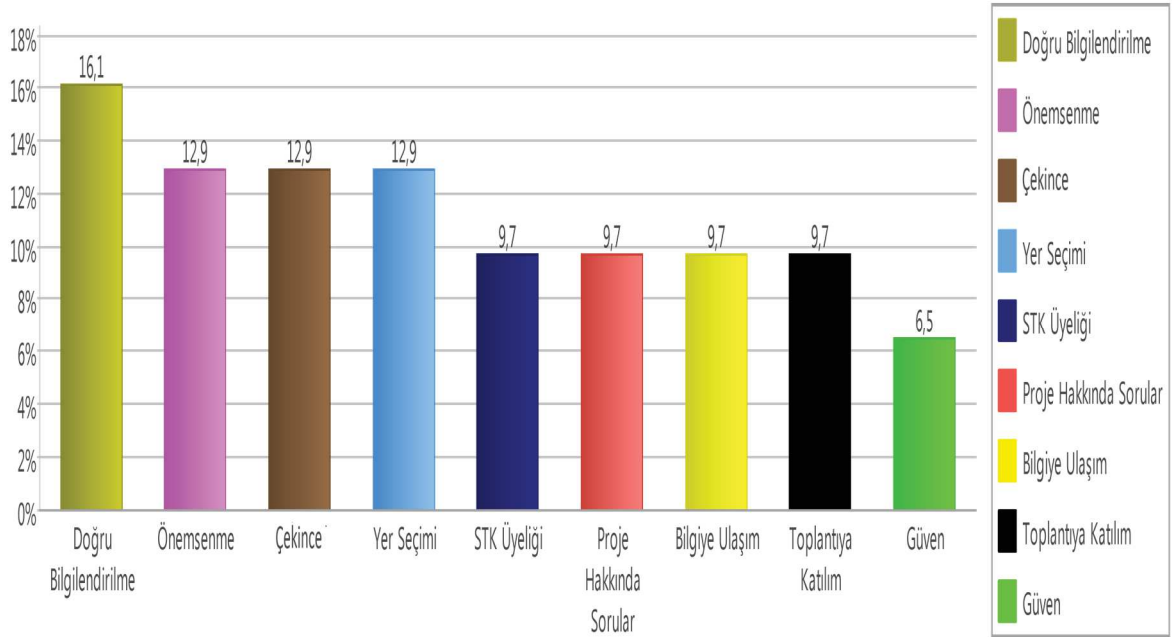
Kod Sistemi	
▶	Doğru Bilgilendirilme
○	Kararsız
▶	Hayır
○	Karlılık
○	Güzlük
○	Evet
▶	Toplantıya Katılım
○	Kararsız
○	Katılım Yetersiz
○	Katılım Yeterli
▶	STK Üyelili
○	Üye Değil
○	Üye
▶	Güven
○	STK
○	Üniversiteler
○	Hiçbiri
○	Firma
○	Bürokratlar
○	Siyasiler
▶	Önemsenme
○	Kararsız
○	Önemsenniyor
○	Önemseniyor
▶	Çekince
○	Kararsız
○	Giderildi
○	Giderilmedi
▶	Proje Hakkında Sorular
▶	İstihdama Etkisi
○	Olumsuz
○	Nötr
○	Olumlu
▶	Tanım Etkisi
○	Nötr
○	Olumsuz
○	Olumlu
▶	Çevreye Etkisi
○	Nötr
○	Olumsuz
○	Olumlu
▶	Bilgiye Ulaşım
○	Habersiz
▶	Dolaylı
○	Yöre halkı
○	STK Bilgilendirmesi
○	İnternet
○	Yerel Basın
▶	Doğrudan
○	Firma
○	Belediye
○	Çevre ve Şehircilik İl Müd
○	Valilik
▶	Yer Seçimi
○	Kararsız
▶	Yanlış
○	Tarım Arazilerine Etkisi
○	Sağlığı Olumsuz Etkileme
○	Hava Kirliliği
▶	Doğru
○	Kalkınma
○	Enerji İletimi
○	Hammadde

3.3.1. Temalara İlişkin Görüşlerin Dağılımı

Frekans analizi yöntemi ile hangi tema üzerinde daha çok durulduğu ortaya konmaktadır. Başka bir ifade ile görüşmecilerin daha çok hangi konular üzerine eğildiği grafik olarak gösterilmektedir. Bu kapsamda belediyeler, STK'lar, muhtarlar, santral yetkilileri ve çevre şehircilik il müdürlüğü kendi içerisinde grafik olarak gösterilmiştir. Ayrıca görüşme yapılan tüm gruplar tek bir belge olarak değerlendirilerek analize tabi tutulmuştur.

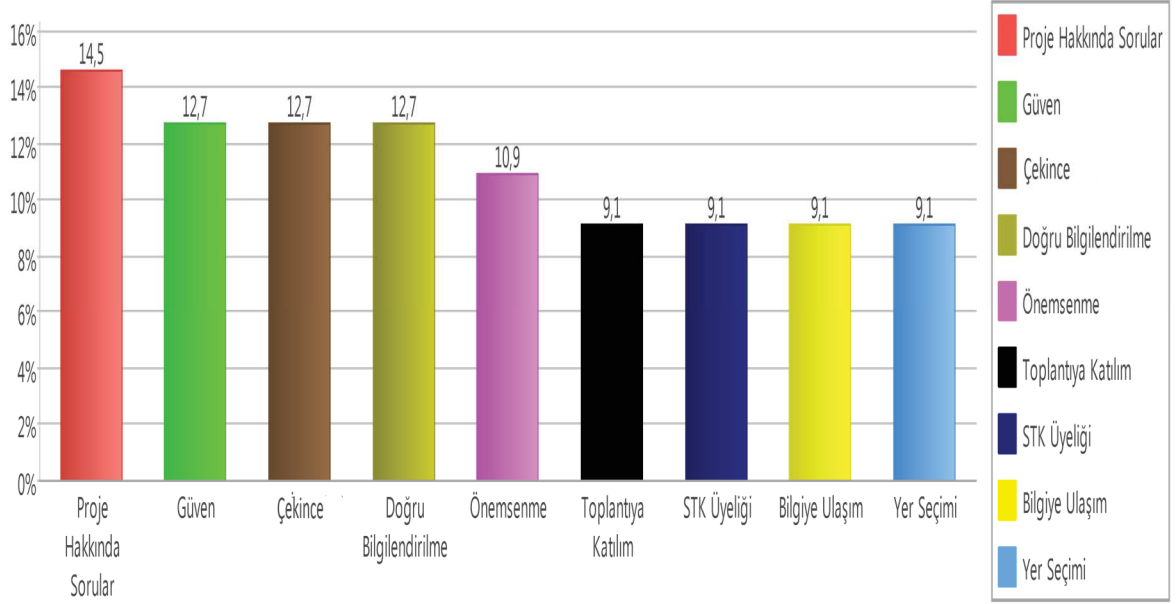
Grafikler hazırlanırken görüşme sorularından hareketle oluşturulan kodlar grafiğin sağ tarafında tablo olarak verilmiştir. Tablo içerisinde yer alan her bir tema belirli bir renk ile eşleştirilmiş olup aynı renkler grafik içerisinde de kullanılmıştır. Böylece grafiklerin okunmasında meydana gelbilecek karışıklıkların önlenmesi amaçlanmıştır. Grafikte yer alan sütunların üzerinde yer alan yüzdelik ifadeler ise grafiğin ait olduğu görüşme grubunun vermiş olduğu cevaplar arasındaki oranını göstermektedir.

Grafik 3. 1. Belediye Temsilcilerinin Temalara ilişkin İfadelerinin Sıklığı

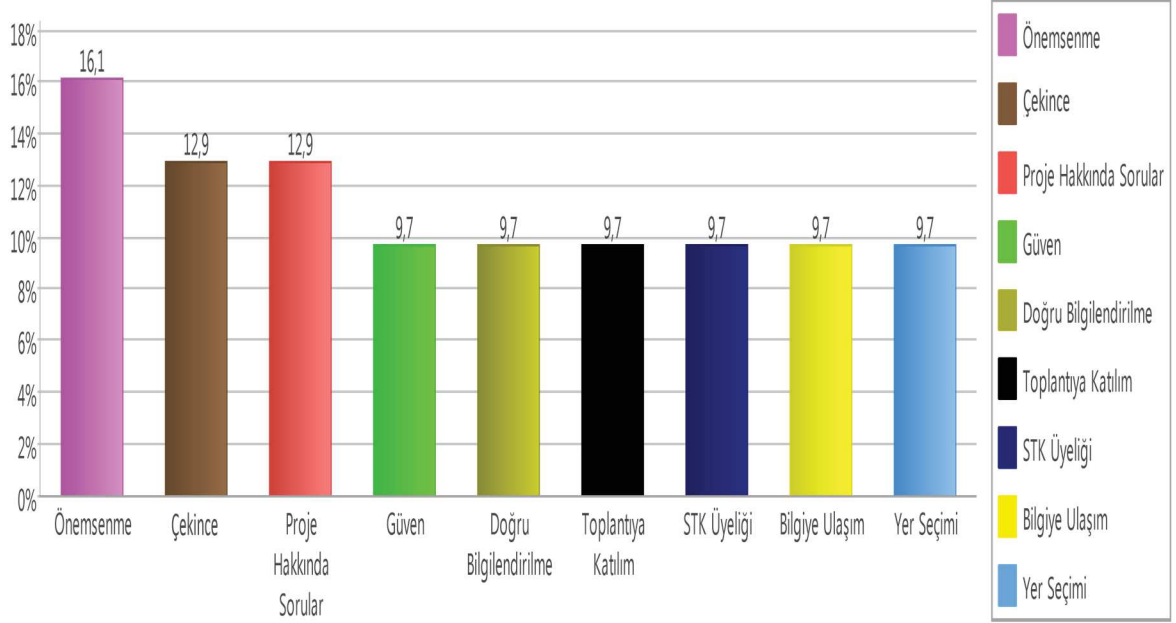
Grafik 3.1.'de doğru bilgilendirme, çekince, önemslenme, yer seçimi, STK üyeliği, proje hakkında sorular, bilgiye ulaşım, toplantıya katılım ve güven temaları kodlanmıştır. Görüşme tekniği uygulanan belediye temsilcilerinin temaları kodlama sıklığı frekans analizi uygulanarak bulunmuştur. Buna göre, belediye temsilcilerinin en çok (%16,1) doğru bilgilendirilme temasını kodlayarak proje hakkında doğru bilgilendirmenin yapıp yapılmadığı sorusu üzerinde durdukları görülmektedir. Doğru bilgilendirme temasını önemslenme, çekince ve yer seçimi temaları (%12,9) izlemektedir. STK üyeliği, proje hakkında sorular, bilgiye ulaşım ve toplantıya katılım temalarının kodlanma oranı aynı olup tüm temalar içerisinde %9,7'lik bir paya sahiptir. Belediye temsilcilerinin üzerinde en az durdukları tema ise güven temasıdır. Güven temasının kodlanma oranı %6,5'dir.

Grafik 3. 2. Muhtarların Temalara ilişkin İfadelerinin Sıklığı

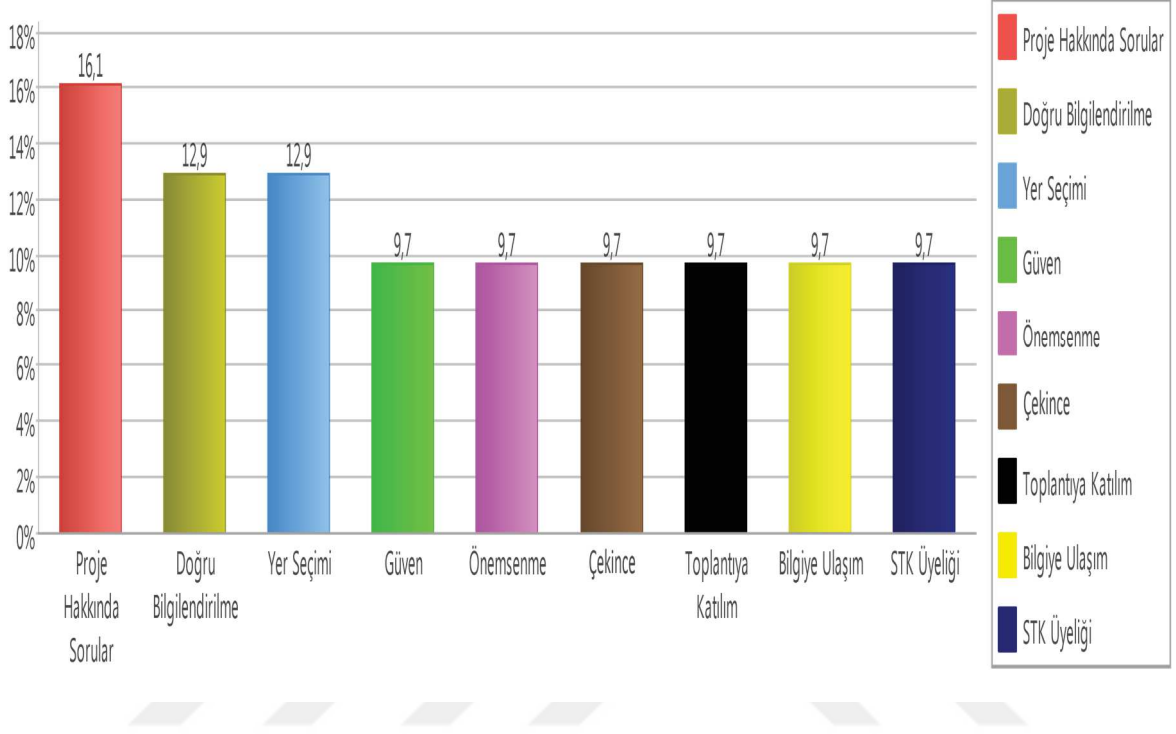
Muhtarlarla yapılan görüşmeler kodlandıktan sonra, temalara ilişkin dağılım grafiği oluşturulmuş ve Grafik 3.2’de verilmiştir. Buna göre, muhtarlar %14,5 ile en çok proje hakkındaki sorular temasını kodlamışlardır. Proje hakkındaki sorulardan sonra %12,7 ile güven, çekince ve doğru bilgilendirme temalarının eşit oranda kodlandığı görülmektedir. Görüşme tekniği uygulanan muhtarlar önemslenme temasını ise %10,7 oranında kodlamışlardır. Son olarak ise toplantıya katılım, STK üyeliği, bilgiye ulaşım ve yer seçimi temalarının eşit oranda (%9,1) kodlandığı görülmektedir.

Grafik 3. 3. Santral Yetkililerinin Temalara ilişkin İfadelerinin Sıklığı

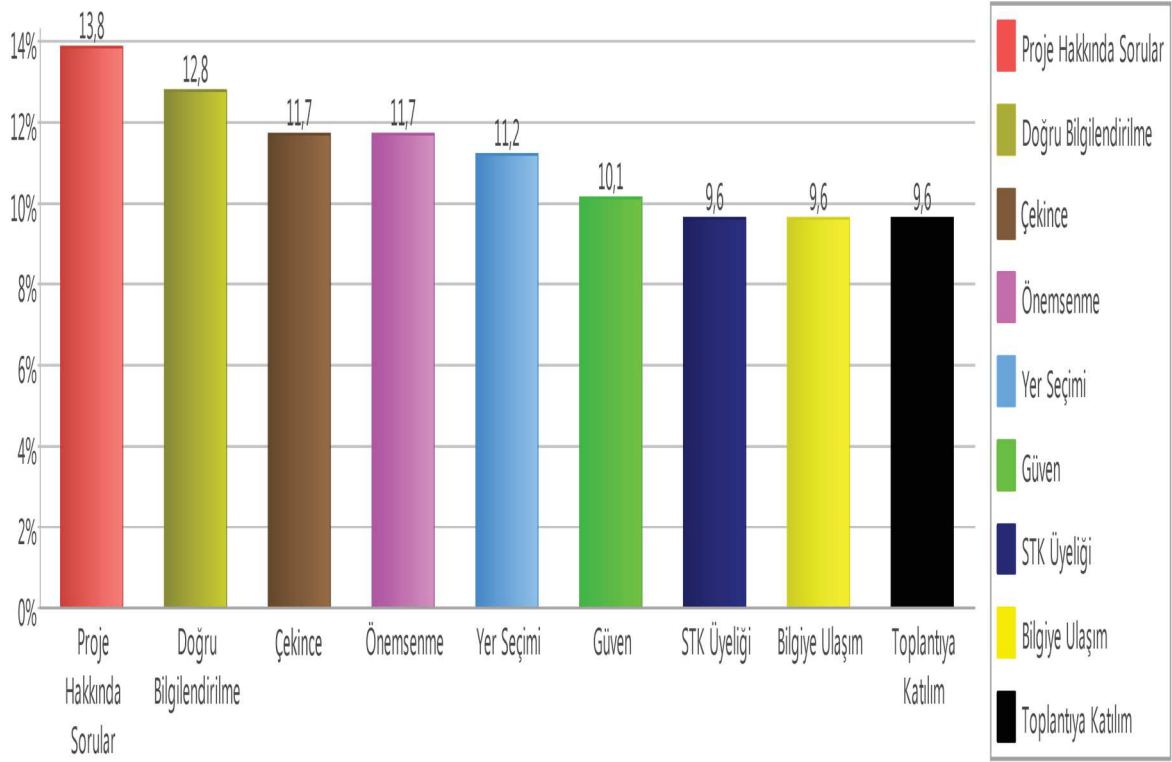
Grafik 3.3.'de doğru bilgilendirme, çekince, önemsenme, yer seçimi, STK üyeliği, proje hakkında sorular, bilgiye ulaşım, toplantıya katılım ve güven temaları yer almaktadır. Görüşme tekniği uygulanan santral yetkililerinin temaları kodlama oranları frekans analizi uygulanarak bulunmuştur. Buna göre, santral yetkililerinin en fazla kodlama yaptığı tema %16,1'lik yüzde ile önemsenme teması olmuştur. Daha sonra %12,9'luk oranlarla çekince ve proje hakkındaki sorular temaları kodlanmıştır. Güven, doğru bilgilendirilme, STK üyeliği, toplantıya katılım, bilgiye ulaşım ve yer seçimi temalarının ise eşit yüzdelere sahip oldukları görülmektedir. Santral yetkilileri eşit yüzdelere sahip olan altı temayı da %9,7'lik bir oranda kodlamışlardır. Grafikte yer alan oranlardan görüldüğü üzere santral yetkililerinin halkın görüşünün önemsenmesini ifade eden önemsenme teması hakkında sıklıkla görüş bildirdikleri görülmektedir.

Grafik 3. 4. STK'ların Temalara ilişkin İfadelerinin Sıklığı

Grafik 3.4.'de doğru bilgilendirme, çekince, önemslenme, yer seçimi, STK üyeliği, proje hakkında sorular, bilgiye ulaşım, toplantıya katılım ve güven temaları ve görüşme yapılan gruplar kodlanmıştır. Görüşme tekniği uygulanan STK'ların temaları kodlama oranları frekans analizi uygulanarak bulunmuştur. Buna göre, STK'ların en fazla kodlama yapmış oldukları tema %16,1'lik yüzde ile proje hakkındaki sorular olmuştur. Bu oranı %12,9 ile doğru bilgilendirme ve yer seçimi temaları izlemektedir. Güven, önemslenme, çekince, toplantıya katılım, bilgiye ulaşım ve STK üyeliği temalarının ise %9,7' lik oranlarla eşit şekilde kodlandığı görülmektedir. Grafik 3.4'e göre STK'ların da muhtarlar gibi proje hakkındaki sorular üzerinde önemle durduğu anlaşılmaktadır.

Grafik 3. 5. Tüm Grupların Temalara ilişkin İfadelerinin Sıklığı

Grafik 3.5.'de görüşme yapılan tüm kesimlerin tema kodlanma istatistikleri yer almaktadır. Görüşme tekniği uygulanan tüm grupların temaları kodlama oranları frekans analizi uygulanarak bulunmuştur. Buna göre, tüm grupların ortak analizinde %13,8 ile proje hakkındaki soruların en yüksek oranda kodlandığı görülmektedir. Doğru bilgilendirilme teması %12,8'lik bir oran ile kodlanırken çekince ve önemsenme temaları %11,7 oranları ile kodlanmıştır. %11,2 ile yer seçimi, %10,1 ile güven, %9,6 oranı ile de STK üyeliği, bilgiye ulaşım ve toplantıya katılım temalarının eşit düzeyde kodlandığı görülmektedir.

Frekans analizlerinin genel sonucunda proje hakkındaki soruların en sık kodlanan tema olarak çıkması, görüşmelerde bu konu hakkında fikir beyan edilme oranının yüksek olduğunu göstermektedir.

3.3.2. Temaların Alt Kodlarla İlişkisi

Görüşme soruları Maxqda programına tema olarak aktarılmıştır. Kod matrix tarayıcısı uygulanarak bu sorularda yer alan alt kodların ne sıklıkla kodlandığı tespit edilmiştir. Görüşme formunda yer her bir soruya karşılık birer tema belirlenmiştir. Bu temalar araştırma sorularını ifade etmektedir.

Doğru bilgilendirilme, toplantıya katılım, çekince, STK üyeliği, güven, önemsenme, proje hakkında sorular, bilgiye ulaşım ve yer seçimi sorulara denk gelen temalardır. Her tema ise kendisine özel kodlarla detaylandırılmıştır. Doğru bilgilendirilme teması, kararsız, hayır ve evet kodlarıyla; toplantıya katılım teması, kararsız, katılım yeterli ve katılım yetersiz kodlarıyla; STK üyeliği teması, üye ve üye değil kodlarıyla; güven teması, stk, üniversiteler, firma, bürokratlar, siyasiler ve hiçbiri kodlarıyla; önemsenme teması, kararsız, önemsenmiyor ve önemseniyor kodlarıyla; proje hakkındaki sorular teması, istihdama etkisi, çevreye etkisi ve tarıma etkisi kodlarıyla; bilgiye ulaşım teması, habersiz, dolaylı ve doğrudan kodlarıyla; yer seçimi teması kararsız, yanlış ve doğru kodlarıyla; çekince teması ise kararsız, giderildi ve giderilmedi olarak kodlanmıştır. Ayrıca detaylı cevap aranan bazı soruların, kodları açıklayıcı nitelikteki alt kodlarla desteklendiği de tabloda yer almaktadır. Kodların karşısında yer alan sütunlardaki renkli dairelerin büyüklüğü ve küçüklüğü aynı sütundaki kodların işaretlenme sıklığını göstermektedir. Sıkça işaretlenen kodların karşısına denk gelen dairelerin büyüklüğü o kodun yüksek oranda kodlandığını ifade ederken, küçüklüğü ise düşük oranda kodlandığını ifade etmektedir.

Tablo 3. 2. Görüşmelerin Ortak Kodlanması

Kod Sistemi	Taraf...	TOPL...
Doğru Bilgilendirilme		0
Kararsız		1
Hayır	●	17
Karlılık	●	1
Gizlilik	●	11
Evet	●	7
Toplantıya Katılım		0
Kararsız		0
Katılım Yetersiz	●	11
Katılım Yeterli	●	7
STK Üyeliği		0
Üye Değil		0
Üye	●	16
Güven		2
STK	●	5
Üniversiteler	●	1
Hiçbiri	●	2
Firma	●	5
Bürokratlar	●	8
Siyasiler	●	9
Önemsenme		0
Kararsız	●	4
Önemsenmiyor	●	8
Önemseniyor	●	10
Çekinme		1
Kararsız	●	1
Giderildi	●	12
Giderilmedi	●	11
Proje Hakkında Sorular		0
İstihdama Etkisi		2
Olumsuz	●	0
Nötr	●	1
Olumlu	●	2
Tanıma Etkisi		7
Nötr	●	1
Olumsuz	●	5
Olumlu	●	0
Çevreye Etkisi	●	16
Nötr	●	3
Olumsuz	●	13
Olumlu	●	1
Bilgiye Ulaşım		0
Habersiz		0
Dolaylı	●	5
Yöre halkı	●	1
STK Bilgilendirmesi	●	1
İnternet	●	4
Yerel Basın	●	6
Doğrudan	●	13
Firma	●	4
Belediye	●	2
Çevre ve Şehircilik İl Müd	●	9
Valilik	●	3
Yer Seçimi		0
Kararsız		1
Yanlış	●	12
Tarım Arazilerine Etkisi	●	3
Sağlığı Olumsuz Etkilemesi	●	4
Hava Kirliliği	●	3
Doğru	●	8
Kalkınma	●	2
Enerji İletimi	●	3
Ham madde	●	4
TOPLAM	302	302

Tablo 3.1’ da görüşmelerin tamamı tek bir belge olarak kod matrix tarayıcısında analiz edilmiştir.

Bu bağlamda tablo 3.1’de sırasıyla, doğru bilgilendirilme temasında 17 defa hayır kodlanmıştır., STK üyeliği temasında üye kodunun 16 defa, toplantıya katılımın 11 defa yetersiz ve 7 defa yeterli olarak kodlandığı görülmektedir. Güven konusunda en çok siyasiler (9 defa) ve bürokratla(8 defa) kodlanmıştır. Önemsenme kodu 10 defa önemseniyor ve 8 defa da önemsenmiyor kodlanmıştır. Çekince temasında ise 12 defa giderildi, 11 defada henüz giderilmediği kodlanmıştır.

Proje hakkındaki sorular temasında çevreye etki üzerinde en çok durulan konulardandır. Çevreye etki temasında “olumsuz” 13 defa kodlanmıştır. Bilgiye ulaşım “doğrudan” kodu ile işaretlenmiştir.Yer seçimi teması ise 12 defa “yanlış” kodlanmış olup 8 defa “doğru” olarak kodlanmıştır. Doğru kodlayanların neden olarak hammadde kodunu seçtikleri görülmektedir.

Tablo 3. 3. Görüşmelerin Gruplandırılmış Kodlanması

Kod Sistemi	Çev. Ş...	Beledi...	Muhtar	STK T...	santra...	TOPL...
Doğru Bilgilendirilme	1					1
Kararsız						1
Hayır	1	1	1	1		17
Karlılık			1			1
Gizlilik		1	1	1		11
Evet			1		1	7
Toplantıya Katılım	1					1
Kararsız						0
Katılım Yetersiz		1	1	1		11
Katılım Yeterli	1	1	1	1	1	7
STK Üyeliği	1					1
Üye Değil		1				2
Üye	1	1	1	1	1	16
Güven	1					3
STK				1		5
Üniversiteler			1			1
Hiçbiri		1	1			2
Firma			1		1	5
Bürokratlar	1	1	1	1	1	8
Siyasiler		1	1	1		8
Önemsizlik	1					1
Kararsız		1	1		1	4
Önemsizleniyor		1	1	1		8
Önemsizleniyor	1	1	1	1	1	10
Çekince	1					2
Kararsız		1				1
Giderildi	1		1	1	1	12
Giderilmedi		1	1	1		11
Proje Hakkında Sorular	1					1
İstihdama Etkisi			1			2
Olumsuz						0
Nötr	1					1
Olumlu			1			2
Tanıma Etkisi			1	1		7
Nötr	1		1			2
Olumsuz			1	1		5
Olumlu						0
Çevreye Etkisi		1	1	1	1	16
Nötr	1	1	1	1	1	4
Olumsuz		1	1	1	1	13
Olumlu						1
Bilgiye Ulaşım	1					1
Habersiz						0
Dolaylı			1	1	1	5
Yöre halkı			1			1
STK Bilgilendirmesi					1	1
İnternet		1		1		4
Yerel Basın		1		1	1	6
Doğrudan	1	1	1	1	1	14
Firma		1	1		1	4
Belediye			1			2
Çevre ve Şehircilik İl Müd	1	1	1	1	1	9
Valilik			1	1		3
Yer Seçimi	1					1
Kararsız			1			1
Yanlış		1	1	1	1	12
Tarım Arazilerine Etkisi			1	1		3
Sağlığı Olumsuz Etkilemesi		1	1	1		4
Hava Kirliliği		1	1	1		3
Doğru	1	1	1		1	8
Kalkınma			1			2
Enerji İletimi		1			1	3
Ham madde		1			1	4
TOPLAM	21	49	82	100	50	302

Tablo 3.2’de görüşme formları gruplandırılarak temaların kodlanma ağırlığı saptanmıştır. Tablo 3.2’ ye göre doğru bilgilendirilme temasına hayır kodunu belirtenler arasında en fazla kodlamayı STK temsilcileri ve belediye yetkilileri yapmıştır. Aynı temaya evet kodlamasını ise ağırlıklı olarak santral yetkililerinin yaptığı görülmektedir. Toplantıya katılım temasına muhtarların ağırlıklı olarak katılım yetersiz kodlaması yaptığını, santral yetkililerinin ise katılım yeterli kodunu seçtikleri görülmektedir. STK üyeliği temasına en çok muhtarlar üye kodunu, belediye temsilcileri ise üye değil kodunu kodlamışlardır.

Güven temasında siyasiler ve bürokratlar kodu belediye temsilcileri ve muhtarlar tarafından yüksek oranda kodlanmıştır. Önemsenie temasında önemsenie kodu santral yetkilileri tarafından ağırlıklı olarak seçilmiş iken önemsenie kodu ise STK’ larca ağırlıklı olarak seçilmiştir. Çekince teması en fazla muhtarlar tarafından giderildi kodu ile seçilmiştir. Proje hakkındaki sorular teması en fazla çevreye etkisi koduna ait alt kod olan olumsuz kodu ile STK’ lar tarafından verilmiştir. Bilgiye ulaşım teması en fazla doğrudan kodu ile muhtarlar tarafından kodlanmıştır. Yer seçimi teması ise en fazla yanlış kodu ile STK’lar tarafından ikinci olarak ise yine yanlış kodu ile belediye temsilcileri tarafından kodlanmıştır.

Temaların toplamda 1-17 arasında değişen kodlanma sıklıkları ile 302 defa kodlandığı görülmektedir. Görüşme yapılan kişilerin sıklıkları değişmekle birlikte her soruya cevap verdiği tablodan elde edilen diğer bir bilgidir.

Tablo 3. 4. Görüşmelerin Ayrı Ayrı Kodlanması

Kod Sistemi	görüş...	görüş...	görüş...	görüş...	görüş...	görüş...	görüş...	görüş...	görüş...	görüş...	görüş...	görüş...	görüş...	görüş...	görüş...	görüş...	görüş...	görüş...	TOPL...
Doğru Bilgilendirilme	1																		1
Kararsız																			1
Hayır	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	17
Karlılık																			1
Güzellik																			11
Evet																			7
Toplantıya Katılım	1																		1
Kararsız																			0
Katılım Yetersiz																			11
Katılım Yeterli																			7
STK Üyeliliği	1																		1
Üye Değil																			2
Üye																			16
Güven	1																		3
STK																			5
Üniversiteler																			1
Hiçbiri																			2
Firma																			5
Bürokratlar																			8
Siyasiler																			8
Önemeleme	1																		1
Kararsız																			4
Önensemiyor																			8
Önensemiyor																			10
Çekince	1																		2
Kararsız																			1
Giderildi																			12
Giderilmedi																			11
Proje Hakkında Sorular	1																		1
İstihdama Etkisi																			2
Olumsuz																			0
Nötr																			1
Olumlu																			2
Tanıma Etkisi																			7
Nötr																			2
Olumsuz																			5
Olumlu																			0
Çevreye Etkisi																			16
Nötr																			4
Olumsuz																			13
Olumlu																			1
Bilgiye Ulaşım	1																		1
Habersiz																			0
Dolaylı																			5
Yöre halkı																			1
STK Bilgilendirmesi																			1
İnternet																			4
Yerel Basın																			6
Doğrudan																			14
Firma																			4
Belediye																			2
Çevre ve Şehircilik İl Müd																			9
Valilik																			3
Yer Seçimi	1																		1
Kararsız																			1
Yanlış																			12
Tanım Arazilerine Etkisi																			3
Sağlığı Olumsuz Etkileme:																			4
Hava Kirliliği																			3
Doğru																			8
Kalkınma																			2
Enerji İletimi																			3
Hammedde																			4
TOPLAM	21	21	13	15	16	14	15	20	17	19	15	15	18	18	15	16	17	17	302

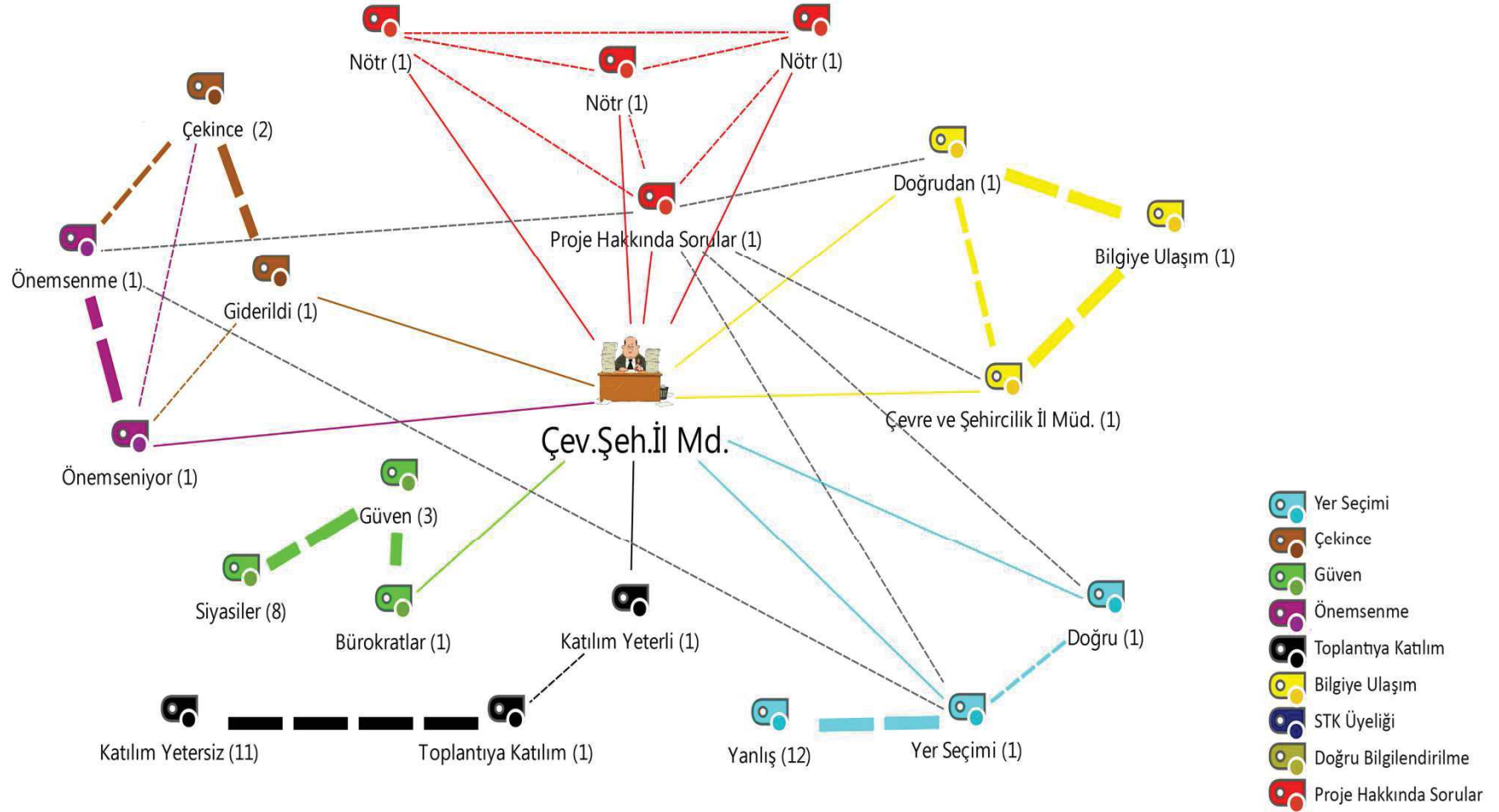
Tablo 3.3’de her görüşme formu ayrı ayrı kodlanmıştır. Doğru bilgilendirme temasına hayır kodunun ağırlıklı olarak verildiği görülmektedir. Toplantıya katılım temasına katılım yetersiz kodu sıklıkla verilmişken STK üyeliği teması üye kodu ile kodlanmıştır. Görüşmelerin genelinde güven temasının kodlanma ağırlığı siyasiler olmuştur. Çekincelerin giderilmesi temasında giderildi ve giderilmedi kodları arasında oransal bir benzerlik bulunmaktadır. Proje hakkındaki sorular temasında çevreye etkisi kodunun alt kodu olan olumsuz kodunun ağırlıklı olarak kodlandığı görülmektedir. Bilgiye ulaşım temasında sıklıkla doğrudan kodu seçilmiştir. Yer seçimi temasında ise en fazla seçilen kod yanlış kodudur.

3.3.3. Görüşmelerin Haritalandırılarak Gösterimi

Tek Vaka Modeli yöntemi ile görüşme belgelerinin analizleri gösterilmektedir. Bu analizler görüşmecilerin sorulara vermiş oldukları cevaplar hakkındaki ilişkileri haritalandırarak zihin haritalarını ortaya çıkarmaktadır. Belgeler, çevre ve şehircilik il müdürlüğü, belediye yetkilisi, muhtar, santral yetkilisi ve stk olmak üzere 5 ayrı grup olarak kodlanmıştır. Şekillerin merkezinde yer alan figürler görüşme yapılan grupları temsil etmektedir. Şekillerin sağ alt köşesinde yer alan tablolar temalara karşılık gelen renkleri göstermektedir. Benzer biçimde şekil üzerinde de renklendirilme yapılmış olup tablolardaki tema renkleri kullanılmıştır.

Şekillerde anlamlı ilişkiler oluşturan çizgiler bütün ve kesik çizgiler ile kalın ve ince çizgiler olarak farklılık göstermektedir. Bütün çizgiler doğrudan şeklin merkezinde (birinci basamakta) yer alan grubun görüşlerini yansıtırken kesik çizgiler ise diğer temalarla olan ilişkiyi ve görüşmelerin tamamına ait kodlamaları göstermektedir. Çizgilerin kalın ve ince olarak ayrımı ise sırasıyla kodlanma miktarının sayısını göstermektedir.

Şekil 3. 1. Çev. Şeh. İl Md. Yapılan Görüşmenin Tek Vaka Modeli İle Gösterilmesi

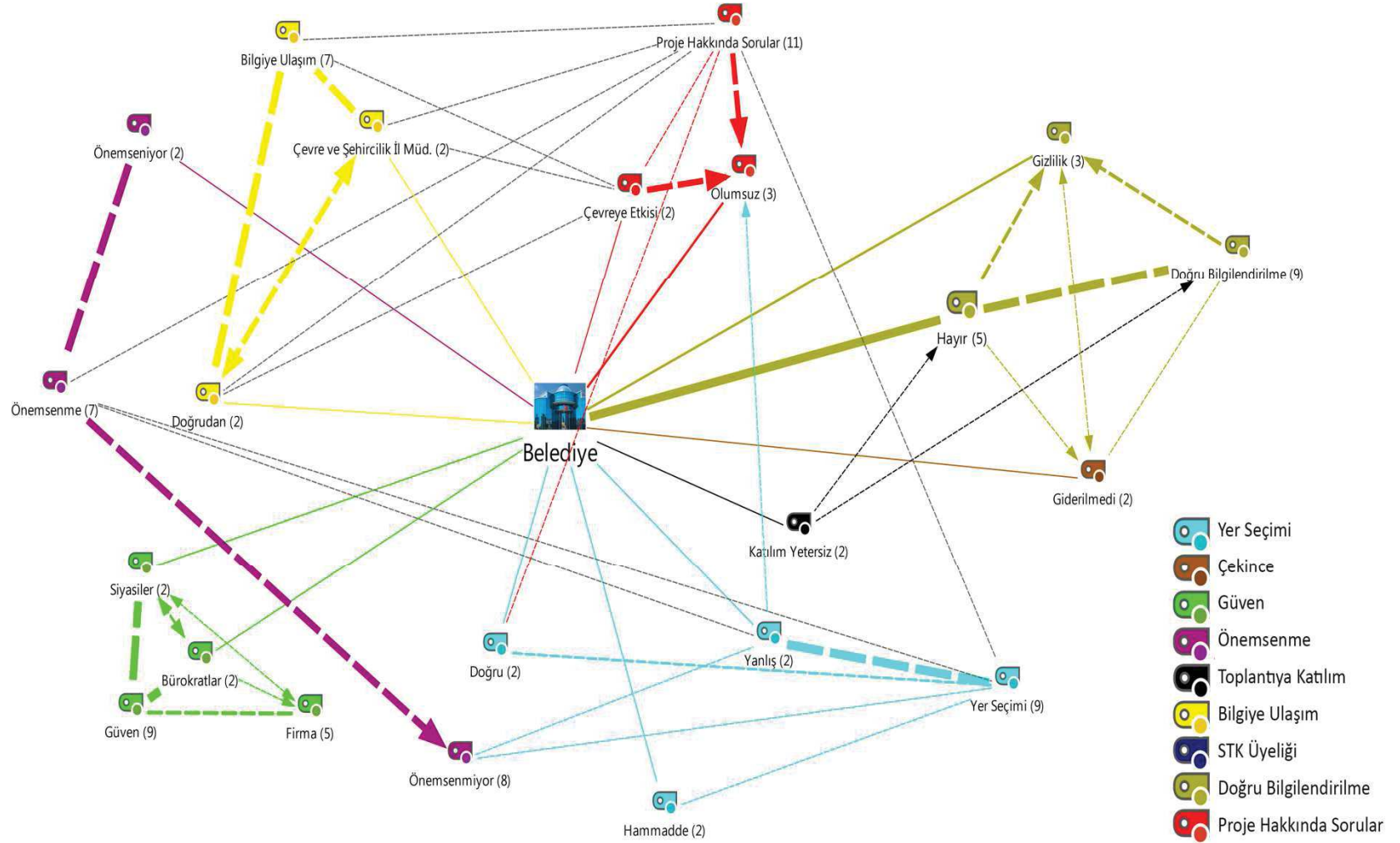

Şekil 3.1 Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü temsilcisi ile yapılan görüşme için temaların kodlarla birlikte geçtiği alt kodların ilişkisini göstermektedir. Buna göre, katılımcının yer seçimi temasını doğru olarak kodladığı görülürken gerçekleştirilen 18 görüşmenin 12 tanesinde yer seçimi yanlış olarak kodlanmıştır. Toplantıya katılım teması “katılım yeterli” olarak kodlanmıştır. Ancak haritadan çıkan ilişkiler ağında yapılan görüşmelerin 11 tanesinden katılım yetersiz sonucunun çıktığı görülmektedir.

Şekil 3.1’de bürokratlara güven duyulduğu görülmektedir. Görüşmelerin genelinde ise 9 defa kodlanma ile en çok siyasilere güven duyulduğu belirtilmiştir. Çevre ve Şehircilik İl Müdürü’nün çekinceler için giderildi ve önemsenme için halkın görüşlerinin önemsendiği şeklinde cevap verdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca şekle baktığımızda önemsenme ve çekince temaları arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu ilişkiye göre önemsenme temasına önemseniyor cevabını veren katılımcıların çekinceler giderildi cevabını verdikleri bilgisi ortaya çıkmaktadır.

Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü temsilcinin proje hakkındaki sorular temasının alt kodları olan çevreye etkisi, tarıma etkisi ve istihdama etkisi kodlarının her biri için “nötr” kodu seçerek olumlu veya olumsuz herhangi bir cevap vermediği görülmektedir. Ayrıca bilgiye ulaşım teması için doğrudan ve çevre şehircilik il müdürlüğü kodları tercih edilmiştir.

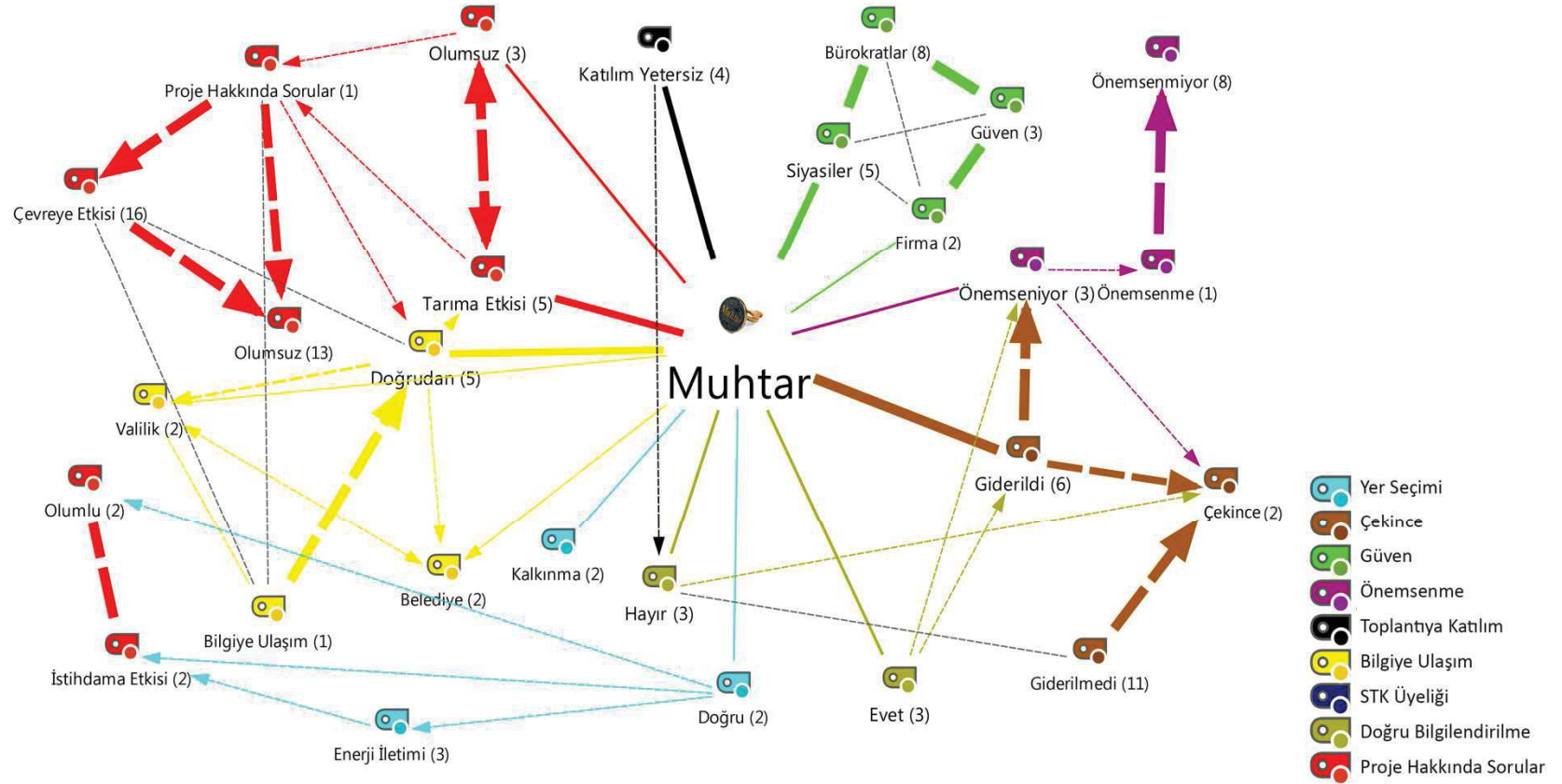
Şekil 3. 2. Belediye Yetkilileri ile Yapılan Görüşmenin Tek Vaka Modeli İle Gösterilmesi

Şekil 3.2 belediye yetkilileri ile yapılan görüşmeler için temaların kodlarla birlikte geçtiği alt kodların ilişkisini göstermektedir. Termik santrallerin yapıldığı/yapılacağı yörelerde bulunan belediyelerden 4 yetkili ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Buna göre, belediye yetkilileri firma tarafından doğru bilgilendirilmenin yapılmadığını belirtmişlerdir. Doğru bilgilendirilmenin neden yapılmadığı sorusuna ise firmanın halktan bilgi gizlediğini belirterek cevap vermişlerdir. Ayrıca doğru bilgilendirme temasına verilen hayır kodunun katılım yetersiz ve giderilmedi kodlarıyla ilişkili olduğuda görülmektedir. Yer seçimi temasının yalnız ve doğru alt kodları 2’şer defa kodlanmıştır. Yer seçiminin yalnız olduğunu düşünen belediye yetkililerinin aynı zamanda çevreye etki kodunun alt kodu olan olumsuz kodunu işaretledikleri haritada görülen diğer bir ilişkidir.

Belediye temsilcileri güven temasında “bürokratlar” ve “siyasiler” kodlarını seçerek bürokrat ve siyasilere güvendiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca firmaya güvenen yetkililerin aynı zamanda bürokrat ve siyasilere güvendikleri de görülmektedir. Önemsene teması 2 defa önemseniyor kodu ile seçilmişken bilgiye ulaşım konusunda doğrudan ve Çevre ve Şehircilik İl Müd. kodları işaretlenmiştir. Belediye yetkililerinin proje hakkındaki sorular temasına vermiş oldukları cevaplarda 3 defa olumsuz kodlanmıştır. Bunun nedeni ise çevreye etkisi olacağı şeklinde belirtilmiştir.

Şekil 3. 3. Muhtarlar ile Yapılan Görüşmenin Tek Vaka Modeli İle Gösterilmesi

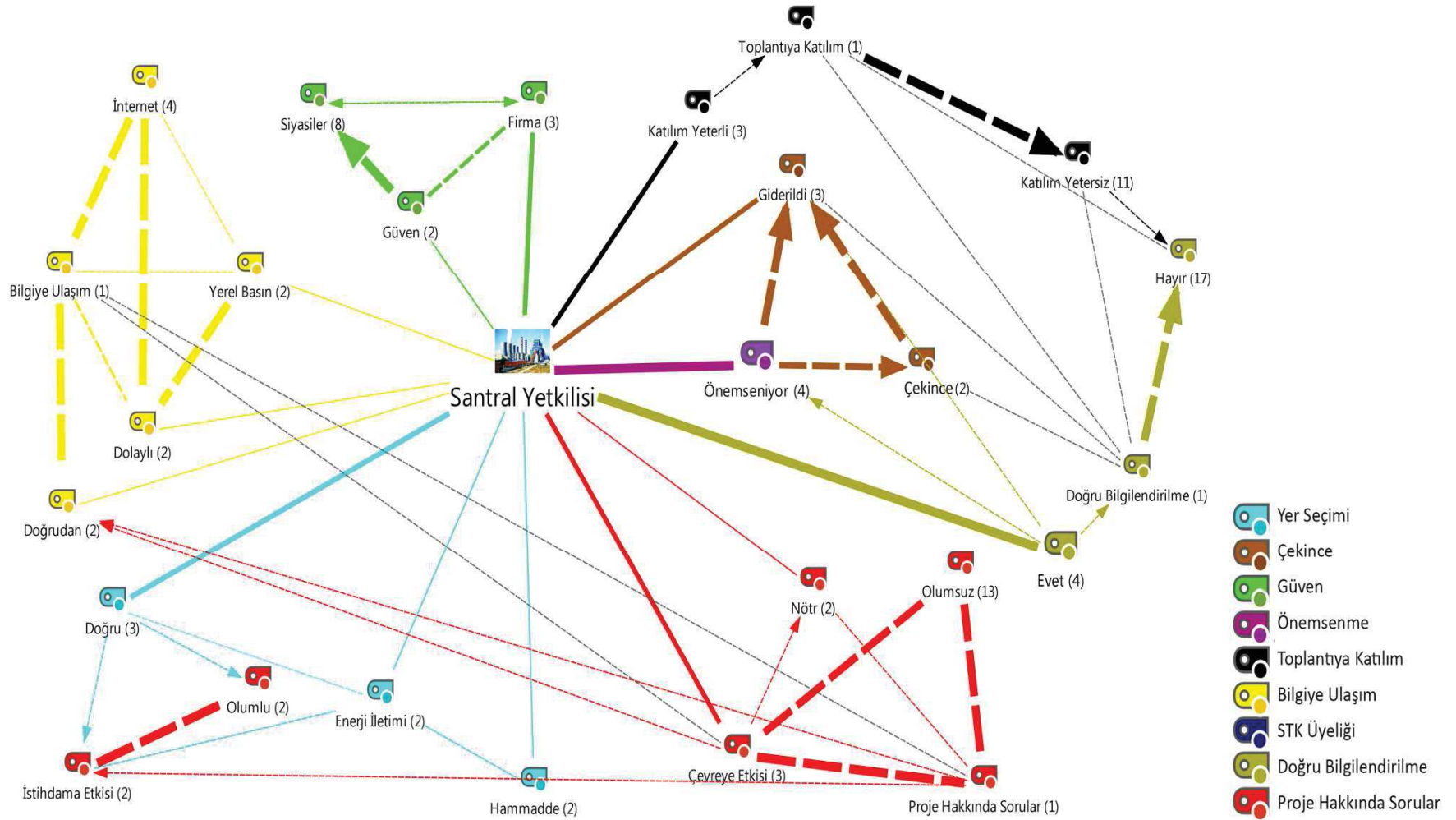

Şekil 3.3 muhtarlar ile yapılan görüşmeler için temaların kodlarla birlikte geçtiği alt kodların ilişkisini göstermektedir. Termik santrallerin kurulacağı/kurulduğu yörede bulunan 5 köy muhtarı ile görüşülmüştür. Buna göre muhtarlar çekince temasını 6 defa “giderildi” olarak kodlamışlardır. Önemseniye temasını 3 defa “önemseniye” kodu ile kodlamakla birlikte “giderildi” ve “önemseniye” kodları arasında pozitif bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Çekincelerin giderildiğini belirten muhtarlar aynı zamanda halkın görüşünün önemsendiğini de düşünmektedir. Doğru bilgilendirilme teması “evet” ve “hayır” kodları arasında dengeli bir şekilde kodlanmıştır. Doğru bilgilendirilmeye evet kodunu veren muhtarların çekinceler için “giderildi” ve halkın görüşü için “önemseniye” kodlarını da işaretledikleri görülmektedir. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’ndan alınan toplantı tutanaklarında ise santrallerin tarıma ve çevreye zarar vereceği yönünde çekinceler yer almaktadır. Araştırma sonucu toplantı ve araştırma arasında geçen süreçte çekincelerin giderilmesi yönünde çalışmalar yapıldığını göstermektedir.

Muhtarlardan 2’si yer seçimini doğru bulduğunu belirtmişken gerekçe olarak santrallerin kalkınmaya etkisi olacağını ve yörenin enerji iletimi için doğru yer olduğunu belirtmişlerdir. Muhtarların tamamı bilgiye ulaşım teması için “doğrudan” kodunu kodlamışlardır. Ayrıca “valilik” ve “belediye” bilgiye ulaşım için alt kod olarak kodlanmıştır. Bilgiye erişim temasını “doğrudan” olarak kodlayan muhtarların santrallerin tarıma etkisinin olumsuz olacağını söyleyen muhtarlar olduğu görülmektedir. Proje hakkındaki soruların kodlanmasında projelerin çevreye ve tarıma olumsuz etkisi olacağı düşünülmektedir. Görüşme yapılan 5 muhtardan 4’ü toplantıya katılım temasını “katılım yetersiz” olarak kodlamıştır. Katılım yetersiz kodunu kodlayan muhtarlardan 3 kişi doğru bilgilendirilme temasını “hayır” olarak kodlamıştır. Güven temasında ise “siyasiler” ve “bürokratlar “ kodlanmakla birlikte “firma” kodunda ağırlıklı olan kodlar arasında olduğu görülmektedir.

Ayrıca muhtarlar, santral yetkililerinin kullanılacak teknolojiyi göstermek ve endişeleri gidermek için muhtarlar, belediye yetkilileri ve yörenin kanaat önderi sayılan kişileri yurt dışına teknik bir geziye götürdüklerini belirtmiştir. Muhtarlar, bu ve benzeri faaliyetler doğrultusunda halk görüşünün firma tarafından önemsendiği fikrini benimsemektedir. Bu ve benzeri uygulamalar muhtarların çekincelerini giderici rol oynamıştır.

Şekil 3. 4. Santral Yetkilileri ile Yapılan Görüşmenin Tek Vaka Modeli İle Gösterilmesi

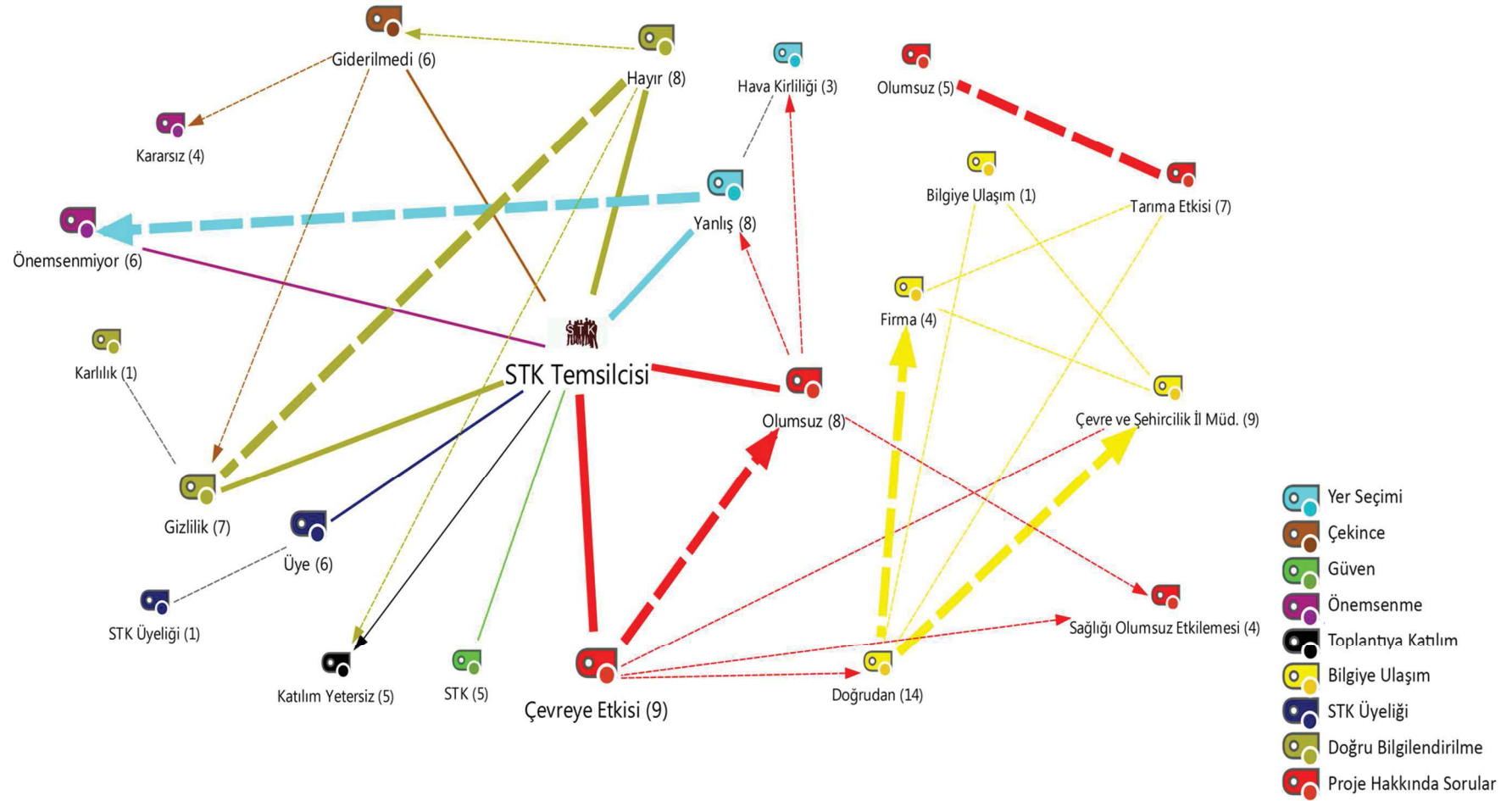

Şekil 3.4 santral yetkilileri ile yapılan görüşmeler için temaların kodlarla birlikte geçtiği alt kodların ilişkisini göstermektedir. Araştırma kapsamında santral yetkililerinden 3 kişi ile görüşülmüştür. Buna göre santral yetkililerinin doğru bilgilendirilme temasını “evet” seçeneğini kodlamışlardır. Evet kodunu işaretleyen santral yetkililerinin aynı zamanda “önemseniyor” ve “giderildi” kodlarını da işaretledikleri görülmektedir. Toplantıya katılımın yeterli olup olmadığı sorusuna santral yetkililerinin tamamı “yeterli” demiştir. Ancak şekil 3.4.’de görüldüğü üzere 18 görüşmeden 11 tanesinin katılım için “yetersiz” yanıtını verdiği görülmektedir. Güven temasına santral yetkilileri tarafından “firma” kodu işaretlenmişken tüm görüşmelerde bu kod “siyasiler” olarak çıkmaktadır.

Santral ile ilgili bilgiye nereden ulaştıklarını sorduğumuzda, “doğrudan”, “dolaylı” ve “yerel basın” seçenekleri işaretlenmiştir. Tüm santral yetkilileri yer seçimini “doğru” olarak kodlamakla birlikte projenin “istihadam etkisini” de “olumlu” olarak kodlamışlardır. Yer seçiminin “doğru” kodu “hammadde” ve “enerji iletimi” alt kodlarıyla ilişkilidir. Dolayısıyla santral için yer seçimini doğru bulan yetkililer bunun hammaddeye olan yakınlık ve enerji iletimi için uygun konum nedeni ile olduğunu belirtmektedirler.

Şekil 3.4.’de dikkati çeken diğer bir ilişki ise “önemseniyor” ve “çekince” kodları arasındadır. Buna göre halkın görüşlerinin önemsendiğini düşünen santral yetkilileri aynı zamanda çekincelerin de giderildiğini düşünmektedir.

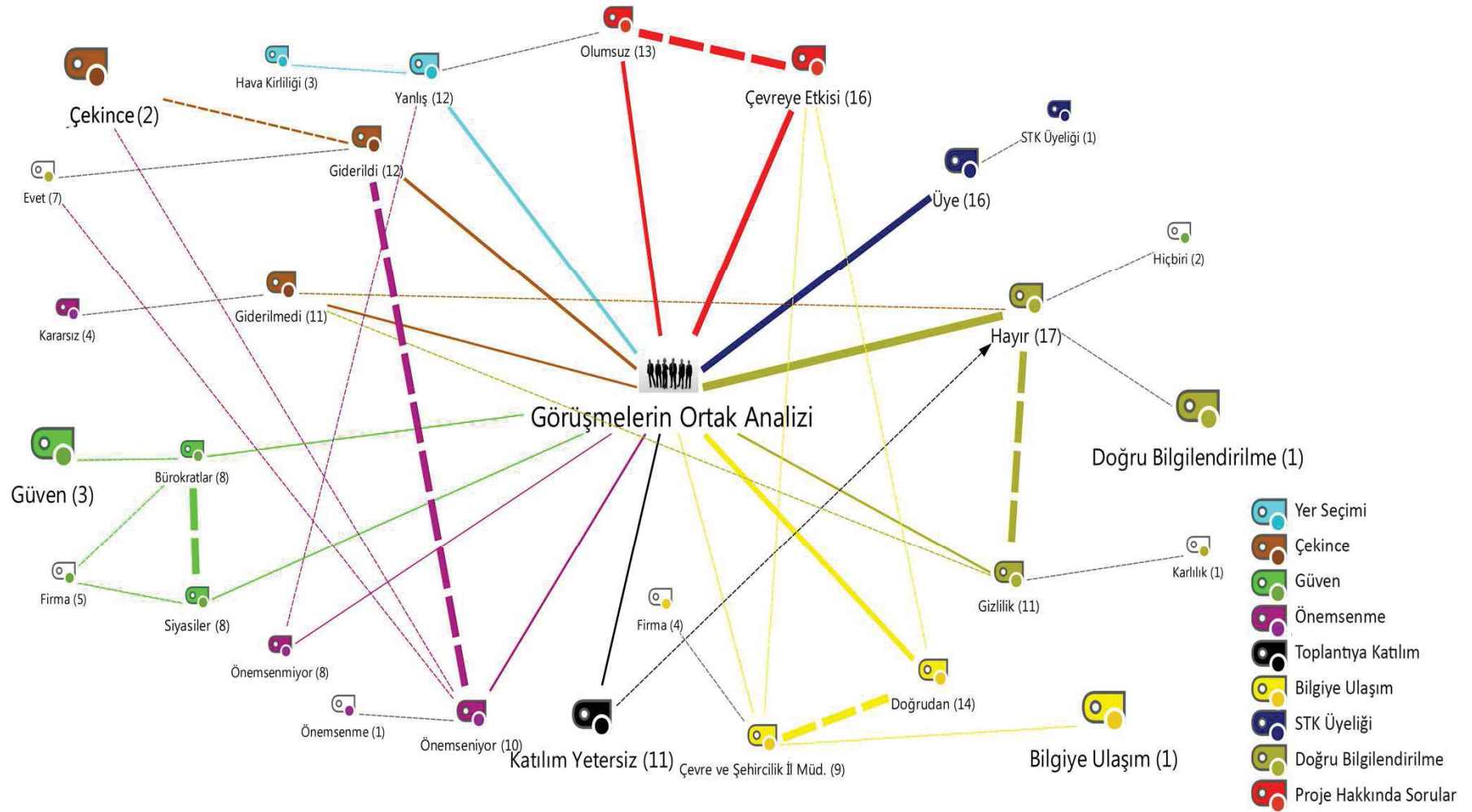
Şekil 3. 5. STK Temsilcileri ile Yapılan Görüşmenin Tek Vaka Modeli İle Gösterilmesi

Şekil 3.5 STK temsilcileri ile yapılan görüşmeler için temaların kodlarla birlikte geçtiği alt kodların ilişkisini göstermektedir. Çanakkale’de kurulan ve temel faaliyet alanı çevre olan 6 adet STK ile görüşme yapılmıştır. Buna göre STK temsilcilerinin tamamı yer seçimine yanlış derken gerekçe olarak hava kirliliğini göstermişlerdir. Doğru bilgilendirilme temasına stk temsilcilerinin tamamı “hayır” cevabını vererek, ÇED firmasının ve santral yetkililerinin gizlilik ilkesi gereği bazı bilgileri halkla paylaşmadığını belirtmişlerdir. STK temsilcilerinin tamamı çekincelerin giderilip giderilmediği sorusuna “giderilmedi” cevabını vermişlerdir. Ayrıca hakkın görüşlerinin de önemsenmediğini belirten STK temsilcileri halkın katılımını da yetersiz bulmaktadır.

STK temsilcilerinin tamamı termik santrallerin çevre üzerinde olumsuz etki yaratacağı düşüncesine sahiptir. Dolayısıyla STK temsilcileri proje hakkındaki sorular temasının “çevreye etkisi” kodunu “olumsuz” alt kodu ile birlikte seçtikleri görülmektedir. Görüşmelerin 14 tanesinde bilgiye ulaşım konusunda doğrudan” kodunun seçilmiş olup STK temsilcilerinin de aynı şekilde bilgiye doğrudan ulaştıkları şekilde yer alan bilgiler arasındadır. STK temsilcileri tarafından kodlanan temalar arasındaki ilişkilere bakıldığında yer seçimini yanlış olarak değerlendiren STK temsilcilerinin halkın görüşlerinin önemsenmesi temasına da önemsenmiyor dediği görülmektedir. Benzer şekilde doğru bilgilendirmenin yapılmadığını belirten STK temsilcilerinin çekinceler teması için “giderilmedi” kodunu seçtikleri de şekil 3.5.’den çıkan bulgular arasında yer almaktadır.

Şekil 3. 6. Tüm Görüşmelerin Tek Vaka Modeli İle Gösterilmesi

Şekil 3.6. onsekiz görüşmenin tamamı için temaların alt kodlarla birlikte geçtiği kodların ilişkisini göstermektedir. Buna göre, Doğru bilgilendirilme temasında 17 defa “hayır” kodunun kodlandığı görülmektedir. Aynı zamanda doğru bilgilendirilme için kodlanan hayır kodunun çekinceler temasının alt kodu olan “giderilmedi” ve doğru bilgilendirilme temasının alt kodu olan “gizlilik” kodları ile birlikte kodlandığı da şekil 3.6.’da görülmektedir.

Bilgiye ulaşım teması 14 defa kodlanmış olup “doğrudan” ve alt kod olan “çevre ve şehircilik il müdürlüğü” ile birlikte kodlanmıştır. Aynı zamanda bilgiye ulaşım temasının alt kodu olan “doğrudan” kodunun “çevreye etkisi” kodu ile de ilişkili olduğu görülmektedir. Toplantıya katılım teması 18 görüşmenin 11’inde “katılım yetersiz” olarak kodlanmıştır. Ayrıca toplantıya katılımın yetersiz olduğunu belirten kişilerin doğru bilgilendirmeye “hayır” diyen kişiler olduğu da şekil 3.6.’dan elde edilen bulgular arasındadır. Çekinceler temasına ait alt kodlardan “giderildi” 12 defa, “giderilmedi” alt kodu ise 11 defa kodlanmıştır. Çekinceler temasına ait “giderildi” kodunun önemsenme temasının alt kodu olan “önemseniyor” ile ilişki içerisinde olduğu da görülmektedir. Yer seçimi temasının alt kodlarından olan “yanlış” kodu 12 defa seçilmiş olup 3 defa “hava kirliliği” kodu ile belirtilmiştir. Proje hakkındaki sorular temasında en çok üzerinde durulan konu çevreye etkisi olmuştur. Bu kapsamda çevreye etkisi teması 16 defa kodlanmıştır. Alt kodlardan birisi olan “olumsuz” kodu 13 defa kodlanarak çevreye etkisi konusunda olumsuz görüşlerin daha fazla olduğunu göstermiştir. Çevre Şehircilik İl Müdürlüğü’nden alınan toplantı tutanaklarında da benzer görüşler yer almaktadır. Çevreye etkisi konusunda endişeler katılım toplantılarında da dile getirilmiştir.

Görüşme sonucu elde edilen verilerin analizinden saptanan bulgular; termik santral projeleri için yer seçiminin yanlış cevabı verenlerin tüm katılımcılara oranı %66, halkın katılımının yetersiz bulanların oranı %61, doğru bilgilendirmenin yapılmadığını belirtenler %94, çevre sorunlarının artacağı yönünde endişe sahibi olanların oranı %72, çekincelerin giderilmediğini düşünenlerin oranı %61, önemsenme temasına önemsenmiyor diyenlerin oranı ise %44 şeklindedir. Ayrıca, stk üyeliğinin %88 oranında ve doğru bilgiye ulaşım “hayır” diyenlerin oranı da %94 çıkmıştır.

3.4. Yönetişimci ÇED Model Önerisi

Türkiye’de ÇED sürecinin temel problemlerinden birisinin halk katılımının yeterince sağlanamaması olduğu söylenebilir. Halk katılımının ÇED sürecinin belirli bir aşaması olarak görülmesi, katılımın eksik olmasının nedenleri arasında gösterilebilir. Bu durum ÇED mevzuatının katılım temelinde revize edilmesini gerektirmektedir. Ayrıca ÇED’in bir yönetim süreci olarak işletilmesi sağlanmalıdır. ÇED sürecinde halk katılımını ve yönetişimi etkin kılmak için yeni bir model önerilmiştir. Şekil 3.7.’de gösterilen yeni modele geçmeden önce mevcut ÇED yönetmeliğine göre halkın katılımı ve ÇED sürecinin aşamaları verilmiştir.

3.4.1. ÇED Yönetmeliği ve Halkın Katılımı

Türkiye’de ÇED’nin gelişimi 1983 tarihli Çevre Kanunu ile başlamış olup 1993 yılında ilk ÇED Yönetmeliği’nin yayınlanmasıyla netlik kazanmıştır. Şu an 25.11.2014 tarih ve 29186 sayılı Resmi gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren ÇED Yönetmeliği yürürlüktedir. 2014 tarihli ÇED yönetmeliğine göre halk katılım toplantısı; *“kapsam ve özel format belirlenmesinden önce, halkı proje hakkında bilgilendirmek, projeye ilişkin görüş ve önerilerini almak üzere yapılan toplantı”*²⁵³ olarak tanımlanmıştır. ÇED Yönetmeliği’nin 8. maddesinde ÇED başvuru dosyasının halkın görüşüne açıldığının halka duyurulması yer almaktadır. ÇED Yönetmeliği’nin 8. maddesinin 7. bendi bir yönetim modeli sergilemektedir.

Buna göre, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın gerekli gördüğü hallerde, projenin özellikleri de göz önünde tutularak üniversiteler, araştırma kuruluşları, meslek odaları, sendikalar, birlikler ve STK temsilcilerini toplantıya çağırabileceği belirtilmiştir²⁵⁴. Toplumun farklı kesimlerinin toplantıya çağırılması, alternatiflerin sunulması ve en doğru tercihin yapılması gibi olumlu katkılar sunabilecek bir yaklaşımdır. Ancak, bu uygulama nadiren tercih edilmektedir. Yönetmeliğin 8. maddesinde yer alan *“gerekli gördüğü hallerde”* gibi kesinlik içermeyen ifadeler katılımı ve yönetişimi zayıflatmaktadır.

²⁵³ 25.11.2014 Tarih ve 29186 Sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan “Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği” madde.4

²⁵⁴ ibid...madde.8

3.4.2. ÇED Sürecinin Özellikleri

ÇED süreci, en etkin çevre yönetimi araçlarından birisidir²⁵⁵. ÇED süreci halkın katılımı toplantısı da dahil olmak üzere dokuz aşamada tamamlanmaktadır. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın hazırlamış olduğu ÇED Süreci Akım Şeması'nda süreç şöylece özetlenmiştir:

- a) *Kapsam*: Projenin ÇED kapsamında olup olmadığını değerlendirme yetkisi Çevre ve Şehircilik Bakanlığı veya Valiliktir²⁵⁶.
- b) *Seçme- Eleme Kriterleri Uygulama Yöntemi*: ÇED'in gerekli olup olmadığını değerlendirilmesi amacıyla ÇED firması tarafından Proje Tanıtım Dosyası (PTD) Valiliğe sunulur. Projenin alanına göre ilgili kamu kurumlarından görüş alınmaktadır. Bu yönüyle süreç için kısmen yönetişimden bahsedilebilir. Projeye ait ÇED kararı verilir. (ÇED gereklidir / ÇED gerekli değildir)
- c) *ÇED Sürecinin Başlatılması ve Komisyon Teşkili*: İlgili kamu kurumlarının temsilcileri, Çevre ve Şehircilik bakanlığı yetkilileri, proje sahibi ve ÇED firmalarından oluşan bir komisyon kurulur. Sürecin başladığı yönetmelikte belirtilen usüllerle halka duyurulur.
- ç) *Toplantı*: Halkın proje hakkında bilgilendirilmesi, görüş ve önerilerinin alınması amacıyla yapılmaktadır. Halkın katılımı toplantıları katılımcı bir özellik sergilemektedir.
- d) *Kapsam ve Özel Format Belirleme*: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından ÇED raporu özel formatının hazırlanması ve ÇED firmasına teslim edilmesi sürecidir.
- e) *Rapor*: ÇED raporunun hazırlanıp Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na bildirilmesi ve bakanlığın karar verme aşamasıdır.
- f) *ÇED İnceleme ve Değerlendirme*: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Halk ve ilgili kamu kurumlarından gelen görüşler doğrultusunda rapor içeriğindeki eksikliklerin tamamlanması doğrultusunda komisyon yeniden toplanır.
- g) *Karar verme*: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın ÇED olumlu veya ÇED olumsuz kararını 10 iş günü içerisinde verir. Karar, yönetmelikte yer alan usüllerle halka duyurulur.

²⁵⁵ <http://cevreonline.com/ced/> Erişim tarihi: 10.01.2018

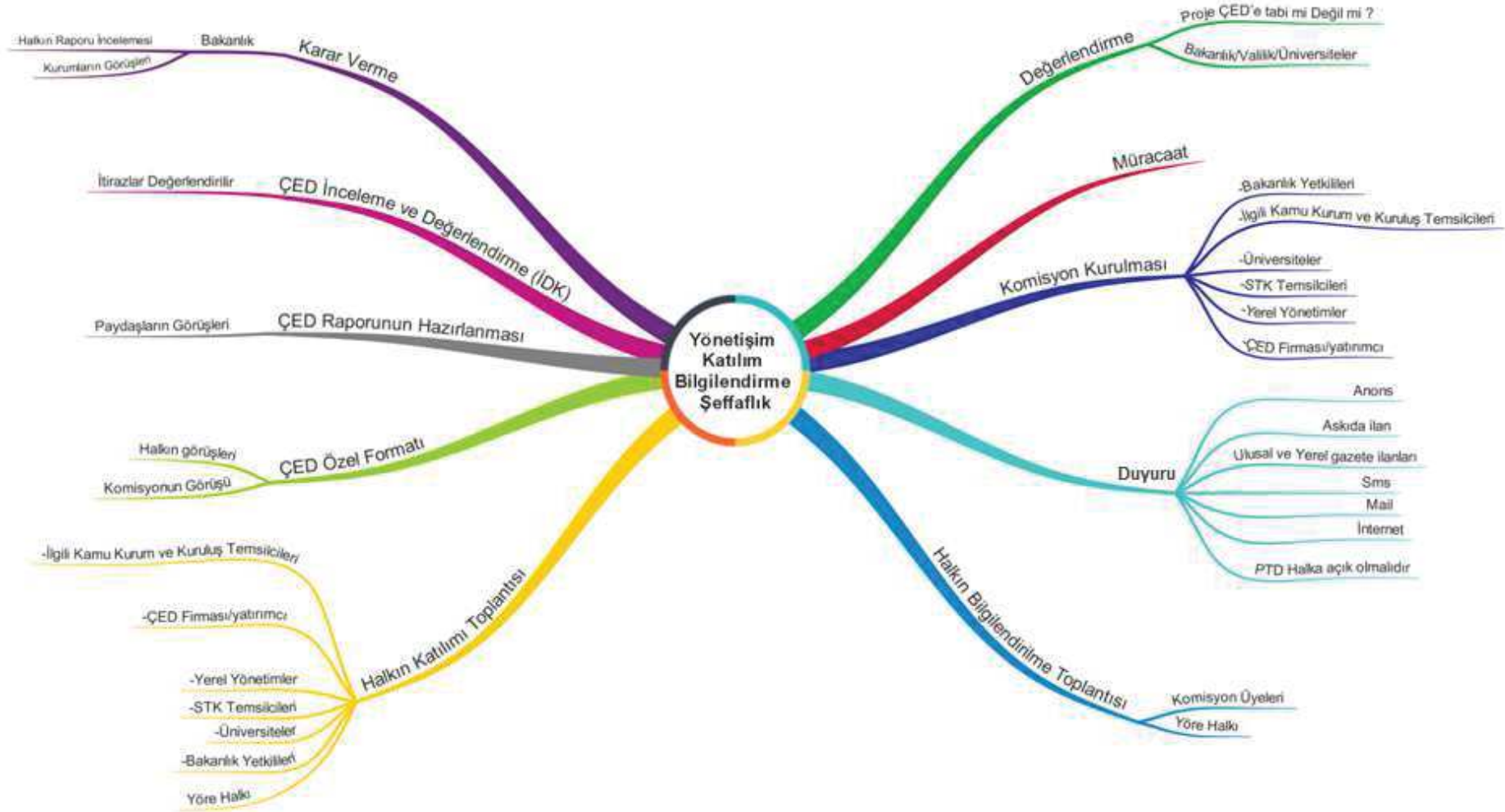
²⁵⁶ Projenin hangi kapsamda olduğuna göre bakanlık ve valilik arasında yetki paylaşımı bulunmaktadır. ÇED yönetmeliğinin ekinde yer alan EK-1, EK-2 listeleri projelerin hangi kapsamda yer aldığını detaylı olarak göstermektedir. Çalışmanın uygulama alanı olan termik santral projeleri EK-1 listesinde sayılmaktadır.

e)İzleme ve kontrol: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın PTD dosyasında yer alan taahhütlerin yerine getirilip getirilmediğini denetlediği süreçtir²⁵⁷.

²⁵⁷ “ÇED Süreci Akım Şemaları” http://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/menu/duzeltilen-ced_akis_2018-mart_20180305015232.pdf (Erişim tarihi: 20.12.2017)

Şekil 3.7. Yönetişimci ÇED Modeli

Şekil 3.7.'de Yeni Katılımcı ÇED Modeli gösterilmiştir. Yeni ÇED modeli mevcut süreçteki yaşanan eksiklikler göz önünde bulundurularak tasarlanmıştır. Bu modele göre ÇED sürecinin ilk aşaması olan değerlendirme aşamasına üniversiteler dahil edilerek ÇED'e bilimsel bir yaklaşım kazandırılmak hedeflenmektedir. Üniversitelerin ilgili birimlerinde görev yapan akademisyenlerin projeyi bilimsel bir bakış açısı ile değerlendirip ÇED gerekli/ gerekli değil kararının verilmesine katkı sunması beklenmektedir. Bu aşamada ÇED gerekli değildir kararı çıkarsa muafiyet yazısı alınarak projeye 1 yıl içinde başlanılmaktadır. Ancak ÇED gereklidir kararının çıkması halinde ÇED başvuru dosyası Çevre ve Şehircilik Bakanlığına sunularak süreç başlatılır.

ÇED firması tarafından müracaat işlemi gerçekleştikten sonra Çevre ve Şehircilik Bakanlığı başvuru dosyasını incelemek üzere bir komisyon kurmaktadır. Mevcut yönetmelikte komisyon üyeleri; bakanlık temsilcisi, ilgili kamu kurum ve kuruluşlarından temsilci, proje sahibi ve ÇED firmalarıdır. Yeni ÇED modeli mevcut komisyon üyelerinin yanı sıra üniversiteler, STK'lar ve yerel yönetimleri komisyon üyeleri arasında saymaktadır. Bu yönüyle yönetişimin sağlanması hedeflenmektedir. Sürecin halka ilanı yöntemlerine ise çağın teknolojik imkanlarından da yararlanılarak yenileri eklenmelidir. Böylece projeden daha fazla kişinin haberdar olması sağlanacaktır. Ayrıca şeffaf bir sürecin sağlanması için Proje Tanıtım Dosyası (PTD)'da halkla paylaşılmalıdır. Yeni modelde halkın katılımı toplantısı iki aşamada yapılması öngörülmektedir. Birincisi; Halkın bilgilendirilmesi toplantısıdır. Bu toplantıda projenin etkileri eksiksiz bir şekilde halkla paylaşılmalıdır. İkincisi ise halkın katılımı toplantısıdır. Daha önceki toplantıdan edinilen bilgiler ışığında bu toplantıdan daha yüksek verim alınması sağlanacaktır. İki aşamada gerçekleşecek olan toplantının bir katkısı da ilk toplantıya herhangi bir nedenle katılım sağlayamayanlar için ikinci bir hak niteliğinde olmasıdır.

ÇED özel formatının²⁵⁸ hazırlanmasında uygulanan yöntem halkın görüşlerine yer vermektedir. Katılım toplantısının sonuçları bakanlıkça formata yansıtılarak firmaya gönderilmektedir. Firma, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın göndermiş olduğu formata uygun olacak şekilde ÇED raporunu hazırlayarak bakanlığa göndermektedir. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı raporu inceledikten sonra İnceleme ve Değerlendirme Komisyon

²⁵⁸ Halkın katılımı toplantısından tamamlanmasından sonra ÇED özel formatı için 1 ay içerisinde "format bedeli" adı altında bir ücret yatırılır. Çalışmanın amaç ve önemi halkın katılımının tespiti ve katılımı sağlamaya yönelik öneriler geliştirmek olduğu için, bütünlüğü bozmamak adına resmi ücret ve süreler gibi detaylar metin içerisinde verilmemiştir. ÇED Yönetmeliği'nde detaylar yer almaktadır.

(İDK) toplantı tarihi ile birlikte komisyon üyelerine göndermektedir. Son olarak da raporun halka açıldığı ilan edilir. Yeni geliştirilen modelde bu aşama ÇED raporunun firma tarafından tüm paydaşlara gönderilmesi ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından İDK toplantısının tüm paydaşlara duyurulması şeklinde tasarlanmıştır. Bu sayede sürecin şeffaflık ve halka açık bir şekilde yürütülmesi tasarlanmıştır.

ÇED inceleme ve değerlendirme aşamasında komisyon üyeleri yetkili oldukları alanlarla ilgili görüşlerini bildirir, ÇED eksik görülürse firmadan eksikleri gidermesi istenir ve süreç durdurulur. Son halini alan ÇED askıda ilan usulü ile on takvim günü halka açılır. Bakanlık, halk ve diğer kurumlardan gelen görüşler doğrultusunda eksiklerin tamamlanmasını talep etmektedir. Yeni ÇED modeli, İDK toplantılarında yerel yönetimler, üniversiteler ve STK'ları komisyon üyesi olarak saymaktadır. Bu şekilde oluşturulacak bir komisyonun incelemesi daha katılımcı ve daha demokratik olacağı için halktan gelen itirazların giderilmesini sağlayacaktır. Böylece halkın görüşlerini daha iyi şekilde yansıtan bir toplantı yapılmış olacaktır.

Karar aşamasında, eğer varsa bir önceki aşamada halktan gelen itirazların giderilmesi istenebilir. Eğer halktan ve diğer kuruluşlardan gelen görüşler rapora yansıtılmış ise projeye ÇED olumludur kararı, yansıtılmamış ise ÇED olumsuzdur kararı verilir. Yeni ÇED modelinde süreç sonunda halkın görüşlerinin raporda yer alıp almadığını öğrenmesi öngörülmüştür. Böylece tam anlamıyla halka dayanan bir süreç gerçekleştirilmiş olacaktır. Görüşlerinin raporda yer aldığını gören halk projeyi sahiplenecektir. Uygulamada rastlanan mahkemeye itiraz, sürecin durdurulması talepleri ve projeyi protesto amaçlı yapılan eylemlerin yaşanması engellenmiş olacaktır. Ayrıca ÇED süreci sonra erdikten sonra projenin faaliyette olduğu müddetçe denetlenmesi gerekmektedir. Bu denetim sadece resmi kurumlar eliyle yapılan incelemeyle sınırlı kalmamalıdır. Yöre halkına, yörede bulunan üniversitelerin ilgili birimlerine, yerel yönetim birimlerine ve STK'lara projeden kaynaklı bir sorun yaşayıp yaşamadıkları sorulmak suretiyle görüşleri alınarak aksaklıklar tespit edilmelidir.

3.4.3. Yönetişimci ÇED Modeli'nin Özellikleri

Önceki bölümlerde nitel araştırma yöntemlerinden görüşme usulü ile elde edilen verilerin analizi yapılarak bulgular ortaya konulmuştur. Literatür taraması ve araştırmadan elde edilen veriler yeni bir model oluşturulması gerekliliğini göstermiştir. ÇED sürecini

demokratik kılmak ve halkın katılımını sağlamak için oluşturulan *Katılımcı ÇED Modeli*'nin 4 temel ilkesi bulunmaktadır. Bu ilkeler ÇED sürecinde taraflar arası ilişkileri ve bağlantıları güçlendirecek temel ilkelere dir.

Yeni ÇED modelinde, yönetim, şeffaflık, bilgilendirme ve katılım gibi dört temel ilke belirlenmiş olup bunların uygulamaya geçirilmesi hedeflenmiştir. Bu ilkeler çerçevesinde inşaa edilen bir ÇED sürecinde halk katılımının eksikliği giderilmiş olacaktır. Ayrıca halkın şikayetçi olduğu yanlış bilgilendirilme, düşük katılım ve çevrenin tahrip edilmesi gibi problemlerin giderilmesi büyük ölçüde sağlanacaktır.

3.4.3.1. Yönetişim

ÇED sürecinin başlaması ile birlikte oluşturulan inceleme komisyonu, bakanlık yetkilileri, firma yetkilileri ve ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının temsilcilerine ek olarak STK temsilcileri, yerel yönetimler, üniversiteler, enstitüler vd. bilimsel kuruluşlardan temsilcilerin de yer alacağı şekilde oluşturulmalıdır. Bu şekilde yönetim sağlanarak yürütülen ÇED sürecinde tüm kesimlerin görüşü alınmış olacaktır. Böylece yöre halkı, kamu kesimi ve firma arasında yüksek etkileşimli karar alma sağlanarak süreç en kısa zamanda tamamlanacaktır. Süreci yönetim halinde yürütmenin bir diğer katkısı da, farklı bakış açılarını ortaya koyarak seçenekler arasından en verimli olanın belirlenmesi olacaktır.

3.4.3.2. Halkın Aktif Katılımı

Halkın karar alıcılar arasında yer alması katılımcı demokrasinin en belirgin özelliklerinden birisidir²⁵⁹. ÇED sürecinin katılımcı demokrasi usulüne göre işlemesi projenin demokratik bir sürecin sonucu olarak tamamlanmasını sağlayacaktır. Önerilen modelde halkın katılımı toplantısı iki aşama halinde planlanmıştır. İlk toplantı bilgilendirme toplantısı niteliğinde olup firma ve bakanlık yetkilileri tarafından proje hakkında detaylı bilgi verilmesi şeklinde gerçekleştirilmelidir. İkinci toplantı ise proje hakkında bilgi sahibi olan yöre halkının aktif olarak katılımının gerçekleştiği ve görüşlerinin rapora yansıtılmak üzere kaydedildiği katılım toplantısıdır. Bu şekilde gerçekleştirilecek olan katılım toplantıları uzun vadede projenin sahiplenilmesi ve halkın kabulü açısından önem taşımaktadır.

²⁵⁹ Fahri Mutlu. "Yerel Yönetimlerde Katılımcı Demokrasi Anlayışı: Kağıthane (İstanbul) İlçesi Örneği" Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl:3, Sayı:10, 2015, s.479

3.4.3.3. Doğru Bilgiye Ulaşım

Planlanan proje hakkında halkın doğru bilgiye ulaşımı sağlanmalıdır. Bu şekilde şeffaf bir paylaşım, akıllardaki soru işaretlerini ve endişeleri giderecek, yöre halkını uzlaşmacı bir zemine çekecektir. Gizlilik içeren ÇED süreçlerinde yöre halkı çekincelerini ve eleştirilerini belirtmek için protesto ve eylem yolunu seçerek ÇED sürecinde tıkanmalar yaşanmasına neden olabilmektedir. Doğru bilgilendirme yapılmadığında devreye giren STK ve STK adı altında kendini tanıtan örgütler bu projeleri baltalamaya çalışmakta, halkı projeler aleyhinde kışkırtabilmektedirler. Proje hakkında doğru bilgilendirmenin yapılması projeye tamamen karşı olan grupların provakasyonlarını engelleyecektir.

3.4.3.4. Şeffaflık

Şeffaflık, halkın yönetim tarafından gerçekleştirilen işlerden haberdar olması ve gerekli bilgi ve belgelere ulaşabilmesi anlamına gelmektedir.²⁶⁰ Başka bir tanımla şeffaflık, devletlerin ekonomik, sosyal ve politik konularda aldıkları kararlara ilişkin zamanında, nitelikli ve güvenilir bilgiye vatandaşlar tarafından erişilebilmesi olarak tanımlanmıştır.²⁶¹ ÇED sürecinde şeffaflık ilkesi benzer şekilde yöre halkının proje ile ilgili bilgi ve belgelere erişebilmesi anlamını taşımaktadır. Şeffaflık ilkesinin ÇED sürecinde uygulanması ile bilgi gizliliği gibi olumsuz yargılar giderilecektir.

Yönetişimci ÇED Süreci (YÇS)'nin diğer özellikleri:

-Halk katılımının gerekli olan her aşamada sağlanması, Mümkün olan her aşamada halk katılımının sağlanması hem halk hemde proje açısından katkı sağlayacaktır. Halkın kabulü ile birlikte yöre hakkında bilgi edinimi, alternatiflerin belirlenmesi ve önemli sorunların tespiti halk katılımının başlıca avantajlarıdır.

-Yer seçimi belirlenirken halktan görüş alınması, Yer seçimi ÇED sürecinin en önemli aşamalarından birisidir. Yer seçiminde, enerji kaynağına yakınlık (hammadde), üretilen enerjinin aktarılacağı bölgeye yakınlık, yörenin hava kalitesi, yerleşim yerlerine olan uzaklık, jeolojik faktörler ve stratejik öneme sahip alanlar dikkate alınan unsurlardır. Bu

²⁶⁰ Mahmut Akpınar. "Günışığında Yönetim Açısından Türk Kamu Yönetiminde Açıklık ve Şeffaflık Sorunu" *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.16, S.2, 2011, 235-261, s.240

²⁶¹ Pelin Kuzey. "Şeffaflık ve İyi Yönetişim"

<http://debis.deu.edu.tr/userweb/hilmi.coban/C5%9Feffafl%C4%B1k.pdf> ,s.1, Erişim tarihi: 13.01.2018

aşamada yörenin sosyal, tarihi ve kültürel özellikleri de halkla istişare edilerek değerlendirilmelidir.

-Halkın Katılımı toplantıları yöre nüfusu dikkate alınarak düzenlenmesi, Halk katılımı toplantılarında katılımcı sayısı genellikle yöre nüfusunu temsilden uzaktır. Bu noktada aktif katılımın ve temsilin sağlanması için belirli bir düzeyde asgari katılım oranının tespit edilmesi gerekmektedir.

-Halkın bilgilendirilmesi usullerine teknolojik gelişmelerden yararlanılarak yenilerinin eklenmesi, Mevcut yönetmelikte halkın bilgilendirilmesi usulü, askıda ilan, anons, bakanlığın internet sitesinde ilan ve yazılı basında ilan verilmek üzere düzenlenmiştir. Günümüzde neredeyse her vatandaşın cep telefonu ve internet sahipliği bulunmaktadır. Bu durum insanları ulaşılabilir kılmaktadır. Teknolojik gelişmelerden yararlanılarak sms ve e-posta gibi iletişim kanallarında kullanılması bilgiye ulaşımı attıracaktır.

-Üniversitelerin sürece dahil edilmesi, Türkiye’de üniversitesi olmayan il bulunmamaktadır. Üniversiteler bilimsel bilginin üretildiği, alternatif fikirlerin tartışıldığı yenilikçi kurumlardır. ÇED gibi bilgiye dayalı süreçlere üniversitelerden uzmanların dahil edilmesi en doğru yöntem olacak ve kararın alınmasında olumlu anlamda katkı sunacaktır.

-STK’ların sürece dahil edilmesi, ÇED süreçlerine STK’ların dahil edilmesi sürece demokratik bir katkı sağlayacağı gibi farklı bakış açılarından çıkarımlar elde edilmesini sağlayacaktır. Ayrıca STK’ları sürece dahil ederek, süreci engellemeye yönelik faaliyetlerinin (protesto, mahkemeye itiraz vb.) de önüne geçilmesi beklenen diğer bir katkıdır.

-ÇED yönetmeliğinin katılım temelli güncellenmesi katılımcı ÇED sürecinin özellikleri arasındadır. Son olarak mevzuatta katılımı sağlamaya yönelik atılacak adımlar, halk katılımını güvence altına alacaktır.

Önerilen yeni ÇED modelinin temel özellikleri aynı zamanda çağdaş yönetim sisteminin de özelliklerindedir. Bu özellikler, şeffaflık, doğru bilgilendirilme, yönetişim ve katılım etik değerleri²⁶² yansıtmaktadır. Yeni ÇED modelinin göze çarpan bir özelliği de katılımcı ve şeffaf yapısı ile etik değerleri ve çağdaş yönetim ilkelerini birleştirmesidir.

²⁶² Etik değerler toplumsal düzeni kazanabilmek için kamu hizmeti yapanların dikkat etmesi gereken kurallardır. (http://www.ktu.edu.tr/dosyalar/13_00_00_719a6.pdf 18.03.2018)

Sürecin meşruluğunu sağlamlaştıracak olan model, proje sahipleri, devlet ve halk arasındaki ayrımları ortadan kaldırarak birlikte karar vermeyi sağlayacaktır²⁶³.

3.4.4. ÇED Süreci İle Yönetişimci ÇED Modelinin Karşılaştırılması

ÇED sürecine halkın katılımı, halkın katılımı toplantısı aşamasında ve raporların askıda ilanında verilen yasal süreler içerisinde olmaktadır. Mevcut ÇED yönetmeliğinde halkın katılımı yer almakla birlikte sürecin katılım yönü zayıf kalmaktadır. Literatürde yer alan çalışmalar ve çalışmadan çıkan sonuç bu durumu doğrulamaktadır. Yeni ÇED modelini uygulamada olan ÇED'den ayıran temel özellikler, halkın katılımı toplantısı iki aşamalı şekilde tasarlanması, oluşturulan komisyonların tüm kesimleri kapsayacak şekilde genişletilmesi ve karar aşamasına halkın nihai ÇED raporunu incelemesinin getirilmesidir.

ÇED olumlu raporu alındıktan sonra yatırıma başlanılmaktadır. ÇED'e göre yatırım faaliyete geçtikten sonra düzenli aralıklarla kontrol ve denetlemeler yapılmaktadır. Yeni model faaliyet aşamasında santralin denetimine ek olarak yöre halkının da santral ile ilgili görüşlerine başvurmayı önermektedir. Böylece, kamu ve özel sektör arasındaki bilgi alışverişine ek olarak santralin çevreye ve yöre halkına etkileri hakkında bilgi edinimi sağlanmış olacaktır.

Tasarlanan ÇED modeli, kamu sektörü, özel sektör, yerel yönetimler, STK'lar ve halk açısından olumlu katkılar oluşturacaktır. Halk katılımının sağlanması:

Kamu kesimi açısından, halkın yöneticilere olan güveninin artması ve projenin sahiplenilmesi gibi önemli katkıları olacaktır. Özel sektör (yatırımcı firma) için halkın katılımı, karşılıklı bilgi alışverişi ile projenin eksiklerinin faaliyetten önce giderilmesine katkı sağlayacak bir kazançtır. Böylece ilerde oluşması muhtemel olan giderlerin önüne geçilmiş olacaktır. Ayrıca halkın katılımı projenin sahiplenmesini de beraberinde getirecektir. Bu da firmanın faaliyetlerine karşı oluşacak direnci kıracaktır. Yerel yönetimler de halkın katılımından olumlu etkilenecektir. Temsilcisi oldukları halk ile birlikte süreçte yer alması yerel yönetimlerin demokratik gelişimine katkı sağlayacaktır. Ayrıca yöre halkının yerel yönetimlere olan itibarının arttırması beklenmektedir. STK'ların sürecin bir parçası olarak değerlendirilmesi, STK'ları muhalif bakış açılarından daha uzlaşmacı ve çözüm üreten bir konuma getirecektir. Böylece STK'lar da çekincelerini

²⁶³ Mehmet Hişyar Korkusuz, Ersoy Kutluk “ Stratejik Yönetim Sürecinde Krizler ve Örgüt Üzerindeki Psikolojik Etkileri” *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl:4, Sayı:7, 2015, s.21-33, 31

belirtme şansı bulacaktır. Yöre halkı açısından katılımın sağlanması şikayet, istek ve önerilerini rahatça dile getirebilmeleri açısından önem arz etmektedir. Ayrıca yöre halkı aktif bir katılım ile eşit söz hakkına sahip olacaktır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada ÇED sürecine halkın katılımı problemi üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda araştırma; halk katılımının eksikliği ve yönetim sürecinin sağlanamaması üzerine dayandırılmıştır.

Sanayileşmenin hız kazanmasıyla birlikte doğanın hammadde olarak kullanımı da artış göstermiştir. Doğanın kullanımının kendi kendini yenileyebilme gücünün üzerine çıkmasıyla birlikte çevre sorunlarının geldiği boyut fark edilmeye başlanmıştır. Bu çalışmada çevre sorunlarının tartışılmaya başlamasından ÇED uygulamasının ortaya çıkışına kadar geçen süreç kavramsal ve kuramsal olarak değerlendirilmiştir. Mevzuatta halkın katılımına önem verildiği, çıkarılan yasalarda katılıma vurgu yapıldığı görülmektedir. Çevre sorunlarının ortaya çıkışından itibaren baskı grupları, hükümetler ve özel sektör çözüm arayışı içerisinde olmuşlardır. Ancak kuramsal tartışmalarda doğa korumacı yaklaşımdan kalkınmayı ön planda tutan yaklaşıma ve kalkınmayı sağlamak için çevrenin sürdürülebilirliğinin önemsendiği yaklaşımlara kadar farklılık gösteren yaklaşımlar bulunmaktadır.

Birinci kuşak doğa hareketi doğayı olduğu gibi korumayı amaç edinen ve insanın doğaya müdahalesine tamamen karşı olan korumacı harekettir. Daha sonraki hareket ise koruyarak kullanma anlayışıdır. Koruyarak kullanma hareketinde çevreye hammadde olarak bakılmakta olup hammaddenin devamlılığı için doğanın korunması gerektiği düşünülmektedir. 1970’li yıllara gelindiğinde ise STK’ların çevre söylemlerinin arttığı görülmektedir. Artık çevre sorunları küresel ölçekte tartışılır olmuştur. Bu dönemde sorunlara çözüm arayışında uluslararası örgütlerin aktif bir rol oynadığı görülmektedir.

1972’de gerçekleştirilen Stockholm Konferansı uluslararası ölçekte çevre sorunlarına çözüm arayışında atılan önemli bir adımdır. Bu konferansın ana teması kalkınma ve çevre olarak belirlenmiş olup konferanstan sonra kalkınma ve çevre arasındaki ilişkinin önemine binayen “eko kalkınma”, “çevresel açıdan güvenilir kalkınma” gibi kavramların kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca insanların temel ihtiyaçlarının karşılanması ve ihtiyaçların belirlenmesinde halkın katılımına öncelik verilmesi gerekliliği de konferansta üzerinde durulan konulardandır.

World Wildlife Foundation (WWF), Yeşil Barış (Green Peace) ve Yeryüzü Dostları (Friends of the Earth) gibi çevreci örgütlerin kamuoyunda geniş yankı bulması siyasi

partileri çevreci politikalar üretmeye teşvik etmiştir. Yeşiller Partisi’de bu konjektürde sivil topluma dayalı ilişkilere önem veren ve yurttaş inisiyatifine dayılı çevreci bir bakış açısını yansıtan bilenen örneklerdendir.

Çevre sorunlarına çözüm arayışları devam ederken 1987 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından hazırlanan Ortak Geleceğimiz (Brundtland Raporu) adlı raporda sürdürülebilir kalkınma kavramının ortaya atıldığı görülmektedir. Bu raporda sürdürülebilir kalkınma, bugünün ihtiyaçları karşılanırken gelecek kuşakların ihtiyaçlarından ödün verilmemesi olarak ifade edilmiştir. Aynı zamanda kalkınma ve çevre koruma dengesinin sağlanmaya çalışıldığı da görülmektedir. Bu fikirden hareketle sürdürülebilir kalkınmayla birinci kuşak doğa hareketlerinden olan koruyarak kullanma arasında bir benzerlikten söz edilebilir.

Brundtland Raporu’nda üzerinde durulan bir diğer hususta halkın çevresel karar alma süreçlerine dahil edilmesi, gerekli bilgilerden ve yasal süreçlerdeki gelişmelerden haberdar edilmesidir. Hem Stockholm Konferansı’nda hem de Brundtland Raporu’nda halkın katılımına vurgu yapıldığı görülmektedir. Sürdürülebilir kalkınma ile çevre ve kalkınmanın entegrasyonu hedeflenirken halkın katılımına da önem verildiği görülmektedir. Uygulamada sürdürülebilir kalkınmayı sağlamanın bir çok aracı bulunurken en temel araçlardan birisi Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED)’dir.

ÇED, katılım temelli bir süreç olup halkın katılımına yer vermektedir. Ayrıca gerçekleştirilmesi planlanan ekonomik yatırımların çevreye etkisini önceden belirleyip gerekli tedbirlerin alınmasını öngören önleyici bir süreç olarak mevzuatta yer almaktadır. Ancak dünyadaki ve Türkiye’deki ÇED uygulamalarında katılımın yasalarda yer aldığı gibi sağlanmadığı örneklere rastlanmaktadır.

Literatürde katılımın farklı yöntemleri bulunmaktadır. Özellikle yerel yönetimler ölçeğinde giderek artan demokratikleşme eğilimi ve yönetim anlayışı katılım ekseninde gerçekleşmektedir. Bu bağlamda halkın katılım türleri; paydaşların belirlenmesi, katılım için organize olmak, en uygun halk katılım düzeyinin belirlenmesi, kent konseyleri, halkın bilgilendirilmesi toplantıları, mahalle meclisleri gibi geniş bir yelpazede karşımıza çıkmaktadır.

ÇED sürecinin bir parçası olan halkın katılımı toplantıları, herkese açık şekilde gerçekleştirilen ve toplantıya katılım sağlayan tarafların sorun ve endişelerini dile

getirebildiği süreçlerdir. ÇED mevzuatında halkın katılımı, sürecin önemli bir parçası olarak belirtilirken uygulamada katılımın sağlanmadığı projelere rastlanmaktadır. Basında da bu konu ile ilgili haberler sıkça yer almaktadır. Sürdürülebilir kalkınmanın temel araçlarından birisi olan ÇED’de karşılaşılan katılım problemi konunun bilimsel olarak araştırılmasını teşvik etmiştir.

Bu bağlamda, Çanakkale ilinde ÇED süreci tamamlanmış termik santraller örneğinde halkın katılımı araştırılmıştır. Sürecin yönetim halinde uygulanıp uygulanmadığı ve halk katılımının sağlanıp sağlanmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Yöntem olarak nitel araştırma yöntemlerinden görüşme yöntemi tercih edilmiş olup Çevre Şehircilik İl Müdürlüğü, termik santraller, STK’lar, belediyeler ve muhtarlar olmak üzere ÇED sürecine dahil olan taraflarla görüşülmüştür. Amaçlı örnekleme yöntemiyle sadece çalışma kapsamında yer alan santrallerin yapılacağı köylerde yaşayan ve ÇED toplantılarına katılan kişiler (18 kişi) örneklem olarak belirlenmiştir. Amaçlı örneklemin değişik türleri olup çalışmada tipik durum örnekleme tercih edilmiştir.

Görüşmeler neticesinde ÇED sürecine halk katılımının ve yönetişimin tam olarak sağlanamadığı bulgusu elde edilmiştir. Bu bağlamda katılımcı bir ÇED modelinin literatüre katkı sağlayacağı düşünülerek *Yönetişimci ÇED Modeli* geliştirilmiştir. Yeni ÇED modelinde, yönetim, bilgilendirme, şeffaflık ve halkın katılımı sürecin temel ilkeleri olarak belirlenmiştir. Mevcut ÇED süreci bu ilkeler doğrultusunda yeniden tasarlanmıştır. ÇED mevzuatında bazı değişiklikler gerektiren model, halkın katılımını ve yönetişimi sürecin her aşamasına yaymaktadır. Özellikle ÇED sürecinde oluşturulan karar mekanizmalarına tüm paydaşları dahil ederek yönetişimin sağlanması hedeflenmiştir. Ayrıca halkın katılımı toplantısı bir defadan iki aşamalı bir süreç haline getirilerek verimli geri dönüşlerin alınması hedeflenmiştir.

Sonuç olarak araştırma büyük ölçüde hipotezi destekler niteliktedir. Araştırma sonucunda ortaya çıkan veriler ÇED yönetmeliği ile örtüşmemektedir. Mevzuatta halkın katılımı yer alırken araştırmadan çıkan sonuçta halkın katılımının yetersiz olduğu ve bilgilendirilmenin eksik yapıldığı görülmektedir. Ayrıca çalışma süreci boyunca bizzat halkın katılımı toplantılarına katılım sağlama imkanı olmuştur. Bu toplantılarda edinilen izlenim de halkın katılımının zayıf olduğu yönündedir. En son 2017 yılında Lapseki yat limanı inşasının Halkın katılımı toplantısına katılım sağlanmıştır. Bu toplantıda Çevre

Şehircilik Bakanlığı temsilcileri ve ÇED firması temsilcilerinin dışında halktan sadece 2 kişinin toplantıya katıldığı gözlenmiştir.

ÇED yönetmeliği Türkiye’de uygulanmaya başladığı 1997 yılından günümüze kadar onsekiz defa güncellenmiştir. Ancak bu güncellemelerde halkın katılımına veya yönetişimin artırıldığına rastlanmamaktadır. Güncellemeler genellikle ÇED kapsamına giren projelerin sınıflandırılması ve AB direktiflerine uyulmasına yönelik olmuştur. Türkiye’de halkın katılımı ve ÇED’e yönelik yasal gelişmeler AB uyum sürecinin etkisi altındadır. Çevre ve kalkınma dengesi sağlanırken, kalkınma genellikle ağırlıklı konumda yer almaktadır.

ÇED sürecinde gerçekleştirilen toplantılara bakıldığında yönetişim uygulanıyor gibi görünmektedir ancak kısmi bir yönetişimden söz etmek mümkündür. Ayrıca yöre halkı projenin çevreyi olumsuz yönde etkileyeceğine dair ciddi endişeler taşımaktadır. Bu sonuç proje hakkındaki soruların yeterince giderilmediğini desteklemektedir. STK’lara üye olma oranının da yeterince yüksek olduğu araştırma sonuçları arasındadır. Bununla beraber yöre halkının STK’lara yönelik ciddi eleştirileri de bulunmaktadır. Yöre halkı STK’ları yapılan eylem ve protestolar ile halkın bilgilendirilmesini engellemekle eleştirmektedir. Halkın genelinde STK’ların ÇED süreçlerini sabote ederek halkın bilgilendirilmesinin önüne geçtiği görüşü hakimdir. Çalışma çevre sorunları, çevre yönetimi, ÇED ve halkın katılımı konularında araştırma yapanlara katkı sağlayacaktır.

Araştırma sonuçları ve bizzat katılım sağlanan toplantılardan edinilen gözlemlerin değerlendirilmesiyle halk katılımını arttırmaya yönelik bazı öneriler geliştirilmiştir;

1. *Halkın bilgilendirilmesinde sadece firma değil resmi kurumlarda aktif rol oynamalıdır;* ÇED sürecinin dördüncü aşaması olan halkın katılımı toplantısı bakanlık tarafından yetki verilmiş ÇED firmalarının projeyi anlatımı ve soru cevap şeklinde gerçekleşmektedir. Firmanın ÇED sürecinin en aktif paydaşı olduğu görülmektedir. Halkın doğru ve eksiksiz bilgilendirilmesi için resmi kurumlarında firma ile birlikte bilgi aktarımında bulunması gerekmektedir. Araştırma sonucunda halkın, bürokratlar ve siyasileri güven temasında kodlaması bu gerekliliği ortaya koymaktadır. Bununla beraber firmanın ve proje sahiplerinin halktan bilgi gizlediği düşünülmektedir. Elde edilen bu veriler doğrultusunda kamu kesiminin halkın bilgilendirilmesi toplantılarında daha aktif rol oynaması halkın kabulü açısından son derece önemlidir.

2. *Yönetişim uygulanarak halkın doğru bilgiye ulaşması gerekmektedir;* Çevre sorunlarının herkesi ilgilendirmesi ve çevresel varlıkların herkese ait olması halkının proje hakkında

doğru bilgilendirilmesini gerekli kılmaktadır. Halk bilgiye ulaşmada sadece firmayı değil resmi kurumları ve yönetişime dahil olan diğer tarafları da görebilmelidir. Doğru bilgiye ulaşabilen halk projeyi ve süreci doğru değerlendirebileceği gibi resmi kurumlara ve firmaya karşı güveni de sağlamış olacaktır. Bu şekilde gerçekleşecek olan süreç firma açısından da kesintisiz bir süreç olacağı için işletme için değerli olan zaman ve kaynak tasarrufu olacaktır.

3. *Toplantılarda tarafların eşit söz hakkı gözetilmelidir.* Halkın katılımı toplantılarında katılım sağlayan tüm tarafların eşit söz hakkı olmalıdır. Firma proje hakkındaki soruları eksiksiz bir şekilde cevaplamalı ve herkese söz hakkı tanınmalıdır. Bu şekilde gerçekleştirilen katılım toplantıları sürecin demokratik kimliğine katkı sunmuş olacaktır.

4. *Vatandaş açısından endişelerin ve soru işaretlerinin giderilmesi gerekmektedir.* Vatandaşlar açısından proje hakkındaki soru işaretlerinin ve endişelerinin giderilmesi, halkın termik santral, hidroelektrik santrali, nükleer santral gibi projelere desteğini arttıracaktır.

5. *Mevzuat halkın katılımını etkin kılacak şekilde revize edilmelidir.* Daha önce yapılan birçok çalışmada ve bu çalışmanın sonucunda halk katılımı eksik bulunmuştur. Toplumda katılım kültürünün gelişmesi ve ÇED yönetmeliğinde katılıma daha fazla yer verilmesi gerekmektedir. ÇED mevzuatında yapılacak revizyonlarla halkın katılımı güçlendirilmelidir.

6. *ÇED bir zorunluluk olarak görülmeyip projeye halkın kabulü sağlanmalıdır.* ÇED, özellikle proje sahibi firmalar tarafından proje önünde aşılması gereken bir engel olarak görülmektedir. ÇED'in sürdürülebilir kalkınmayı sağlamaya yönelik bir araç olduğu dolayısıyla kalkınmanın önünde bir engel olmadığı düşüncesinden hareketle ÇED sürecini her açıdan verimli bir şekilde tamamlamak gerekmektedir. Sağlıklı bir şekilde tamamlanan ÇED süreci sonunda projenin halk tarafından kabulü sağlanmış olacaktır.

7. *ÇED toplantılarında kullanılan teknik dil biraz daha sadeleştirilerek halkın konuyu anlamasına katkıda bulunulmalıdır.* ÇED toplantılarında bilgilendirme konunun uzmanı firmalarca yapılmaktadır. Yöre halkının konuya ve teknik terimlere uzak olması toplantıya ilgiyi azaltmakta ve toplantının verimini düşürmektedir. Verimli bir halkın katılımının sağlanması konunun halk tarafından anlaşılma düzeyiyle yakın ilişki içerisinde. Bu

bağlamda toplantı dilinin teknik terimlerden uzak daha sade bir seçilerek kullanılması gerekmektedir.

8. Termik santrallerin kurulduğu yörede yaşayan insanlara ucuz ve güvenilir enerji temin edilmelidir. Böylece yöre halkı olumsuz etkilerine maruz kaldığı termik santrallerin yararını görmüş olacaktır. Termik santrallerin etkisine maruz kalacak olan yöre halkının bu santrallerden faydalanması en tabii hakkıdır.

9. *ÇED'e tabi projeler için yer seçimi halka danışılarak yapılmalıdır.* Yer seçimi, projenin kurulacağı ve faaliyete geçeceği coğrafi alanın inşaa sahasını tespit etme işidir. Proje için yer belirlenmesi bakanlığın ilgili kriterleri dikkate alınarak yapılmaktadır. Oysa olması gereken yörede yaşayan insanların bu konudaki istek ve önerilerinin dikkate alınarak ÇED sürecine bu şekilde yansıtılmasıdır.

10. *STK'lar projeleri engelleyici tutum sergilemek yerine firmayı ve devleti tarafsız ve doğru bakış açısıyla eleştirmelidir.* STK'larca bazı projelerde (Termik santraller, HES'ler, altın arama faaliyetleri gibi) ÇED toplantılarının yapılmasına müsaade edilmediği bilinmektedir. Oysa STK'ların yapması gereken süreç henüz başlamadan halkı tarafsız bir şekilde bilgilendirmek ve doğru bilgiye ulaşmasını sağlamaktır. Ayrıca eleştirilerini sunarken alternatif öneriler de getirmelidirler.

11. *Şeffaflık ve hesap verebilirlik ÇED sürecine hakim olan ilkeler olmalıdır.* Yeni kamu yönetimi anlayışının temel unsurlarından olan şeffaflık ve hesap verebilirlik hizmeti yürütenlere değil hizmetten yararlananlara da hizmetin gerekliliğini ve önceliğini sorgulama hakkı vermektedir. ÇED sürecinin de bu ilkeler ışığında sürdürülmesi ve halkın bilgiye erişiminin sağlanması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- ABELSON J; FOREST P-G; EYLES J; SMİTH P; MARTİN E and GAUVİN F-P.
 “Deliberations about Deliberation: Issues in the Design and Evaluation of Public Consultation Processes” McMaster University Centre for Health Economics and Policy Analysis Research Working Paper 01-04, June 2001
- Adalet ve Kalkınma Partisi “58. Hükümet Programı”
[www.akparti.org.tr/upload/documents/58inci-hukümet- programi.pdf](http://www.akparti.org.tr/upload/documents/58inci-hukümet-programi.pdf) (Erişim Tarihi:10.10.2017)
- AKDUR Recep “Avrupa Birliği ve Türkiye’de Çevre Koruma Politikaları” Ankara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Araştırma ve Uygulama Merkezi, Araştırma Dizisi:23, 2005
- AKINCIOĞLU GÜÇDEMİR Yeşim, “Yeni Bir Yönetim Modeli: Yönetişim” *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı:20, 2004
- AKPINAR Mahmut. “Günüşiğinde Yönetim Açısından Türk Kamu Yönetiminde Açıklık ve Şeffaflık Sorunu” *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.16, S.2, 2011, 235-261
- AKTAN Coşkun Tan. “Klasik Liberalizm, Neo-liberalizm ve Libertarianizm” *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt:28, Sayı:1, 1995
- AKYÜZ Ezgi, Burçak Kaynak Tezel “Çanakkale’de Kurulması Planlanan Kömür Yakıtlı Termik Santrallerin Hava kirliliğine Katkısının Belirlenmesi” VII: Ulusal Hava Kirliliği ve Kontrolü Sempozyumu, 2017, Antalya
- ALLABY Michael, “Dictionary of Ecology” Oxford University Press, 1998
- ALKİN Erdoğan. İktisada Giriş, (11-20 Ünite), Editör: İlyas Şıklar, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayın No:1472, Açıköğretim Fakültesi Yayın No:785, Anadolu Üniversitesi Yayınlar, 7. Baskı, Eskişehir, 2008
- ALICA Süheyla Suzan, “Türkiye’de Çevre Yönetimi” *Ankara Barosu Dergisi*, Yıl:66, Sayı:1, 2008
- ALICA Süheyla Suzan. “Çevresel Etki Değerlendirmesinin Yargı Kararları Çerçevesinde İncelenmesi” *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 15(3), 2011
- ARIKBOĞA Erbay. “Yönetimde Değişim Süreci ve Yönetişim: İstanbul Konseyi Örneği”(Yayınlanmamış Doktora Tezi) Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2004

- ALTIN Murat. “Ekosistem ve Doğal Denge” Ekoloji 2013 Sempozyumu Bildiri Özetleri Kitabı, Tekirdağ, 2013
- AYGEN Murat, “ Kent Konseylerinin Kent Yönetimine Katkıları Üzerine Bir İnceleme: Elazığ Örneği” The Journal of Academic Social Science Studies, Number:29
- AYGÜN Banu; Bilge Kağan ŞAKACI, “Türkiye’de Çevreye Doğrudan Odaklı Çevreci Hareketler ve Çevresel Yaklaşımları Üzerine Bir Deneme” T.C. Başbakanlık Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, 2014
- BAL Hüseyin, Nitel Araştırma Yöntem ve Teknikleri, Sentez Yayınları, İstanbul, 2016
- BAKAN İsmail; Büyükbese Tuba “Katılımcı Karar Verme: Kararlara Katılım Konusunda Çalışanların Düşüncesine Yönelik Bir Alan Çalışması” *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(1), Yıl: 2008, s.29- 56
- BAYKAL Hülya, BAYKAL Tan. “ Küreselleşen Dünya’da Çevre Sorunları” *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(9), 2008
- BERKMEN Mary. Glossary of Environmental Terms, IULA Environmental Series, 1992
- BOZKURT Yavuz, Reha Bayansar “Yeni Toplumsal Hareketler Çerçevesinde Çevreci Hareket ve Gezi Parkı Olayları” *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 14(2), yıl:2016.
- CENGİZ Gizem, 2011 “ÇED- SÇD İlişkisi ve Peyzaj Planma Sürecinde Stratejik Çevresel Değerlendirme’nin İrdelenmesi” Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- CORBİN Juliet, Anselm Strauss. “Basics of Qualitative Research” Sage Publisher, 4. Edition, London, 2015.
- CRESWELL, W. John, Nitel Araştırma Yöntemleri Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma Deseni, (Çev. Edt.) Mesut Bütün ve Selçuk Beşir Demir, Siyasal Kitabevi, 3. Baskı, Ankara.2016
- ÇADIRCI Musa,1993 “ Osmanlı Döneminde yerel Meclisler” *Çağdaş Yerel Yönetimler* 2(5).
- ÇAĞLAR Nedret “Kadının Siyasal Yaşama Katılımı ve Kota Uygulamaları” *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, Yıl:2011, 3(4).
- ÇEPEL Necmettin, “ Çevre Koruma ve Ekoloji Terimleri Sözlüğü” TEMA Yayınları, 1996
- ÇİTÇİ Oya, “Temsil, Katılma ve Yerel Demokrasi” *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 5(6), 1996

- DERVİŞOĞLU Suat,2010 “AB Müktesebatına Uyum Sürecinde Çevresel Etki Değerlendirmesi(ÇED)” *Türk İdare Dergisi*, Sayı:467, Haziran 2010
- DURU Bülent, “Modern Muhafazakarlık ve Liberal Politikalar Arasında Doğal Varlıklar: AKP’nin Çevre Politikalarına Bir Bakış” *Mülkiye Dergisi*, 30(252).
- EROĞLU Hacer Tuğba, “Yönetime Katılma Biçimleri ve Yerel Yönetimlerde Demokrati Mekanizmalar” *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Sayı:11, 2006
- ERTÜRK Hasan, “Çevre Politikası” Ekin Basın Yayım ve Dağıtım,Bursa, 2011
- ERTÜRK Hasan,1998 “Çevre Bilimlerine Giriş” VİPAŞ A.Ş. yayınları, Yayın no:3, 3.Baskı, Bursa
- ERYILMAZ Bilal, “Kamu Yönetimi” Okutman yayıncılık, Ankara, 2011
- EVANS Robert “Desicion Making in the Environmental Impact Assessment Process” <https://pdfs.semanticscholar.org/7be1/50205b4cdba29c8adde2c72b6c2a630d2c15.pdf> , Texas
- FİLHO Alberto Pellegrini, “Social Partipation İn R&D: The Citizens Consensus Conference”, Medical Sciences - Vol.II , Encyclopedia of Life Support Systems (EOLSS), Brezilya
- FRANK Friesecke, “Public Participation in Urban Development Project- A German Perspective” FIG Working Week 2011 – Bridging the Gap Between Cultures Marrakech, Morocco, 18-22 May 2011
- GERAY Haluk. Toplumsal Araştırmalarda Nitel ve Nicel Yöntemlere Giriş, Siyasal Kitabevi, 2. Baskı, Ankara
- GLASSON John, Rıki Therivel, Andrew Chadwick, 2012 “Introduction to Environmental Impact Assessment” Simultaneously Published, Canada Impact Assessment”
- GÖNEL Doğaner Feride, “Globalleşen Dünya’da (Nasıl Bir) Sürdürülebilir Kalkınma” *Birikim Dergisi*, Sayı:158, 2002, s.3
- GÖRMEZ Kemal, “Çevre Sorunları” Nobel Yayıncılık, 3.Basım, Ankara, 2015
- GÖRÜN Mustafa. “Yerel Demokrasi ve Katılım” *Yönetim bilimleri Dergisi*, 4(2), 2006
- GÜLER Ahmet - Halıcıoğlu, Serkan - Taşgın, Serkan, Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2015
- GÜLER Çağatay, “Çevre Sözlüğü” Saypa yayınları, Ankara, 1994
- GÜNEŞ Gürseler, “Türkiye’de Çevre Hukuku” *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 1999/3

- GÜNEŞ Ahmet M. “Aarhus Sözleşmesi ve Çevresel Bilgiye Erişim Hakkı” Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 17(18), 2012-2013
- GÜNEŞ M. Ahmet, “Almanya’da Çevresel Etki Değerlendirmesi Uygulaması” İÜHFMC. LXVI, 2008
- GÜMÜŞ Cantürk “Osmanlı’dan Günümüze Ormancılık Politikalarının Ormancılık Örgütlenmesi Üzerine Etkileri ve Güncel Sorunlar” II. Ulusal Akdeniz Orman ve Çevre Sempozyumu, 22-24 Ekim 2014
- GÜZEL Aslı “Rüzgar enerji Santralleri ve Halkın Kabulü: Çanakkale-Erenköy Örneği” Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü(Yayınlanmamış Y.Lisans Tezi),2013
- GÜZELSARI Selime, “Neo-Liberal Politikalar ve Yönetişim Modeli” Amme İdaresi Dergisi, C.(36/2), 2003, S.17-34
- HUNTINGTON Samuel P. and Joan Nelson “Political Participation in Developing Countries” American Journal of Society, Harvard Press, 1976, p.751-760
- HASGÜR İbrahim, “Gürültü Kirliliğinin Türk Mevzuatındaki Yeri” Çevre Dergisi(e-dergi), <<https://www.ekoloji.com.tr/resimler/4-8.pdf>>, s.1, (18.12.2015)
- IŞIN Priscilla Mary “Yabancı Seyahatnamelere Göre Osmanlı Kültüründe Hayvan Hakları ve Hayvan Sevgisi” II. Ulusal Veteriner Hekimliği Tarihi ve Mesleki Etik Sempozyumu, 24-26 Nisan 2008, Konya
- KARA Hüseyin, Savaş Şimşek. “Kent Konseylerinin Sürdürülebilirliği ve İşlevselliği: Kadıköy Kent Konseyi Örneği” *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, ÖSÖBİAD; Temmuz 2016, 245-269*
- KARA Mustafa, “Gecekondu Dönüşüm Projelerinin Konut Sorununun Çözümündeki Rolü: Ankara ili Gültepe ve Yatıkmsuluk Mahalleleri Örneği” Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü(Yayımlanmamış Doktora tezi), Isparta, 2012
- KARABIÇAK Mevlüt, Ramazan Armağan “Çevre Sorunlarının Ortaya Çıkış Süreci, Çevre Yönetiminin Temelleri ve Ekonomik Etkileri” Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, yıl:2004, 9(2).
- KARACA Ayten, Turgay Oğuz Can, 2012 “Toprak Kirliliği” *Toprak ve Bitki Besleme Dergisi, 1(1)*.
- KARYDIS M.“Public Attitudes And Environmental Impacts Of Wind Farms: A Review” Global NEST Journal, 15(4), 2013, pp 581-600,Greece

- KAYA Ramazan, “Bir Ekoloji Hareketi Olarak Yeşiller ve Türkiye’de Yeşiller Partisi”Yeşil Düşünce Broşür Dizisi-2, 2011
- KELEŞ Ruşen “Çevre Politikası” İmge Kitapevi, 2009, İstanbul
- KELEŞ Ruşen, Hamamcı Can,1998 “Çevrebilim” İmge Kitapevi, 3.Baskı, Ankara
- KELEŞ Ruşen, Can Hamamcı, Aykut Çoban. Çevre Politikası, İmge Kitapevi, 8.Baskı, 2015
- KERVANKIRAN İsmail, Eryılmaz adile Gül, 2014 “İsparta İli Milli Parklarının Rekreatif Faaliyetlerde Kullanımı”*Marmara Coğrafya Dergisi*, Sayı:29, İstanbul
- KILIÇOĞLU Pınar, Türkiye’nin Çevre Politikalarında Sürdürülebilir Gelişme, Turhan Kitapevi, Ankara, 2005
- KIZILBOĞA Ruveyda; BATAL Salih, “Türkiye’de Çevre Sorunlarının Çözümünde Yerel Yönetimlerin Yeri ve Önemi” *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(20), Yıl 2012, 191-212
- KOPARAL Savaş, 2012 “Çevre Sorunları ve Politikaları” Anadolu Üniversitesi Yayınları,Eskişehir
- KORKUSUZ Mehmet Hişyar, Kutluk Ersoy “ Stratejik Yönetim Sürecinde Krizler ve Örgüt Üzerindeki Psikolojik Etkileri” *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(7), 2015, s.21-33
- KUTLUK Ersoy. “Afetlere Müdahale İçin Model Önerisi: Muhtemel İstanbul Depremi Uygulaması” (Doktora Tezi) Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011
- KUTLUK Ersoy. Afet ve Kriz Yönetiminde Yeni Bir Model Tasarımı İstanbul Örneği, Akıl Fikir Yayınları, İstanbul, 2016
- KUZEY Pelin. “Şeffaflık ve İyi Yönetişim”
<http://debis.deu.edu.tr/userweb//hilmi.coban/%C5%9Feffafl%C4%B1k.pdf> ,s.1,
 Erişim Tarih:13.01.2018
- PINAR Köse. “ Sürdürülebilir Kalkınma sürecinde Sosyal Gösterge Üzerine Eleştirel Bir Analiz: Niksar, Tokat Tepekışla Baraj ve Hidro Elektrik Santrali Projesi Örnek Çalışması” ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü(Y.Lisans Tezi), 2012
- LENİN V.I. (Çev.Tonguç OK). Marksist Öğreti, Evrensel Basım Yayın, 2.Basım, 2013
- LENİN V.I.(Çev. Vahap Erdoğan) Marksizmin Bir Açıklaması ve Kısa Bir Biyografik Özeti, Eriş Yayınları, İkinci, 2003, Basım,

- MARX Karl, F. ENGELS.(Çev. Muzaffer Erdost), Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri, Sol Yayınları, 2011
- MERRIAM B Sharan. Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber, Nobel Akademik Yayıncılık, 2015
- MERRIAM, B. Sharan, Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber, (Çev. Edt.) Selahattin Turan, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim ve Danışmanlık Tic. Ltd. Şti., Ankara, 2013
- MENGİ Ayşegül “Çevre Koruma Yöneltileri, İlke ve Araçları” Çağdaş Yerel Yönetimler, 7(3), 1998, s.65-71
- MUTLU Fahri. “Yerel Yönetimlerde Katılımcı Demokrasi Anlayışı: Kağıthane (İstanbul) İlçesi Örneği” Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl:3, Sayı:10, 2015
- MUTLUHAN Akın, Akın Galip, 2007 “Suyun Önemi, Türkiye’de Su Potansiyeli, Su Havzaları ve Su Kirliliği”*Ankara Üniversite Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi Dergisi*,47/(2), Ankara
- NIJSTEN Roel, Paulussen Astrid, 2004 “*Crossing Borders Lessons Learned: A Case Study On Public Participation In A Transboundary Context*” Paper 24th Annual Meeting of the International Association for Impact Assessment 24 - 30 April 2004
- ORHAN Gökhan, “Sürdürülebilir Kalkınma, Ekolojik Modernizasyon ve Türkiye’de Çevre Politikası” Çevre bilim & Teknoloji Dergisi, 2(1), 2004, s.13-28
- ORTAYLI İlber; AFYONCU Erhan ve ENGİN Vahdettin “Payitaht-1 Zemin Eminönü Bir Dünya Başkenti” Cilt:I, Eminönü Belediyesi Yayınları, 2008
- Olgun Kenan, "Türkiye'de Cumhuriyetin İlanından 1950'ye Genel Seçim Uygulamaları", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 27(79), Ankara, 2011
- ÖKMEN Mustafa; Fatih DEMİR, “Türkiye’de katılımcı Çevresel Etki Değerlendirmesi Uşak İli Örneği” Dumlupınar Üniversitesi sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:27, s.270.
- ÖNER Şerif, 2003 “Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımının Türkiye’de Yansımaları; GAP’ta Sürdürülebilir Kalkınma ve Yerel Gündem 21” Çağdaş Yerel Yönetimler. 12(4).
- ÖNDER Özgür, Erdal Güler. “Türkiye’de Yerel Demokrasi Açısından Kent Konseyleri Üzerine bir araştırma: Kütahya Kent Konseyi Örneği” Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(1):881-902

- ÖRNEK Ali Şahin. Bilgi Yönetiminde Kriz Yönetimi Stratejileri, Detay Yayıncılık, 2006, Ankara
- ÖZAKBAŞ Derya “1950 Sonrası İstanbul’da Konut Alanlarının Oluşumu ve Sorunları”
Tarih Okulu Dergisi, Yıl:8, Sayı:22, Haziran 2015, ss.415-448
- ÖZBEK Nejdet, Politik Ekolojide Doğa- Toplum Diyalektik Birliğine Kuramsal Bir Bakış: Toplumsal Doğa ve Doğanın Kapitalist Üretim Tezi” Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,17(3), 2017
- ÖZKİRAZ Ahmet, Halim Emre Zeren, “Yerel Yönetimlerde Halk Katılımı Tokat İl Merkezinde Uygulamalı Bir Çalışma” Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi 2(2009)
- ÖZLÜER Fevzi, Yıldırım Hülya, Erdem Cömert Uygur “Türkiye’de İklim Koruma Davaları ve Hukuki Durum 2016” *Ekoloji Kolektifi Derneği Yayınları*, Mart, 2017
- ÖZTÜRK Asım. “Türkiye’de Halkın Yönetime Katılması Mevcut Yerel Yönetim Anlayışı ve Çözüm Bekleyen Temel Sorunlar” s.106,
<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/50023> Erişim Tarihi: 01.01.2018
- ÖZTÜRK Özkan “ Çevrecilik Söylemleri ve Türkiye’deki Çevre Hareketlerinin Seyri”
Journal of History Culture and Research, 6(2)
- ÖZER M. Akif, “Avrupa Birliğine Tam Üyeliğin Eşiğinde Türkiye” *Yönetim Ve Ekonomi Dergisi*, 16(1), Yıl:2009, s.90-91, Manisa
- ÖZMEHMET Ecehan, “ Dünya’da ve Türkiye’de Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımları”
Public Participation in the Mekong region, Third meeting of the Regional Technical Working group on EIA, April 25-27, 2016, Siem Reap, Cambodia,
- ÖZTÜRK Said “Osmanlı Çevre Kültürü” Osmanlı Araştırmaları Vakfı,
<https://osmanli.org.tr/osmanli-cevre-kulturu/> Erişim tarihi: 10.01.2018
- ÖZTÜRK Serbay. “Çevresel Etki Değerlendirme Sürecine Halkın Katılımı: AHP Tekniği İle Bir Uygulama” Sakarya Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü(Y.lisans Tezi), 2007
- PALLEMAERTS Marc”International Environmental Law From Stockholm to Rio:Back to the Future?” *Review of European, Comparative & International Environmental Law*, 1(3), 1992, p.254-266
- PARTIDÁRIO Maria do Rosario “Strategic Environmental Assessment Better Practice Guide” Portuguese Environment Agency and Redes Energeticas Nacionais, Lisbon, 2012

- PEPPER David. *Ecosocialism From deep Ecology to Social Justice*, Taylor and Francis E-Library, Canada, 2003
- PUSTU Yusuf, “Yerel yönetimler ve Demokrasi” *Sayıştay Dergisi*, Sayı:57, 121-134
- RACHEL Emas, “The Concept of Sustainable Development: Definition and Defining Principles” Florida İnternational University, 2015
- ROWE Gene; FREWER J. Lynn, “Public Participation Methods: A Framework For Evaluation” *Science, Technology & Human Values*, 25(1), Winter, 2000
- SARIKAYA ENERJİ “Karaburun Entegre Termik Santrali Teknoloji ve Konfigürasyon Değişikliği Projesi Nihai ÇED Raporu”Çanakkale, 2016
- SARUHAN Şadi Can, Ata Özdemirci. *Bilim, Felsefe ve Metodoloji*, Beta Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2011,
- SAYGILI Abdurrahman, “Çevre Hukuku Açısından Çevresel Etki Değerlendirmesi” İmaj Yay., Ankara, 2007
- SAYGILI Abdurrahman, 2007 “Çevre Hukuku Açısından Çevresel Etki Değerlendirmesi” Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara
- SAYGILI Abdurrahman,2004 “ Avrupa Birliği'nin Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönergesi'ne Kısa Bir Bakış” *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 3(2)
- SELİME Güzelsarı “Neo-Liberal Politikalar ve İletişim Modeli”, *Amme İdaresi Dergisi*, 36(2), Haziran 2003
- SENCER Muzaffer, “Osmanlı İmparatorluğu'nda Tazimat Sonrası Siyasal ve Yönetimsel Gelişmeler” *Amme İdaresi Dergisi*
- SOBACI Mehmed Zahid “Yönetişim Kavramı ve Türkiye'de Uygulanabilirliği Üzerine Değerlendirmeler” *Yönetim Bilimleri Dergisi*(5:1), 2007
- SEMRA Cerit Mazlum, *Yeni Toplumsal Hareketler*, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No:2345, Eskişehir, 2011,
- SERTER Gencay, 2005 “ Çevresel Değerlendirme Sürecinin Türkiye'deki Tarihsel Gelişimi ve Çevresel Etki Değerlendirmesi(ÇED)- Stratejik Çevresel Değerlendirme (SÇD)İlişkisi” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,Ankara Üniversitesi

- SERTER Gencay, 2006 “Türkiye’de Çevresel Etki Değerlendirmesi’nin Tarihsel Süreçteki Gelişimi” Planlama TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını 2006/1
- Sevcan Güleç Solak, İpek Sürmeli “Hükümet Politikaları ve Kalkınma Planları Ekseninde Çevre Politikası Analizi” *Yasama Dergisi*, Sayı: 30
- SONSUZ Bilal, Kargıoğlu Furkan ve Diğerleri, 2011, “Adapazarı İlçesindeki Endüstriyel Kaynaklı Emisyonların Envanterlenmesi” Sakarya Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Çevre Yönetimi Bilim Dalı Bitirme Tezi, Sakarya
- STEVENSON Robert, GIBSON Peter, vd. ,2004 “*Evaluation of People’s Panels and People’s Juries in Social Inclusion Partnerships*” Scottish Executive Social Research, The Stationery Office Bookshop, Edinburgh
- ŞANSLI Şenol “Araştırma ve Örneklemeye Yöntemleri” Nobel Yayınları, 2012
- ŞENGÜL Mihriban “Çevre Yönetimine Halk Katılımı Yolu Olarak Belediye Yönetimine Halk Katılımı” *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 11(2), Nisan 2002, 25- 40
- ŞENGÜN Hayriye, “Türkiye’de Çevre Yönetimi ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Uygulamaları” *Stratejik Public Management Journal*, Issue No :01, Kasım 2015
- ŞİMŞEK Melde Cinman, Yeşiller, Der yayınları, 1993, İstanbul
- TAN Baykal “Türkiye’de Çevre Yönetim Sisteminin Merkezi Örgütlenmesi” *Mevzuat Dergisi*, 13(147), Mart 2010
- TÜRKYILMAZ Oğuz “Yerli Kömür Kaynakları Elektrik Üretiminde Kullanılmalı mı, Neden?”
- TIRAŞ Hayrettin, 2014 “Sürdürülebilir Kalkınma Ve Çevre: Teorik Bir İnceleme” Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2 (2)
- TURAN Menaf vd. “Belediye Yönetimine Katılım Bakımından Stratejik Planların Değerlendirilmesi” *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, 18(2), 2013,
- TONT Sargun. “Batı Ülkelerinde Kurtarıcı Çevreciliğin Kronolojisi” Türkiye’de Çevreciliğin ve Çevre Korumanın Tarihi Sempozyumu, İstanbul, 2000
- TOPTANCI Cemal. “Çevre ve Şehircilik Bilim ve Mevzuat Terimleri Sözlüğü” İstanbul, 2012
- TOPRAK Zerrin, Yerel Yönetimler, İzmir, 2008
- TURGUT Gönül. “Ekolojik Sürdürülebilirlik ve Küçülme” *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 29(2), 2014

- TURGUT Nükhet “Sürdürülebilir Kalkınmanın Sağlanması Katılımın Rolü” Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 52(1), 1997
- Türkiye Solunum Araştırmaları Derneği, “ Türkiye’de Hava Kirliliği ve Sağlık” Bilgi Broşürü
- TÜRKOĞLU Bilinç, “Toprak Kirlenmesi ve Kirlenmiş Toprakların Islahı” Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006, Adana
- TÜRKOĞLU Funda “ Türkiye’de Çıkarılan ÇED Yönetmeliklerinin Karşılaştırılması ve Doğu Karadeniz Bölgesi’nde Uygulaması ” Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2005
- ÜNAL Feyzullah, 2012 “ Türkiye’de Yerel Yönetimlerde Karar Verme ve Karar Verme Sürecinde Yer Alan Faktörlerin Analizi” Süleyman Demirel Üniversitesi İİBf Dergisi, (17,3)
- YALÇIN Melike, “Türkiye’de Halkın Çevre Politikalarına Katılımı: Yasal Düzenlemeler ve Uygulamadaki Durum” 2012, s.1 <<http://politikekoloji.org/turkiyede-halkin-cevre-politikalarina-katilimi-yasal-duzenlemeler-ve-uygulamadaki-durum>> (24.11.2017)
- YEDİYILDIZ M. Asım “ Osmanlı Toplumunu ve Çevre” *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17(2), Yıl:2008, s.147-158
- YÜCEL Muzaffer, “Çevresel Etki Değerlendirmesi(ÇED)”Baki Kitapevi, Adana, 2001
- YILDIRIM Ali, Şimşek Hasan, Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin Yayıncılık, 2013, Ankara
- YILDIRIM, Ali – Şimşek, Hasan, Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin Yayıncılık, 10. Baskı, Ankara, 2016
- YILDIRIM Uğur, Sevim Budak, “AB Tam Üyelik Sürecinde Türkiye’nin Çevre Politikasındaki Değişimler” *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(13), Yıl:2010
- WILSON Richard, Warburton Diane, Andersson Edward, 2005 “People and Participation: How to Put Citizens at the Heart of Decision-Making” <<http://www.involve.org.uk/wp-content/uploads/2011/03/People-and-Participation.pdf>> (30.08.2017)

Kanunlar , Raporlar ve İnternet Kaynakları

TÜRKYILMAZ Oğuz “Türkiye’de Termik Santraller”

<https://www.mmo.org.tr/sites/default/files/Sayfa%20159%20sonras%C4%B1.pdf>
(Erişim Tarihi: 21.12.2017)

T.C. İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı, “Derneklerin Faaliyet alanlarına Göre Dağılımı” [https://www.dernekler.gov.tr/tr/AnasayfaLinkler/derneklerin-faaliyet-
alanina-gore.aspx](https://www.dernekler.gov.tr/tr/AnasayfaLinkler/derneklerin-faaliyet-alanina-gore.aspx) (Erişim Tarihi: 03.11.2017)

The Single European Act. [http://eur-lex.europa.eu/legal-
content/EN/TXT/?uri=uriserv:xy0027](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:xy0027) (Erişim Tarihi: 03.06.2016)

http://envhealth.org/IMG/pdf/150220_factsheet_air_and_health_turkey_tr_final.pdf
(Erişim Tarihi: 14.12.2015)

“Kent Konseyi Yönetmeliği” 08.10.2006 Tarih ve 26313 Sayılı Resmi Gazete, m.4
Avrupa Komisyonu “AB Genişleme Politikasına İlişkin 2001 Türkiye Raporu” Brüksel,
2001

Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı, m.3/2
[http://www.tbb.gov.tr/mevzuat/kanunlar/Avrupa_Yerel_Yonetimler_ozerklik_Sart
i.pdf](http://www.tbb.gov.tr/mevzuat/kanunlar/Avrupa_Yerel_Yonetimler_ozerklik_Sarti.pdf) (Erişim tarihi: 22.02.2018)

Avrupa Komisyonu “Türkiye 2009 İlerleme Raporu”

Avrupa Komisyonu “Türkiye 2010 İlerleme Raporu”

Avrupa Komisyonu “Türkiye 2011 İlerleme Raporu”

Avrupa Komisyonu “Türkiye 2012 İlerleme Raporu”

Avrupa Komisyonu “Türkiye 2013 İlerleme Raporu”

Avrupa Komisyonu “Türkiye 2014 İlerleme Raporu”

Avrupa Komisyonu “Türkiye 2015 İlerleme Raporu”

Avrupa Komisyonu “AB Genişleme Politikasına İlişkin 2016 Türkiye Raporu”

Türkiye’nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine Komisyon “1998 Yılı Düzenli Raporu”

Türkiye’nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine Komisyon “1999 Yılı Düzenli Raporu”

Türkiye’nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine Komisyon “2000 Yılı Düzenli Raporu”

Tüik. “ Bölgesel Göstergeler TR 22 Balıkesir Çanakkale” 2010

2863 Sayılı Tabiat ve Kültür Varlıklarını Koruma Kanunu

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2863.pdf> (Erişim Tarihi:
15.04.2018)

Avrupa Toplulukları Komisyonu” 2001 Yılı İlerleme Raporu”

Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin “ 2002 İlerleme Raporu”

09.08.1983 Tarih ve 2872 Sayılı Çevre Kanunu

13/07/2005 Tarih ve 5393 Sayılı Belediye Kanunu

1580 Kanun Numaralı Belediye Kanunu, 14.04.1930 Tarih ve 1470 Sayılı Resmi Gazete

3.7.2005 Tarih ve 5393 Sayılı “ Belediye Kanunu”

22.2.2005 Tarih ve 5302 Sayılı “ İl Özel İdaresi Kanunu”

18.10.1982 Tarih ve 2709 Kanun Numaralı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası

2872 Sayılı “Çevre Kanunu”, Resmi Gazete’de Yayınlanma Tarihi:11/08/1983, Sayı:18132

31.08.1956 Tarih ve 6831 Kanun Numaralı “Orman Kanunu”

Çanakkale Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü’nün 66577777-220.99-E.5053 Sayılı ve 13.06.2017 Tarihli Yazısı

EPDK, “Elektrik Piyasası 2016 Yılı Piyasa Gelişim Raporu” s.1

[http://www.epdk.org.tr/TR/Dokumanlar/Elektrik/YayinlarRaporlar/ElektrikPiyasasi](http://www.epdk.org.tr/TR/Dokumanlar/Elektrik/YayinlarRaporlar/ElektrikPiyasasi,GelisimRaporu.E.T:20.12.2017),
GelisimRaporu E.T:20.12.2017

6.6.2002 Tarih ve 24666 Sayılı Resmi Gazete

World Wildlife Foundation “Üye Olun”

http://www.wwf.org.tr/sizneyapabilirsiniz/uye_olun/ (Erişim Tarihi:12.12.2017)

ÇED İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü “ÇED Uygulamaları”

<http://www.csb.gov.tr/gm/ced/index.php?Sayfa=sayfaicerik&IcId=673> (Erişim Tarihi: 11.11.2017)

http://duzce.ormansu.gov.tr/Duzce/Libraries/Belgeler_%C3%87Y%C3%87ED/%C3%87ED_nedir.sflb.ashx, (Erişim Tarihi: 22.05.2016)

http://journal.yasar.edu.tr/wpcontent/uploads/2012/11/vol_3_no_12_Ecehan_OZ_Makale.pdf (Erişim tarihi:30.04.2016)

“ÇED” <http://siyasihaber3.org/e/ced> (Erişim Tarihi: 22.11.2017)

http://tema.org.tr/web_149662_1/entitalfocus.aspx?primary_id=815&target=categorial1&type=2&detail=single (Erişim Tarihi:22.04.2017)

ÇED İzin ve Denetimi Genel Müdürlüğü

<http://www.csb.gov.tr/gm/ced/index.php?Sayfa=sayfa&Tur=webmenu&Id=11223> (Erişim tarihi: 04.04.2017)

Kadıköy Belediyesi Akademi

<http://www.kadikoyakademi.org/katilimci-uygulama-ornekleri-iskocyanin-yerel-katilim-modeli-olarak-halk-jurileri/> (Erişim Tarihi:12.10.2017)

“Yerel Katılım Mekanzizmaları” <http://www.katilimhakki.org/?cat=14> (Erişim Tarihi: 23.05.2017)

“Definition Of Environment”

<http://www.newagepublishers.com/samplechapter/001773.pdf> , e-article (Erişim Tarihi:01.05.2017)

“Sustainable Development Goals”

<http://www.un.org/sustainabledevelopment/blog/2016/09/vast-majority-of-world-6-76-billion-people-living-with-excessive-air-pollution-un-report/> , (Erişim Tarihi:12.03.2017)

<http://www.vcn.bc.ca/citizens-handbook/compareparticipation.pdf> (Erişim Tarihi:15.07.2017)

Sustainable Development Knowledge Platform”

https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5839GSDR%202015_SD_conc_ept_definiton_rev.pdf (Erişim Tarihi:30.04.2016)

“İşte Tartışma Yaratan Yeni ÇED Yönetmeliği”

<https://www.cnnturk.com/video/turkiye/iste-tartisma-yaratan-yeni-ced-yonetmeligi> (Erişim Tarihi: 03.11.2017)

<https://www.epa.gov/international-cooperation/public-participation-guide-process-planning#step3> (Erişim Tarihi:14.07.2017)

<https://www.epa.gov/international-cooperation/public-participation-guide-selecting-right-level-public-participation> (Erişim Tarihi:14.07.2017)

<https://www.epa.gov/international-cooperation/public-participation-guide-process-planning#step4> (Erişim Tarihi:14.07.2017)

<https://www.epa.gov/international-cooperation/public-participation-guide-process-planning#step5> (Erişim tarihi:14.07.2017)

[https://circabc.europa.eu/sd/a/d9984a0e-d566-4fc1-9a9e-](https://circabc.europa.eu/sd/a/d9984a0e-d566-4fc1-9a9e-19de8feae5af/Presentation_European%20Union%25e2%80%98s%20Experience%20with%20Public%20participation%20in%20regional%20EIA%20Directive%20in%20the%20context%20of%20economic%20integration%20and%20lessons%20for%20AS_EAN.pdf)

[19de8feae5af/Presentation_European%20Union%25e2%80%98s%20Experience%20with%20Public%20participation%20in%20regional%20EIA%20Directive%20in%20the%20context%20of%20economic%20integration%20and%20lessons%20for%20AS_EAN.pdf](https://circabc.europa.eu/sd/a/d9984a0e-d566-4fc1-9a9e-19de8feae5af/Presentation_European%20Union%25e2%80%98s%20Experience%20with%20Public%20participation%20in%20regional%20EIA%20Directive%20in%20the%20context%20of%20economic%20integration%20and%20lessons%20for%20AS_EAN.pdf) (Erişim Tarihi: 22.10.2017)

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı “*Türkiye Çevre Sorunları ve Öncelikleri Değerlendirme Raporu*”2014, Ankara

Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği, Yıl: 1993

Çevresel Etki Değerlendirmesi Sektörel Rehberi,

https://www.csb.gov.tr/gm/dosyalar/belgeler/belge376/Sektorel_rehber_termik.pdf (Erişim Tarihi: 02.01.2018)

Governance Model:Defined,<https://www.cognizant.com/InsightsWhitepapers/Governance-Model-Defined.pdf> (Erişim Tarihi:23.11.2017)

Public Partipation Guide: Workshops, <<https://www.epa.gov/international-cooperation/public-participation-guide-workshops>> (Erişim Tarihi:12.11.2017)

Resmi Gazete, Sayı:29619 <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/02/20160209-1.htm> (Erişim Tarihi: 04.04.2017)

“Public Participation Guide: Process Planning” United States Environmental Protection Agency <https://www.epa.gov/international-cooperation/public-participation-guide-process-planning> (Erişim Tarihi:23.10.2017)

“Step 2. Identify and Get to Know Your Stakeholders” <https://www.epa.gov/international-cooperation/public-participation-guide-process-planning#step2> (Erişim Tarihi:12.10.2017)

“Step 3: Select an Appropriate Level of Public Participation”

“What Is Sustainable Development”p.1 ,

<http://www.worldbank.org/depweb/english/sd.html> (Erişim Tarihi.29.04.2016)

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/11/20141125-1.htm> m.9, (Erişim Tarihi: 11.11.2017)

<http://www.csb.gov.tr/gm/ced/index.php?Sayfa=sayfaicerik&IcId=673> (Erişim Tarihi: 08.08.2017)

<http://cevreonline.com/ced/> Erişim tarihi: 10.01.2018

<https://www.mmo.org.tr/basin-aciklamasi/tabiat-ve-biyolojik-cesitliliği-koruma-kanunu-tasarisi> (Erişim tarihi: 12.12.2017)

http://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/menu/duzeltilen-ced_akis_2018

[mart_20180305015232.pdf](http://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/menu/duzeltilen-ced_akis_2018_mart_20180305015232.pdf) (Erişim tarihi: 20.12.2017)

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24646> (Erişim tarihi: 11.01.2018)

Çanakkale'nin Tarihi, <http://www.canakkalekulturturizm.gov.tr/TR,70468/tarihce.html>

Erişim tarihi 02.01.2018

“Danıştay Cerattepe’de Madencilik Yapılabilir Kararını Onadı”

<https://tr.sputniknews.com/cevre/201707061029159311-danistay-cerattepe-madencilik-onama/> (Erişim Tarihi:02.05.2018)

İçdaş Biga Termik Santrali [http://www.icdasenerji.com/pages/1/1/f/tr-](http://www.icdasenerji.com/pages/1/1/f/tr-TR/icdas_Biga_Termik_Santrali.aspx)

[TR/icdas_Biga_Termik_Santrali.aspx](http://www.icdasenerji.com/pages/1/1/f/tr-TR/icdas_Biga_Termik_Santrali.aspx) (Erişim Tarihi:02.03.2018)

Çanakkale Elektrik Santralleri, <http://www.enerjiatlası.com/sehir/canakkale/> (Erişim Tarihi:02.03.2018)

http://www.ktu.edu.tr/dosyalar/13_00_00_719a6.pdf (Erişim Tarihi:18.03.2018)

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı; Tarihçemiz. <http://www.csb.gov.tr/tarihcemiz-i-7012> (Erişim Tarihi: 15.04.2018)

“Halkın Katılım Toplantısına Halk Katılmadı.” <http://t24.com.tr/haber/halkin-katilimi-toplantısına-halk-katilamadi,550410> (Erişim Tarihi: 22.05.2018)

“Sinop’ta Halkın Katılımı Toplantısına Halk Katılmadı” <http://t24.com.tr/haber/sinopta-halkin-katilim-toplantısına-halk-katilamadi-nukleere-hayir-diyenlere-polis-mudahale-etti,553905> (Erişim Tarihi:21.05.2018)

“Sinopluların Karar Almadığı Bir ÇED Toplantısı Yapılamaz”

<http://sendika62.org/2018/02/sinopta-cedin-halk-toplantısına-giden-yolda-nukleer-karsi-halka-barikat-473001/> (Erişim Tarihi:21.05.2018)

“Çanakkale’de ÇED Toplantısına Alınmayan Çevrecilerden Tepki”

<https://www.haberler.com/canakkale-de-ced-toplantısına-alınmayan-8514561-haberi/> (Erişim Tarihi:22.05.2018)

Santrale Yeşil Işık Çıktı” <http://www.safakgazete.com/santrale-yesil-isik-cikti-44285.html> (Erişim Tarihi: 02.05.2018)

Rüzgar Enerji Santralleri” <http://www.enerjiatlası.com/ruzgar/> (Erişim tarihi:22.05.2018)

Orman ve Su İşleri Bakanlığı “Orman Varlığımız: Çanakkale”

<https://www.ogm.gov.tr/Sayfalar/Ormanlarımız/Ilkere-Gore-Orman-Varligi.aspx> (Erişim Tarihi:21.05.2018)

Orman ve Su İşleri Bakanlığı “Türkiye Orman Varlığı”

<https://www.ogm.gov.tr/ekutuphane/Yayinlar/T%C3%BCrkiye%20Orman%20Varl%C4%B1%C4%9F%C4%B1-2016-2017.pdf> (Erişim Tarihi:22.05.2018)

“İllere ve Yıllara Göre Konut Satış Sayıları” www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1482
(Erişim Tarihi:21.05.2018)

EKLER**EK 1: Görüşme Formu****GÖRÜŞME SORULARI**

Demografik sorular:

Yaşınız:

Mesleğiniz:

Eğitim durumunuz:

Ortalama geliriniz (Aylık):

1. Size göre termik santralin buraya yapılması doğru mudur?

-Neden?

2. Santralin kurulmasıyla ilgili bilgiye nasıl ulaştınız?

Valilik

Muhtarlık

Televizyon

Gazete

İnternet

Diğer

3. Bu proje ile ilgili aklınızda ne gibi sorular var?

-Bu soruların nedeni nedir?

4. Bu toplantı aklınızdaki soru işaretlerini giderdi mi?

Evet ise neden?

Hayır ise neden?

5. Toplantıdan çıkan sonuçta söyledikleriniz dikkate alındı mı ?

- Evet
- Hayır ise neler dikkate alınmadı?
- Bilmiyorum

6.Projenin yapılması sürecinde en çok kime güveniyorsunuz?

- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı
- Valilik/Vali
- Belediye/ Belediye Başkanı
- Sivil toplum kuruluşları
- Proje Sahipleri /Firma
- Diğer

7.Varsa üyesi olduğunuz Sivil toplum kuruluşları nelerdir?

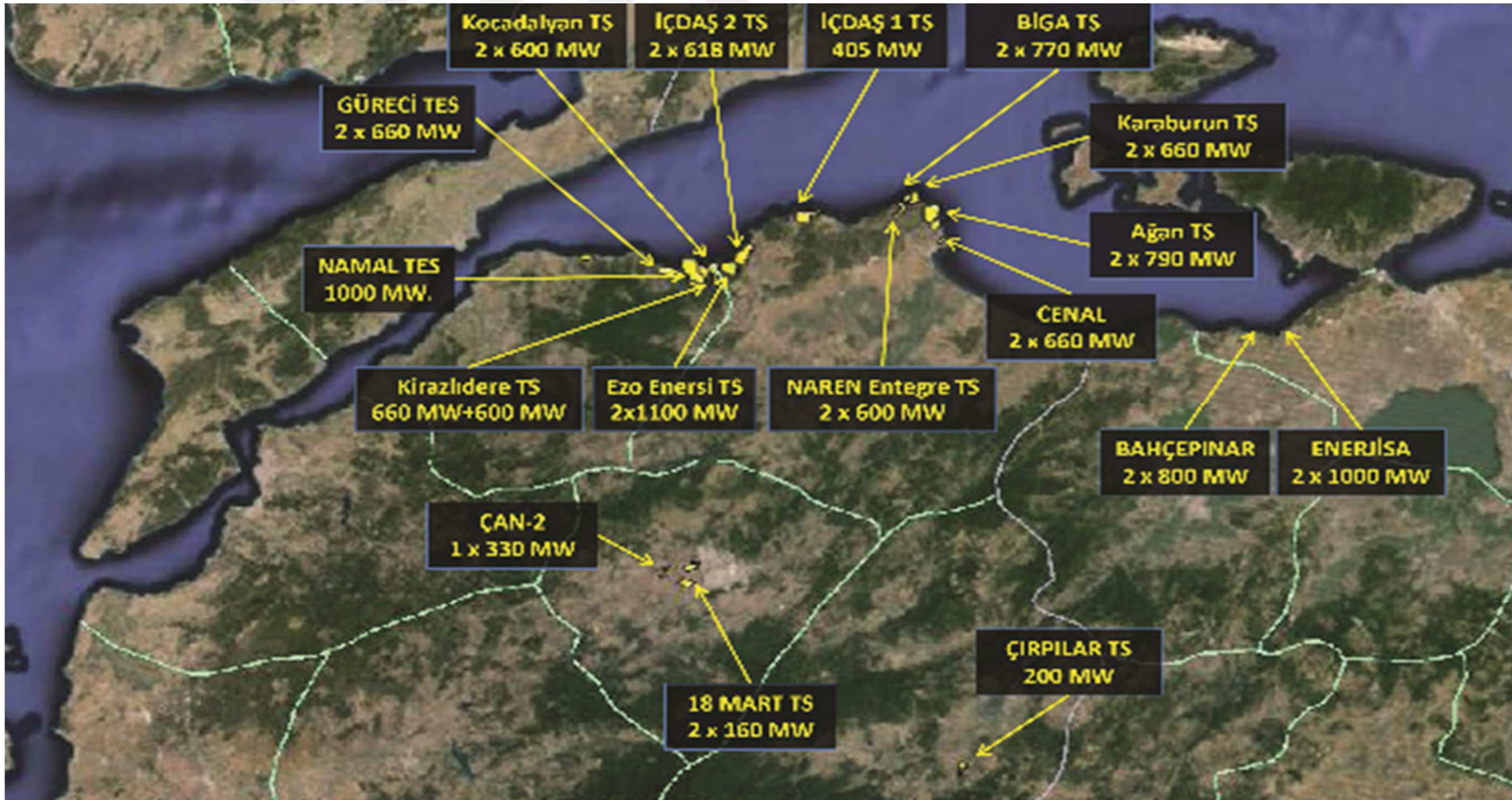
8.Sizce Toplantılara katılım düzeyi yeterli midir?

- Neden
- Cevabınız hayır ise nasıl artırılabilir

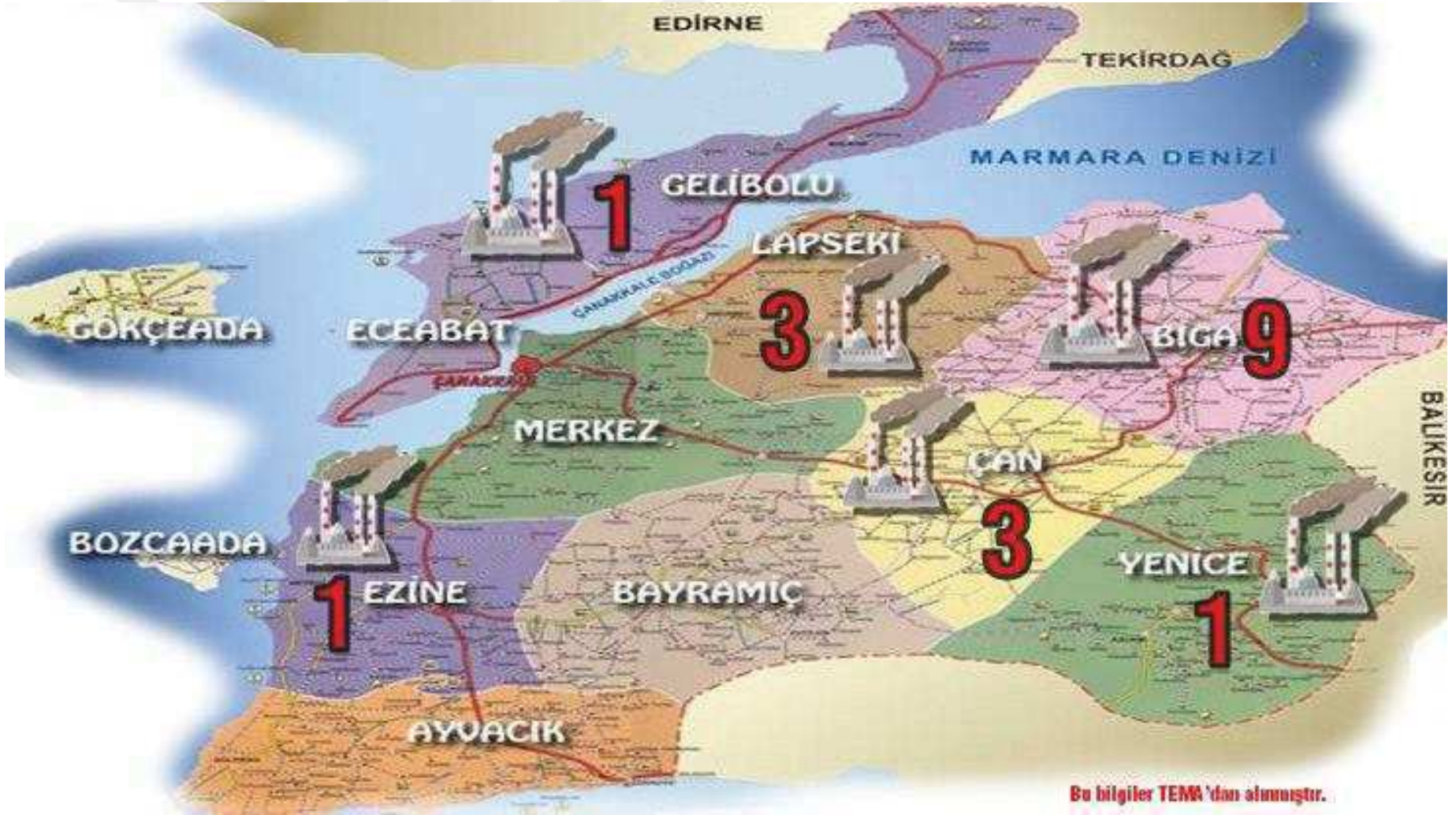
9. Halkın bilgilendirilmesi toplantılarında doğru ve eksiksiz bilgi verildiğini düşünüyor musunuz?

- Evet ise neden
- Hayır ise neden

EK 2: Çanakkale Termik Santral Haritası²⁶⁴

²⁶⁴ 2017 yılı itibari ile 4 adet santral faaliyette olup diğer santraller proje aşamasındadır.

T.C.
ÇANAKKALE VALİLİĞİ
Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü

Sayı : 66577777-220.99[220.99]-E.5053
Konu : Diğer

13.06.2017

Sayın Nahit BEK
Çanakkale Onsekiz Mart Üniv. Anafartalar Kampüsü E/blok (Dekanlık Binası) Zemin kat
ÖSYM Bürosu Merkez /ÇANAKKALE

İlgi : 30.05.2017 tarihli yazınız.

İl Müdürlüğümüze başvurduğunuz dilekçe ile Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'nda 13190402004 numaralı doktora öğrencisi olduğunuzu "Termik Santraller Çanakkale Örneği " başlıklı tez çalışmanızda kullanmak üzere ;
1-Çanakkale İlnde ÇED süreci tamamlanmış olan termik santral projelerinin listesinin
2- Çed süreci tamamlanmış olan termik santrallere ait halkın katılımı toplantısı tutanaklarının bir nüshasının tarafınıza verilmesini talep etmişsiniz.

Sadece Akademik amaçlı çalışmalarda kullanılmak şartıyla talep etmekte olduğunuz Çanakkale İlnde ÇED süreci tamamlanmış olan termik santral projelerinin listesi ile bir adet termik santrale ait Halkın Katılımı Toplantısı Tutanağı yazımız ekindedir.

Bilgilerinize rica ederim .

 e-imzalıdır

Mehmet Uğur YÜKSEL
Çevre ve Şehircilik İl Müdürü

Ek :

- 1 - Liste 1 adet
- 2 - Halkın Katılımı Toplantısı Tutanağı 14 sayfa fotokopi

B- İNŞAAT AŞAMASINDA OLAN TERMİK SANTRALLER

	Faaliyet sahibi	Faaliyetin yeri	Santrali Adı	Kurulu Gücü (MWe)	Karar Tarihi	Alınan Karar	Açıklama
1.	CENAL Elektrik Üretim A.Ş.	Biga-Karabiga	Cenal Entegre Enerji Santrali	2*660	09.05.2012 10.12.2013 23.09.2014	ÇED Olumlu	2009/7 nolu Genelge kapsamında yeniden değerlendirilmiştir.
2.	Çan Kömür ve İnşaat A.Ş.	Çan- Yayaköy	Çan 2 Termik Santrali	330	21.01.2015	ÇED Olumlu	

C- ÇED OLUMLU KARARI BULUNAN ANCAK FAALİYETE BAŞLAMAYANLAR

	Faaliyet sahibi	Faaliyetin yeri	Santrali Adı	Kurulu Gücü (MWe)	Karar Tarihi	Alınan Karar	Açıklama
1.	Sarkaya Elektrik Üretim A.Ş.	Karabiga	Karaburun Termik Santrali	660+160	08.01.2013 21.01.2015	ÇED Olumlu	2009/7 nolu Genelge kapsamında yeniden değerlendirilmiştir.
2.	Filiz Enerji Elektrik Üretim A.Ş.	Lapseki	Filiz Kirazlıdere Termik Santrali	600	14.02.2013 05.03.2015	ÇED Olumlu	2009/7 nolu Genelge değerlendirilmiştir.
3.	Filiz Enerji Elektrik Üretim A.Ş.	Lapseki	Filiz Kirazlıdere 2 Termik Santrali	660	14.06.2013 05.03.2015	ÇED Olumlu	2009/7 nolu Genelge kapsamında yeniden değerlendirilmiştir.
4.	Sarkaya Elektrik Üretim A.Ş.	Karabiga	Karaburun Termik Santrali kapasite artışı ve Teknoloji Değişikliği	660	28.04.2015	ÇED Olumlu	
5.	DD Elektrik Üretim A.Ş.	Karabiga	Ağan Termik Santrali	2*791,5	28.04.2015	ÇED Olumlu	

D- ÇED SÜRECİ DEVAM SANTRALLER

	Faaliyet sahibi	Faaliyetin yeri	Santrali Adı	Kurulu Gücü (MWe)	Karar tarihi	Alınan Karar	Açıklama
1.	İÇDAŞ Çelik Enerji Tersane ve Ulaşım San. A.Ş. (BEC Danışmanlık)	Lapseki-Biga İlçesi Kocadalyan Mevkii	Kocadalyan Termik Santrali	2*600		ÇED süreci devam ediyor	
2.	Biga Elektrik Üretim A.Ş.	Karabiga	Biga Termik Santrali	2*770		ÇED süreci devam ediyor	
3.	Naren Enerji Elektrik Ür. A.Ş.	Karabiga	Naren 1 Entegre Termik Santrali	2*600		ÇED süreci devam ediyor	
4.	Taş Zemin Mad. İnşaat A.Ş.	Yenice-Çırpılar	Çırpılar Termik Santrali	200		ÇED süreci devam ediyor	
5.	Namal Elektrik Üretim A.Ş.	Lapseki-Papazlı mevki		1000		ÇED süreci devam ediyor	

E- ÇED SÜRECİ SONA EREN SANTRALLER

	Faaliyet sahibi	Faaliyetin yeri	Santrali adı	Kurulu Gücü (MWe)	Karar Tarihi	Alınan Karar	Açıklama
1.	Kaptan Demir Çelik End. Tic.A.Ş.	Lapseki-Adatepe	-	2*660	-	-	ÇED Raporunun 1 yıl içinde Bakanlığa sunulmaması nedeniyle ÇED süreci sona erdi.
2.	Nurul Enerji Üretim ve Pazarlama A.Ş.	Ayvacı-Babadere	Babadere Termik Santrali	2*800	-	-	ÇED başvuru dosyası geri çekildiğinden ÇED süreci sonlandırılmıştır.
3.	Taş Zemin Mad. İnşaat A.Ş.	Yenice-Çırpılar	Çırpılar Termik Santrali	135	-	-	MÇK Kararına istinaden ÇED süreci sonlandırıldı.
4.	Borusan Ezine Elektrik Üretim A.Ş.	Ezine-Kumburun	Ezine Doğalgaz Kombi Çevrim Santrali	600	-	-	MÇK Kararına istinaden ÇED süreci sonlandırıldı.

ÖZGEÇMİŞ

Nahit BEK

15.02.1988 tarihinde Tokat'ta dünyaya geldi. İlk ve orta öğretimini Tokat'ta tamamladı. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi bölümünden 2011 yılında, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'nda başladığı yüksek lisans eğitimini ise 2013 yılında tamamladı. 2018 yılında Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'ndan “*Çevresel Etki Değerlendirmesi Sürecine Halkın Katılımı Sorunu: Çanakkale İli Termik Santralleri Örneği*” başlıklı çalışmasıyla doktora derecesinde mezun olmuştur. Ölçme Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM)'nin Çanakkale Temsilciliği'nde Sınav Uygulama Görevlisi olarak çalışmakta olan Nahit Bek evli ve bir çocuk babasıdır.

